

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

תצוה – זכור

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישכר שמואלו שליט"א

התשפ"ג

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואל

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

ספרי פורים עכשיו על המדף

מדרשים על פי פרדס התורה מאוצרו של מורנו **ראש הישיבה הרב בניהו שמואלי שליטא** בתוספת מגילת אסתר השווה לכל נפש!

מטבע ברכה לימי הפורים עם כוונת השמות במגילת אסתר ולשם יחוד עם **הקדמות נפלאות**

ימי
הפורים

כוונת
פורים

הפצה ראשית
סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 ירושלים 02-644-33-00

משמיעין על השקלים

כמידי שנה בשנה ניתן להעביר את מעות

זכר למהצית השקל

עבור פעילות החסד והפצת התורה
שעל ידי ישיבתנו הקדושה

(ערך מחצית השקל כ-25 ש"ח)

שמות התורמים ובקשותיהם האישיות יועברו אל רבני ומקובלי
ישיבתנו ובראשם מו"ר ועט"ר רבינו בניהו שמואלי שליט"א
אשר יערכו עבורם תפילה מיוחדת ביום תענית אסתר
בה יעתירו עבורם לברכה וישועה

ישיבת המקובלים 'נהר שלום'

מיסודו של מו"ר המקובל האלקי ר' מרדכי שרעבי זיע"א

רח' שילה 6 ת.ד. 2822 מיקוד 9102701 ירושלים

טל': 02-624-9000, 02-6222-560

טל הפושט נרתבין לך

כמו כן ניתן להעביר מעות

מתנות לאביונים

שיחולקו בתכלית ההידור ע"י מו"ר
שליט"א שמות התורמים יכנסו אל
הקודש פנימה להושע בכל הישועות

לתרומות בטלפון:

02-624-9000

ברכת הצלחה וישועה

מי שברך אבותינו הקדושים והטהורים
הוא יברך
וישמור וינצור את

התורם הנכבד וב"ב

החפץ בעילום שמו הקב"ה ימלא כל
משאלות ליבו לטובה ולברכה ויזכה
לראות בבנין בית מקדשינו ותפארתינו
בקרוב

ויזכה לישועה ולחיים טובים בריאים
ושמחים, זכות לימוד התורה יעמוד לו
למלאות כל משאלות ליבו לטובה
ולברכה אמן כי"ר

הלכות פורים

- א.** בשבת שלאחריה שהיא שבת שלפני פורים, מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים בפרשת השבוע, ובשני עולה המפטיר וקורא פרשת "זכור את אשר עשה לך עמלק" (דברים כה, יז-יט).^א
- ב.** מכיון שלדעת רוב הפוסקים הראשונים קריאת פרשת זכור היא מצות עשה מן התורה,^ב לכן ידקדקו להוציא ספר תורה הכשר והמהודר ביותר שיש בבית הכנסת,^ג וראוי שהשליח ציבור יכריז לפני קריאת פרשת זכור שיכוונו לצאת ידי חובת מצות זכירת עמלק ומחייתו, ושגם הוא מכויין להוציא את השומעים ידי חובתם,^ד וטוב לחוש לכתחילה לכויין לצאת יד"ח אף בברכות התורה של "זכור".^ה ומה טוב שיאמרו לפני עליית המפטיר לשם יחוד וכו' וכן מנהג קהל קדוש מכוונים בית אל,^ו ומפטירין "פקדתי את אשר עשה לך עמלק".^ז
- ג.** אין לציבור לקרוא פרשת זכור מתוך החומש יחד עם הקורא דהרי צריכים לקרוא מתוך ס"ת ולכן ישתקו ויאזינו לשליח ציבור הקורא בתורה.^ח

עיונים והארות

הרמב"ם וסמ"ג. ואף שרוב הפוסקים סוברים שפרשת זכור הוא מדאורייתא, אין מברכין על מ"ע דזכר עמלק, לפי שעל השחתה אין מברכים, ואפי' השחתה של אומות העולם, מדקחזינן דאמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. יפה ללב (אות ג). כף החיים (שם אות כט).

ג. הא דבעינן לקרוא מתוך ס"ת הוא בגמ' מגילה (יח), אהא דתנן קראה על פה לא יצא, מנלן, אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא נזכרים ונעשים וכתוב התם כתוב זאת זכרון בספר, מה להלן בספר אף כאן בספר. ואם נמצא אח"כ פסול בס"ת שקראו פרשת זכור, צריך לחזור ולקרוא. שו"ת אבני נזר (יו"ד סי' שעז).

ד. מכיון דקיי"ל מצוות צריכות כוונה בשל תורה, ה"נ בפרשת זכור. כף החיים (שם ס"ק לג). משנה ברורה (שם ס"ק יד).

ה. אול"צ (פרק נא תשובה ד) שכן דעת הט"ז ואף שלדעת מרן אין ברכות התורה של קריאת זכור מעכבות הקריאה מ"מ טוב לחוש לכתחילה לדברי הט"ז, וכן מקובל שהחת"ס זצ"ל היה נוהג להכריז לפני הקריאה לכויין לצאת יד"ח בקריאה ובברכות. עי"ש.

ו. דברי שלום במנהגים (מנהג מד), וכן כתב מו"ר הגאון חיד"א במחזיק ברכה (סי' רלא ס"ק א), ולא רק לפי הסוד צריך לומר לשם יחוד אלא גם לפי הפשט טוב לאמרו. והובא לקמן במקומו.

ז. הפטרה זו בשמואל א (פרק טו מפסוק א ויאמר שמואל אל שאול עד פסוק לד). מגילה (ל). וכן פסק הרמב"ם (פי"ג מהלכות תפילה ה"כ). טור שו"ע (סי' תרפה ס"ב).

ח. ואין צריך שכל אחד יוציא בפה, משום ששומע כעונה ויוציאים ידי חובה על ידי שהשליח ציבור מתכוין להוציאם, וכמו דמהני לענין קידוש שיוציאים יד"ח בשמיעה, ואף דגם התם כתיב "זכור את יום השבת לקדשו" ודרשינן בספרי זכור בפה דוקא. כבר האריך בזה מו"ר בחזון עובדיה (דף ד בהערות

א. והטעם כדי להסמיך מעשה המן למעשה עמלק, רש"י (מגילה כט). וכתב בספר עבודת ישראל, שבשבת זכור יורד שפע גדול של מדת הרחמים להציל את ישראל מיד שונאיהם.

כתב מרן החב"י בספר נפש כל חי (מערכת מ אות כג) שנוהגים לומר בשבת זכור לאחר חזרת הש"ץ פיוט "מי כמוך" שחיבר ר"י הלוי, וכ"כ בנו הגאון ר' יצחק פאלג'י בספר יפה ללב. והזכירו הגאון ר' יוסף אירגס בשו"ת דברי יוסף (ס"ס ה), ומרן החיד"א בשו"ת טוב עין (סי' יח אות לה). ומנהג ישיבתנו הקדושה מזמן מו"ר רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל שאין אומרים אותו בבהכנס"ט משום טורח צבור היות ומאריכים בכוונות התפילה, אמנם מפייתים אותו בבית בתוך הסעודה.

במלחמת עמלק נאמר "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק". הנה נודע כי צירוף חודש אדר הוא הה"ו היוצא מס"ת אוסרי לגפן עיר'ה ולשורק'ה בני אתונ'ו, ואם נתבונן בגוף האדם, הראש הוא כנגד אות י' כנודע ששם החכמה, שתי הידים הם תרין הה"וין שבכל יד יש ה' אצבעות, והגוף כנגד אות ו', וכאשר מרים משה את ידיו בסוד ויהי ידיו אמונה וכו', הרי הצירוף שנוצר הוא ה' ה' י' ו' שזה הוא הצירוף של חודש אדר, א"כ בכל חודש אדר נוצר לנו סוד "ויהי ידיו אמונה" ויש בו הכח למחות את זכר עמלק.

אמנם ח"ו כאשר יניח ידו וגבר עמלק כתוב יד"ו לא יד"ו, וא"כ כאשר יניח יד"ו גורם לצירוף ה' יד אחת מורמת, ואות י' זה הראש, ה' יד שניה שהיא מונחת כאשר יניח ידו, ואות ו' כנגד הגוף שיוצא מס"ת גדלו' לה' את' ונרוממה שמו', שבחודש זה היה התחלת החורבן, וצריך ונרוממה נרומם את ה' למעלה ע"י שנרים את יד משה ע"י התורה הקדושה ונגיע לצירוף של אדר, ואז וגבר ישראל אמן.

ב. כ"ב הרא"ש בפסקיו (ברכות מז:), הרשב"א (שם יג), הריטב"א (מגילה יז:), ועוד. וכן פסק בשו"ע (סי' קמו ס"ב, וס"ס תרפה). ומהפוסקים שסוברים שאינה מן התורה הם

ד. מכיון שיש אומרים שצריכים גם להבין את קריאת פרשת זכור, לכן מן הראוי שכל אחד ילמד פירוש הפרשה לפני הקריאה, כדי שיצא ידי חובה אליבא דכולי עלמא ט.

עיונים והארות

ממרחק עצום של מאה מילין, כדי להלחם בישראל.

ב. "קרך" - מלשון מקרה, דהיינו שאין השגחה עליונה ח"ו על כל דבר, וכוונתם היתה להטיל ספק באמונה ובהשגחה, ולומר שהכל הוא רק מקרה ובדרך טבע. והיה עושה הפך של הקדושה - מחמם את האדם לדבר עבירה, ומקרר את האדם לדבר מצוה. וז"ש רש"י לשון קור וחום, צינן והפשיך, ר"ל שצינן לדבר מצוה, והפשיך לדבר עבירה. כי אצל כל אחד מאיתנו יש לו עמלק פרטי שעומד בעורף בדעת דקלי, וכל ההחלטות של הקדושה שיש לאדם שרוצה להעבירם מן המוח אל הלב, אותו קלי' עמלק מטיל בהם ספק, ומשלח אותם בחזרה אל המוח. וכמו שכתב רבינו שמשון מאוסטרופולי הי"ד בספר קרנים, שקליפת עמלק היא "זבוב" (שממנה יצאה עבודת האליל 'בעל זבוב') ונרמז בר"ת בפס' "כתב זאת ז'כרון ב'ספר ו'שים ב'אזני יהושע" שעולה בגי' י"ז, רמז לכך שהוא מתנגד לצד ה'טוב' שגם הוא גי' י"ז. ודרכו של הזבוב למצוא פרצה קטנה בבשר, כדי לינק שפע, כטבע הזבוב שנמצא בבתי המלכים ואינו מוותר שם על כלום, ואוכל כל חלקה טובה.

ג. "קרך" - לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכ"ז. וכתב בעל הטורים קר"ך גי' סרי"ס, וז"ש "בדרך", לשון דרך גבר בעלמה, כנז' בריש מסכת קידושין, והיא הטומאה שכל גופו של האדם נטמא ממנה, וכל הצרות שבאות לאדם בגלל העוון הזה כנודע. וכבר הארכנו בזה בספר תיקון השובבי"ם קחנו משם.

ונפלאים דברי הזוה"ק (ח"ב דף סה:) שכתב, וז"ל: בא וראה, מיום שנברא העולם עד אותו זמן, ומאותו זמן עד שיבא מלך המשיח, ואפי' במלחמת גוג ומגוג לא תהיה עוד מלחמה כמותה, לא בגלל הכוחות או החיילים החזקים והרבים שהיה לעמלק, אלא משום שנלחם עם הקב"ה מכל הצדדים. ע"כ.

והפירוש הוא, כי עמלק הוא בחי' שער הנ' דקלי, ורצה להשקיע את ישראל בשער הנון, שמשם אין יציאה עולמית, וז"ש זכור את אשר עשה לך, לך גי' חמשים, שרצה עמלק להתגבר על עם ישראל ע"י שיפילם לתוך חמשים שערי טומאה. וז"ש הזוה"ק שזאת המלחמה שבעמלק, היתה מלחמה קשה שלא היתה מבריאת העולם ועד ביאת המשיח, כי מלחמת עמלק היתה מלחמה כנגד שער החמישים של הקלי', ומלחמה זו תוכרע רק בביאת המשיח כשהקב"ה יגלה את שער החמישים של הקדושה ויכנע שער החמישים של הקלי', ודבר זה יכול להעשות רק ע"י הקב"ה, כמ"ש "כי מחה אמתה את זכר עמלק" אני הקב"ה, כי רק הוא יעשה זאת בכבודו ובעצמו.

"ויזנב בך כל הנחשלים אחרך" - אומר רש"י, ויזנב בך, מכת זנב, חותך מילות וזורקן כלפי מעלה. כל הנחשלים אחרך - חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן.

"ואתה עייף ויגע" - עייף בצמא, כמ"ש ויצמא שם העם למים, וכתב אחריו ויבא עמלק. ויגע - מהדרך, ולא ירא אלהים - זה עמלק, שאינו מפחד כלל מהקב"ה.

אות ז). ועיין שם שדחה מה שכתב בספר נתיבי עם (עמ' רנב) שכל אחד מהציבור צריך לקרוא בפיו פרשת זכור עם הש"ץ, דבעינן זכור בפה דוקא, דלפי הנ"ל ליתא שהרי שומע כעונה. וכן פסק הנצי"ב מוולאז'ין בשו"ת משיב דבר (או"ח סי' מז), וכן כתב הפרי חדש (סי' סז) שאפילו מצוות שנאמר בהם זכירה, ודרשו חז"ל שצריך להוציאם בפה דוקא, שפיר הוי שומע כעונה, ולכן העיקר הוא כמו שכתב מו"ר לשמוע מפי הש"ץ ותו לא.

ט. כ"ד הרא"ש שמי שאינו מבין לשון הקודש אינו יוצא יד"ח ע"י שמיעה מחבירו. וכ"פ השו"ע (סי' קצג סעי' א). אבל המנהג לסמוך על שיטת רש"י שאף היוצא יד"ח ע"י שמיעה מאחר אין צריך להבין פירוש המילים. וכתב מו"ר האול"צ (ח"ב פרק מו ל) דה"ה דפרשת זכור דיוצאים יד"ח אף כשאינו מבין כל פי' במילים. ומ"מ כדי לקיים את המצוה כתיקנה נסביר בקצרה, בפרשת זכור. ישנן שתי מצוות עשה, ואחת לא תעשה. א. לזכור מה שעשה עמלק. ב. למחות את זכר עמלק. ג. לא לשכוח מה שעשה לנו עמלק.

"זכור את אשר עשה לך עמלק וכו'" - כתב החינוך (מצוה תרג) שנצטוינו לזכור מה שעשה עמלק לישראל שהתחיל להתגרות בהם בצאתם ממצרים ובטרם נעשו גוי וממלכה, היתה ידו עליהם, כענין שנאמר "ראשית גוים עמלק", ותרגומו ריש קרביא דישראל הוה עמלק, שהכל היו יראים מהם בשמעם את היד הגדולה אשר עשה להם ה' במצרים, והעמלקים בלבם הרע ובמזגם הרע לא שתו לבם לכל זה ויתגרו בם, והעבירו מתוך כך יראתם הגדולה מלב שאר האומות. משל ליורה רותחת שאין כל בריה יכולה לירד לתוכה, ובא אחד וירד לתוכה אף על פי שנכווה קרר אותה לאחרים, עכ"ל.

ועיקר הזכירה היא איננה על המלחמה הגשמית בלבד, כי עיקרם של העמלקים כבר נכחדו מן העולם, אלא מדובר בעיקר על המלחמה הרוחנית של עמלק, שמבחינה זו, כח הטומאה של עמלק עדיין עומד בעוונותינו הרבים. והוא כי עמלק הרוחני הוא דעת דטומאה, ומקומו כנגד דעת דקדושה, וקליפה זאת דעמלק מובילה את האדם לגסות רוח, חוצפה וגבהות הלב, בבחי' יודע את בוראו ומתכוין למרוד בו. וזה מה שעשה כשיצאנו ממצרים ששמע על מכות מצרים וקריעת ים סוף, ובכל זאת מסר נפשו להלחם בישראל בחוצפה גדולה, וכן המן הרשע שהיה מזרעו היה גם כן חצוף ובעל גאווה גדולה מאד, שאמר יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך וכו'. ובגסות לבו לאחר ששלח ספרים בכל המדינות להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים וכו' ביום אחד, והמלך והמן ישבו לשותות, אינו מתפעל מכל הדבר הנורא שהוא עומד לעשות.

"אשר קרך בדרך" - ברש"י מובא ג' פירושים: א. קרך - מלשון קירור, שצינן את הקדרה, כדאמרינן לעיל שלאחר מכות מצרים וקריעת ים סוף כולם פחדו להלחם בישראל, ועמלק ירד בתחילה למלחמה בעזות גדולה ומוכן לקפוץ לאמבטיה רותחת רק כדי לקרר את המים לבאים אחריו, ומגיע

ה. אנשים הדדים בכפר או במושב ואין להם מנין צריכים להשתדל בשבת פרשת זכור לשבות במקום שיש שם מנין, ומכל מקום אם אין להם עשרה בבית הכנסת יש להוציא ספר תורה ולקרוא פרשת זכור בלי ברכות.

ו. ראוי ונכון שכל אדם ישמע את הקריאה מפי שליח צבור המבטא את הקריאה לפי מנהגו, וכן שהספר תורה נכתב לפי מנהגו, כגון ספרדי לספרדי, ואשכנזי לאשכנזי, היות וקריאת פרשת זכור היא מדאורייתא.

ז. ראוי ונכון שגם הנשים תשתדלנה לבוא לעזרת הנשים של בית הכנסת בשבת זכור, כדי לצאת ידי חובת כל הפוסקים, ותבא עליהם ברכת טוב, והמקילות בזה יש להם על מה שיסמוכו. ועכ"פ ראוי שתקרא פרשת זכור מהחומש.

ח. צבור ששכחו ולא קראו פרשת זכור בשבת זו יש להם להשלימה בשבת הבאה, ויש אומרים שיסמוכו על קריאת פרשת זכור בסדר "כי תצא", וכן מי שנאנס ולא בא לבית הכנסת יכין לצאת ידי חובה

עיונים והארות

(שם) שהארין בזה והביא את דברי הגרי"ש אלישיב שהאשכנזים יוצאים ידי חובה במבטא ספרדי אפי' לדעת רבינו בחיי, ואפי' בפרשת זכור מדינא שרי, אלא שכדאי להחמיר.

יב. בספר כף החיים סופר (סי' תרפה ס"ק כט) כתב וז"ל, נשים אין חייבין לשמוע פרשת זכור כמ"ש הרב לימודי ה' (דף עד) יעו"ש. אבל בעיקר המצוה לזכור מעשה עמלק חייבות, שהרי היא מצוה שאין הזמן גרמא ונשים חייבות, ומה שקורין אותה קודם פורים אינו אלא תקנת חכמים כנז"ל. ואף שאין חייבות לשמוע קריאה זו, מ"מ אם באות לשמוע בודאי שיש להם שכר, שהרי אפי' מצוה שאין אדם חייב בה אם עושה אותה יש לו שכר אלא שאינו כמעלת מי שמצוה ועושה.

ימו"ר הגאון הבא"ח, בספרו תורה לשמה (שאלה קפז) כתב, שמצוה זו דמחיית עמלק נוהגת בכל זמן בזכרים, כי עליהם לעשות מלחמה ונקמה באויב, אבל נשים לא שייכות במלחמה. אמנם בספרו ידי חיים (סי' תרפה) כתב, שהנשים חייבות לשמוע פרשת זכור, היות ואינה מ"ע שהזמן גרמא, יען דאע"ג דאין הנשים שייכות במלחמה, שאני מלחמת עמלק שהיא מלחמת חובה, ועליה נאמר ה' ילחם לכם, שאין הנצחון שם לבני אדם כדי שתאמר אין דרך נשים להלחם. ובגמרא סוטה (מד:): אמרו דאפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה יוצאין למלחמת מצוה.

יא. למסקנא, בהגלות נגלות דברי הרב ב"ידי חיים", לכן כדאי מאד שהנשים ישמעו פרשת זכור. וכן נראה מפסקי מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה שכתב בזה מחלוקת, וסיכם בזה"ל: מ"מ המחמירות לבוא לעזרת נשים לצאת י"ח קריאת פרשת זכור אליבא דכו"ע, תבוא עליהן ברכה, ומותר להוציא ס"ת מיוחד לנשים לקרוא להן פרשת זכור בלא ברכה, ע"כ.

יג. ובאול"צ (ח"ד פרק נא תשובה ז) כתב דאם יכולה שתשמע פרשת זכור ויבא עמלק בקריאת התורה ביום פורים תצא בזה ידי חובת עמלק. ועי' כה"ח (סי' תרפה ס"ק ל) דאף למ"ד שאין הנשים חייבות בפרשת זכור מ"מ בעיקר המצוה לזכור מעשה עמלק חייבים שהרי היא מצוה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות ומה שקורין אותה קודם פורים אינו אלא תקנת חכמים, וגם אם באות לשמוע יש שכר שהרי אפי' מצוה שאין אדם חייב בה אם עושה אותה יש לו שכר.

וכתב האמרי יוסף זיע"א, פי' לפסוקים אלו, דהנה עמלק גי' א"ל אחר, גי' ספ"ק שמכניס ח"ו ספק באמונה, וז"ש "אשר קרן בדרך ויזנב" שפגם ח"ו במלכות שהיא שם ב"ן, והיא מידה השביעית בסוד בת שבע, ובסוד הוי זנב לאריות. "כל הנחשלים אחרין" - הנחשלים אותיות נחש - מילה, כלומר שהביא את טומאת הנחש לתוך המילה. ולכן "בהניח ה' אלהיך וכו' מכל אויבך מסביב" - שהם ז' אומות ישראל, בסוד ז' ספירות בסט"א כנודע, עד הגרשני במלכות דסט"א. "מתחת השמים" - ר"ל תחת אותיות שמי"ם אותיות ת'נ'כ'נ' שעולה בגי' עשרה שמות ב"ן שבמלכות בסוד ואנכי טוב לך מעשרה בני"ם לא תשכח. ועוד "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח" - גימ' שלושת אלפים שי"ג, מספר הי"ג מדות של רחמים עם חסד-אל, כי בהתעוררות י"ג מדות של רחמים ימחה זכר עמלק מן העולם, במהרה בימינו אמן.

י. בן כתב בתה"ד (סי' קח), דשמיעת פרשת זכור בעשרה עדיף יותר ממקרא מגילה בצבור, ולכן אם אי אפשר לו לקיים שניהם יראה לקיים קריאת פרשת זכור בצבור. וכן פסק מרן שו"ע (סי' תרפה סעי' ז). ועיין בחזון עובדיה (שם הערה יב). ועיין בספר תורת המועדים (סי' ב הלכה ט) שמביא ראייה משו"ע (סי' קמו סעי' ב), ודו"ק.

יא. הנה אף שלכתחילה עדיף שאשכנזי ישמע את פרשת זכור מפי חזן המבטא כמנהגו, מ"מ אם שמע מפי ש"ץ הקורא במבטא והברה לפי מנהג הספרדים יוצא ידי חובה. ויש שכתבו שאפי' לכתחילה יוצא י"ח, שהרי אם ירצה רשאי לשנות ממנהגו למבטא והברה של הספרדים לדעת כמה מהאחרונים. וכ"ש כששומע מספרדי. ועיין להגאון חיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' כ אות ב) שכתב, ומי לנו גדול מרבינו האר"י שהיה אשכנזי ממשפחת מהרש"ל ואפי"ה בכל השנה היה מתפלל עם ספרדים ושומע מהם קריאת התורה, וכמו שכתב בשער הכוונות (דף נ ע"ג). ובספר דרך הנשר (ח"א דף מה ע"א) כתב, שהגאון ר' נתן אדלר רבו של החתם סופר עשה מעשה רב, והזמין את הגאון ר' חיים מודעי מאיזמיר אל עירו ושער מקומו, ובמשך שלש שנים למד אצלו את המבטא וההיגוי הספרדי, ומאז נטש את המבטא האשכנזי, והיה בעצמו עובר לפני התיבה במבטא ספרדי. ובשו"ת בית רידב"ז (סי' כז) נשאל בזה מהגאון ר' יוסף ידיד הלוי איזה מבטא נכון יותר, והשיב, קרוב לומר שהמבטא הספרדי בלשון הקודש הוא מתוקן יותר מהמבטא האשכנזי, עיי"ש. ועי' בחזון עובדיה

בפרשת כי תצא, ויאמר להשליח צבור שיכוין להוציאו י, ומכל מקום טוב ונכון שיקרא פרשת זכור מתוך החומש טו.

ט. כשחל י"ג באדר בשבת שהיא פרשת זכור, אין לומר צדקתך במנחה, מפני שהוא ערב פורים ואין אומרים תחנונים טז.

הלכות תענית אסתר

א. מתענים בשלושה עשר לחודש אדר, וצום זה נקרא "תענית אסתר" מפני שבימי מרדכי ואסתר נקהלו היהודים ביום זה להלחם ולעמוד על נפשם והיו צריכים לבקש רחמים וסליחות, ומסתמא ישבו בתענית באותו יום, שכן מצינו במדרש שמושה רבינו עליו השלום ביום שנלחם עם עמלק היה מתענה, וכשם שאנחנו מקיימים ימי הפורים לזכור אותו הנס, גם צריכים אנחנו לעשות כמותם בענין התענית והסליחות והתחנונים י.

ב. אם חל יום י"ג לחודש אדר ביום שבת, מקדימים להתענות ביום חמישי בשבת שהוא יום י"א באדר י"ה.

ג. מעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בתענית אסתר, ומעוברת שפטורה מלהתענות פירושו שהוכר עוברת, שהוא לאחר שלשה חדשים, ומ"מ אם סובלת מהקאות ומיחושים או חולשה רבה מותר לה

עיונים והארות

שכר לעוה"ב, ויש לחוש פן ע"י ריבוי האכילה והשתיה והשמחה בפורים באים לידי חטא, לכן הקדים הקב"ה התענית סגולה להנצל מן החטא ושלא יהיה כח ביד השטן לקטרג. וכתב שם, שבתענית אסתר יקום באשמורת ויאמר מזמור כ"ב בתהילים אלי אלי למה עזבתני שאמרה אסתר המלכה. ויכוין במזמור זה היטב ויבקש בקשתו ויוושע, יעו"ש. ומנהג ישיבתינו להתאסף ביום תענית אסתר, ולקרוא כל התהלים עם שבעה כורתי ברית ותפילות ותחנונים, וה' יקבל תפילתנו ברצון.

ובמעלת תענית אסתר כתב הרה"ק רבי ישראל מקאזניץ זצ"ל בספר עבודת ישראל (פרשת זכור, דף לד ע"ב, ד"ה זכור), על הא דאיתא במסכת מגילה (ב). שיום י"ג באדר הוא זמן קהילה לכלל - דהיינו שביום זה מתגלה האור הגדול י"ג מכילן דרחמי, כי י"ג פעמים חס"ד עולה בגימטריא תענית (עם האותיות והכולל). וכשחל בשבת שאין מתענין בו, נפתח האור על ידי י"ב לחמים אשר על השלחן, כי י"ב פעמים לחם עולה ג"כ בגימטריא תתקל"ו כנ"ל. וזה גם כן מספר 'מרדכי אסתר' (עם הכולל), שהם המשיכו את החסדים ולכן נרמזו בשמותם. והוא מספר 'שבת זכור' (עם הכולל), כי בשבת שלפני הפורים נפתח תמיד האור הזה להופיע עד י"ד וט"ו שהם ימי משתה ושמחה, ובהם קורין את המגילה. ע"ש. ועי' בספר צמח צדיק להרה"ק רבי מנחם מנדל מוויזניצא (אדר, דף כה ע"ב, ד"ה איתא) שכתב, שבאכילה ושתייה בפורים, צריכים לעורר את הי"ג מכילן דרחמי לכל סטר, ע"ש.

יח. **פור** שו"ע (סי' תרפו ס"ב). וה"ה שלא מתענים בערב שבת כדי שיוכל להכין צרכי שבת, ושלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. ובמדרש נחומא מובא, מפני שעיקר תענית סליחות ורחמים הוא, ומפני כך יבואו להמנע מכבוד שבת, וכבוד שבת עדיף מאלף תעניות. ומי שהיה בא בדרך ושכח שמתענים ביום ה' יתענה ביום ו' בכדי לקיים מצות דברי הצומות וזעקתם, כ"כ בשערי תשובה (סי' תרפו ס"ק ה), ומשנ"ב (ס"ק ג), וכף החיים (ס"ק כד).

יד. **בן** פסק מו"ר בחזון עובדיה (שם הלכה ח הערה לד). וכן נראה מדברי הכף החיים סופר (שם ס"ק י), שפרשת שקלים שהיא מדרבנן לא משלים בשבת שאחריה, אבל זכור ופרה שהם מדאורייתא משלים בשבת הבאה. והסדר שיעשו הוא כך, יוציאו שלשה ספרים, בספר הראשון יקראו פרשת השבוע, ובספר שני יקראו פרשת זכור בברכות, והמפטיר יקרא בספר שלישי פרשת פרה, ויפטירו על פרה. ומ"ש שאם אין ס"ת יקרא מתוך החומש בטעמיה ודקדוקיה, כ"כ בכה"ח (שם אות לה), וכ"כ בשו"ת בנין שלמה (סי' נד), והובא בחזון עובדיה (שם הלכה ב ובהערות אות יד). ויש אומרים שיכוין בפרשת "ויבא עמלק" שקורין בפורים לצאת ידי חובת זכירת מחיית עמלק (כ"כ הרא"ם (סי' ב), מג"א (סי' תרפח ס"ז) ובכה"ח (שם או' כח ולד) יעו"ש).

טו. **שהרי** להרמב"ן סוף פרשת כי תצא אין חיוב לקרות מס"ת אלא מתקנת חכמים. וכ"כ החינוך (סי' תרג) וא"כ היכא שאין לו ס"ת יקיים החיוב עכ"פ בקריאה בחומש. וראה עוד בשו"ת תורת חסד (חאו"ח סי' לז) ובנטעי גבריאל (פי"ט אות ב).

טז. **מרן** שו"ע (סי' תרפו). ובמשנ"ב (ס"ק ג) כתב וז"ל, ואין אומרים צדקתך באותה שבת שחל פורים למחר, כמו שאין אומרים תחנונים בערב פורים בחול, כך אין אומרים צידוק הדין בשבת שהוא ערב פורים. וכן כתב כף החיים סופר (שם אות כו).

יז. **מרן** שו"ע (סי' תרפו סעי' ב). ומובא בבית יוסף וכ"כ הרמ"א (שם) ועוד אחרונים, שתענית אסתר אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, אלא מנהג בעלמא, שהרי תענית אסתר ומרדכי היה בימי הפסח, ע"כ יש להקל אפי' לחולה שאין בו סכנה ומעוברות ומניקות שלא יתענו אבל שאר בריאים לא יפרשו מן הציבור.

ובספר קב הישר כתב דיש עוד טעם לתענית אסתר, שגילה אותו המגיד למרן הבית יוסף, והוא שהשגחת הקב"ה תמיד על נחלתו ועם סגולתו וחפץ להצדיקם כדי להנחילם

לאכול גם קודם מלאת לה שלשה חדשים להריונה. ומניקות שאמרו אפילו שפסקה מלהניק את בנה, אם היא תוך עשרים וארבעה חודש ללידתה פטורה מלהתענות, וכן אשה שהפילה פטורה מלהתענות תוך עשרים וארבעה חודש להפלתה יט.

- ד. זקן שהוא תשוש כח פטור מלהתענות תענית אסתר, ומי שמצטער מכאב עינים לא יתענה, וכשיבריא יפרע תעניתו, אמנם אם אכל על פי פקודת רופא אינו צריך לפרוע התענית, אבל הבריאים חייבים להתענות ולא יפרשו מן הצבור, ואפילו מי שבא בדרך רחוקה וקשה עליו התענית ידחוק עצמו ויתענה יא.
- ה. חתן ובעלי ברית, מאחר ויש מחלוקת אם מתענים בצום תענית אסתר, ואפילו בתענית דחוויה יש פלוגתא, וכשהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג, ואם אי אפשר לעמוד על המנהג מי שמקל בזה לא מפסיד כב.

סדר תפילת פורים

- א. בליל פורים לובשים בגדי יום טוב קודם שהולכים לבית הכנסת, ויש חסידים שנוהגים לילך למקוה יג, ובתפילת ערבית אומרים "על הנסים", ואפילו אם הקדימו להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים יד.
- ב. אומרים על הנסים בתפילה ובברכת המזון בלילה וביום, ובעיירות המסופקות אם הם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון שעושים פורים מספק בשני הימים יאמרו על הנסים רק ביום י"ד אדר ולא בט"ו

עיונים והארות

כמו ערב הרגל. וילבש בגדי יו"ט מבערב, ולא כאותם שלובשים רק בבוקר יום פורים, והוא זכר ל'ותלבש אסתר מלכות', 'ומרדכי יצא בלבוש מלכות', ואין יתכן לקרוא פסוקים הללו בגילה ובשמחה בלבוש חול. ע"כ.

וכתב הגאון חיד"א במחזיק ברכה (סי' תרפ"ז ס"ק ב) שכן נהגו פה עיה"ק ירושלים ת"ו שלמים וכן רבים. וכן כתב יסוד ושורש העבודה, וז"ל: וימצא כתוב על הר"ח ז"ל שקודם מנחה זו היה טובל עצמו במקוה טהרה בשביל קריאת המגילה לערב, וכן ראיתי רבים נוהגים כן. גם הובא בספרים שקודם תפלת מנחה ראוי ללבוש בגדי שבת ולהתפלל בהם תפילת מנחה.

וכתב הרי"ח טוב בבא"ח (פרשת תצוה אות כב), ילבשו בפורים בגדי שבת או בגדים אחרים שהם חשובים, ולא ילבשו בגדי חול. ולכן בערב פורים יכין עצמו לקראת יום הקדוש הזה וישתדל מאד לילך למקוה טהרה לטהר עצמו, ולהעביר מעליו כל כוחות הטומאה וזוהמת קלי' עמלק, ולהמשיך עליו קדושה עליונה מנחל עליון, וגם יכין עצמו לקבל האור הגדול שמתגלה ע"י קריאת המגילה והתפשטותה שהוא עטרת יסוד דאבא וכו', ואח"כ ילבש בגדי שבת ויו"ט וילך לביהכ"ס בשמחה גדולה.

כד. **טור** שו"ע (סי' תרצ"ג סעי' ב), אומר על הנסים בלילה וביום. ובבית יוסף (שם) הביא מהגהות מיימוניות (פ"ב מהלכות תפילה) שכתב, נראה להר"מ שאומרים על הנסים בערבית פורים אע"פ שעדיין לא קראו את המגילה, ודלא כסדר רב עמרם שפסק שאין לאמרו עד לאחר מקרא מגילה. וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ד) שכל זה אפילו אם עדיין לא התפלל ערבית, עיי"ש. ויש שנוהגין לקרוא מזמור "על אילת השחר" לפני ערבית שמדבר על אסתר, וגם יש בו רמז להמן הצילה מחרב נפשי ר"ת המן, וכמו שכתב מו"ר מופת הדור (בחזו"ע הלכות ליל פורים ויומו הערה ב). והמקובלים לא אומרים מזמורים לפני ערבית.

יט. **שו"ע** (סי' תקנד ס"ה), ע"פ המגיד משנה (פ"ה מהלכות תעניות הלכה י). חזון עובדיה (שם מהלכות תענית אסתר הלכה ב).

כ. **בן** מבואר בתשובות הגאונים שערי תשובה (סי' שכה) לענין יוה"כ, וכן כתב היפה ללב (סי' תריח ס"ק א).

כא. **בן** כתב רש"י בתשובה (סידור רש"י סי' שמה), ז"ל: מעשה היה ואירע פורים באחד בשבת וקדמו הציבור להתענות בחמישי, ובאה אשה אחת שהיתה צריכה לרכוב ולילך לשלטונות, ושאלה אם אפשר שתתענה למחר ותאכל היום מפני טורח הדרך, ואמר רבינו אע"פ שאין זה תענית קבוע לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, אלא מנהג בעלמא, לא התיר לאדם לעולם שיהיה פורש מן הציבור, דאמרינן לא תתגודדו. והביאו מרן בב"י (סי' תרפו), ועי' בביאור הגר"א שמציין לגמ' תענית (יא). שישתתף אדם בצער עם הצבור.

כב. **כף** החיים (סי' תרפו ס"ק כח). ועי' באול"צ (שם פרק נג תשובה ג) שכתב ג"כ שחתן וכלה רשאים להקל שלא להתענות אפי' כשהוא בזמנה וג' בעלי ברית זה מחלוקת והמיקל יש לו על מי לסמוך. ומו"ר מופת הדור חזון עובדיה פסק, שחתן וכלה ובעלי ברית שהם אבי הבן המוהל והסנדק יכולים לאכול, ואין צריכים להתענות, וכ"ש אם הוא תענית דחוי שיכולים לאכול ואין צריכים להתענות. וכן כתב הגר"א שבעלי ברית פטורים מלהתענות. מיהו את סעודת הברית בעשרה אנשים יעשו בלילה ולא ביום הצום (חיי אדם וקיצור שו"ע, הובאו בכה"ח שם). וזכורני בישיבתינו "נהר שלום" שאחד מן החברים התחתן כמדומה בשנת תשל"ז, ואמר לו מו"ר רבי מרדכי שרעבי זיע"א, שלא יתענה בערב החתונה אלא בתוך שבעת ימי החופה, ואותה שנה היתה התענית בזמנה, וכל אחד יעשה כמנהגו.

כג. **כתב** רבינו חיים פאלג'י זצ"ל בספר מועד לכל חי (סי' לא אות ח'), שמהר"ח זיע"א היה רגיל לטבול בערב פורים

- משום חשש הפסק, אמנם קריאת המגילה בלא ברכה ושאר מצות פורים כמו משלוח מנות ומתנות לאביונים יש לעשות כן מספיקא בשני הימים, רק שביום ט"ו אין מרבין בהן כמו בי"ד^{יב}.
- ג. מי ששכח לומר "על הנסים" בתפלה אינו חוזר, אלא יאמר אחר אלהי נצור שבסוף התפלה "מודים אנחנו לך על הנסים ועל הפורקן" וכו'^{יג}.
- ד. אחר תפילת שמונה עשרה יאמר החזן חצי קדיש בלבד, ולא יאמר תתקבל לפי שצריך לומר ואתה קדוש לאחר קריאת המגילה^{יד}.
- ה. אחר קריאת המגילה בברכותיה מתחילים ואתה קדוש יושב תהלות ישראל וסדר קדושה^{יז}, ואחר כך יאמר השליח ציבור קדיש תתקבל, שיר למעלות אשא עיני^{יט}, קדיש יהא שלמא, ועלינו לשבח^ל.
- ו. כשחל פורים דפרזות במוצאי שבת, יאמרו אחר העמידה חצי קדיש, שובה ה' עד מתי, ויהי נועם, יושב בסתר עליון עד ואתה קדוש, ואחר כך יברכו "בורא מאורי האש" ויקראו המגילה, וכן נתפשט המנהג להקדים מקרא מגילה לפני ההבדלה^{לא}.
- ז. אסור להביא המגילה לבית הכנסת ביום שבת לצורך קריאתה בלילה, מפני שהוא מכין משבת ליום חול^{לב}.

עיונים והארות

בספר סגולות ישראל (מערכת י אות ד) שיש סגולה לומר "ובא לציון" בכונה ובשמחה, וזוכה לשרות עליו רוח הקודש, ולבא לידי השגה, ומצננים לו גהינם).

ובתב הרב ששון בכר פריידי בספרו פתח עינים (דף עח) וז"ל, טעם אמירת ובא לציון אחר המגילה לבטל אחיזת הקליפות, ויאמר אותו פשוט בלא כוונות. וכ"כ שם (בדף ג"ן ע"ג אות ד), והוסיף: וטעם אמירתו יען שהוא שבח והודאה, והוא על דרך אמירת הודו ושבח תפילת שחרית להכניע הקליפות המתגבר באותו הזמן, ע"כ. וא"כ עתה בליל פורים ע"י השבח הגדול בזה מכניעים קליפת עמלק.

נט. ע"י בשו"ת זבחי צדק החדש (דף רסה), שאומרים שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו. ויש נוהגים לומר גם שיר למעלות אשא עיני. ואנחנו אומרים רק אשא עיני.

ל. **בן** הוא מנהגנו, לומר אחרי ובא לציון קדיש תתקבל וכו', ואף שיש מחלוקת בזה, כן נוהגים המקובלים כי אין לבטל קדיש תתקבל כלל. ואחר בואו לביתו, ראוי להרבות בנרות כמו שאר יו"ט ממש (יסוד ושורש העבודה). וירבה בסעודת הלילה קצת לכבוד פורים (רמ"א סי' תרצה ס"ק א), וימצא בביתו נרות דולקות ומטה מוצעת, ושולחנו ערוך ויאכל וישתה בשמחה גדולה ובטוב לב וישמח אנשי ביתו וירחיק מהם כל ריב ומצה (סדר היום, וא"ר, הובא בכה"ח שם אות יב).

לא. **טור** שו"ע (שם). וכן כתב מו"ר בחזון עובדיה (בהלכות ליל פורים הלכה ה), שיברכו ברכת מאורי האש בלבד קודם המגילה כדי שלא יהנו מהנר במוצאי שבת קודם שיברכו עליו. והמשיך שם, דאם לא ברכו ברכת מאורי האש קודם המגילה ונזכרו באמצע, יפסיק בין הפרקים או בין פרשה לפרשה ויברך ברכת מאורי האש, ואח"כ ימשיך קריאת המגילה. ואם לא עשו כן אז יברכו בורא מאורי האש בהבדלה כמו בכל מוצאי שב"ק. ע"כ. ועיין בכף החיים סופר (סי' תרצג ס"ק יב).

לב. **בן** כתב מו"ר חזון עובדיה (שם). וכתב עוד, שבמקום הצורך מותר להביאה במקום שיש עירוב אחר שקיעת החמה של יום שבת, ואם אפשר יביא ע"י קטן.

כה. **ע"ין** בשעה"כ (דף קט ע"א) בהגהות מהרש"ו, שהאר"י ומהר"ח לא היו אומרים על הנסים ביום ט"ו בערים המסופקות. וכ"כ מו"ר הרי"ח הטוב (פרשת תצוה אות יד).

אמנם בספר תיקון יששכר (דף סא) כתב בשם מרן רבינו יוסף קארו שטוב לומר על הנסים גם ביום ט"ו. ועתה פשט המנהג לומר על הנסים גם בט"ו. וכן כתב מו"ר בחזון עובדיה שיכולים לומר על הנסים בתפילה גם ביום ט"ו, ואין בזה משום חשש הפסק.

כו. **טור** (סי' תרצג), והובא בשו"ע בהלכות חנוכה (סי' תרפב ס"א) וברמ"א כאן. והוסיף שם השו"ע, דאם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר השם אפילו נזכר בין אתה להשם חוזר, ע"כ.

והרמ"א (שם) כתב בשם הכלבו, דמי ששכח לומר על הנסים בברהמ"ז יש אומרים שכשמגיע להרחמן יאמרנו שם, 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו וכו'. וכתב האליה רבה (סי' תרפב ס"ק ב), דהוא הדין בתפילה אם נזכר אחר שאמר 'השם', שיאמרנו דרך בקשה בסוף התפילה, קודם יהיו לרצון: הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות וכו' בימי מרדכי.

כז. **בן** כתב האבודרהם, וכן הוא בט"ז (שם ס"ק א). וכן כתב הלבוש. וכן פסק מו"ר בחזון עובדיה (הלכה ב מהלכות ליל פורים ויומו) לומר חצי קדיש דכן המנהג. מיהו במנהגים כתוב לומר קדיש שלם אחר תפילת ערבית, וכן כתב מהרי"ל בתשובה (סי' נו) בשם הרוקח. וכתב הכף החיים דמכיון שיש בזה פלוגתא כל אחד יחזיק במנהגו ונהרא נהרא ופשטיה.

כח. **שו"ע** (סי' תרצג סעי' א), וכתב הכלבו (סי' מה) דהיינו טעמא, מפני שקריאת המגילה ביום ובלילה נפקא מקרא דכתיב 'אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי', והאי קרא במזמור אלי אלי למה עזבתני שנאמר על אסתר, וע"כ נהגו לומר מיד אחר הקריאה פסוק 'ואתה קדוש' שהוא באותו מזמור, ע"כ. וי"א שמתחילים מ'ובא לציון גואל'. וכן הביא הטור משם ר' עמרם. אמנם המנהג שאין אומרים אותו לפי שאין עיקר הגאולה בלילה אלא מתחילים ואתה קדוש. (וכתב

ח. בתפילת שחרית יאמר בתפילה "על הנסים" ואחר תפילת שמונה עשרה יאמרו חצי קדיש ואין נופלים על פניהם, משום דכתיב ימי משתה ושמחה^ל, ומוציאים ספר תורה וקוראים בו שלשה עולים בפרשת ויבא עמלק, וכופלים פסוק האחרון כדי להשלים לעשרה פסוקים, ואם לא כפל אין בכך כלום^ל. ואחר כך אומר חצי קדיש, ואין מחזירין ספר תורה למקומו עד אחר קריאת המגילה, ואומרים "אשרי יושבי ביתך", ומדלגים יענך ביום צרה, ומתחילים ובא לציון גואל עד ואתה קדוש^ל, וקוראים המגילה בברכותיה חוץ מברכת שהחיינו, ואחר כך יאמר ואתה קדוש וכו' וקדיש תתקבל ומחזירין ספר תורה למקומו, ומסיימים התפילה כמו כל יום, אלא שבמזמור של יום לא יסיים "השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן", ואחר המזמור של יום יאמר "למנצח על אילת השחר"^ל.

ט. אם יש מילה, יש אומרים שמקדימים המילה לפני קריאת המגילה משום דכתיב "ליהודים" היתה אורה, ואם לא ימול קודם, לא יהיה בכלל יהודי בשעת הקריאה. ויש אומרים שמלים לאחר סיום כל התפילה, והמנהג כסברא אחרונה^ל.

עיונים והארות

(שם) דמטעם זה נוהגין לומר אשרי וגם פסוק ובא לציון קודם קריאת המגילה, כדי שתיכף אחר קריאת המגילה יאמר ואתה קדוש, כדנפקא לן מקרא אלהי אקרא יומם וכו' ומיד אח"כ כתוב ואתה קדוש. ולפי הסוד יש ענין בסדר הזה כדי להמשיך האור הגדול לכל עולמות ב"ע. וצריך לקרוא המגילה בעוד הס"ת על התיבה, ורק אחר קדיש תתקבל יחזירו ס"ת למקומו. ועי' ב"פ"ל (ח"ב אות ט) שכתב כי כן הוא מנהגם, והטעם לפי שדרשינן אורה זו תורה. ולכן כשאומר 'ליהודים היתה אורה' ישא עיניו לתיבה לראות את הס"ת.

לו. אומרים מזמור זה שמדבר על ענין אסתר כמו שדרשו חז"ל בגמ'. ויש בו גם רמז להמן, שנאמר ה'צילה מ'חרב נ'פשי מ'יד כ'לב י'חידתי, ר"ת המ"ן מכ"י. וכ"כ בספר מנהגי חתם סופר (פ"ט י), שאומרים מזמור זה מפני שקבלו רז"ל שמזמור זה יסדו דוד המלך ע"ה על מרדכי ואסתר המלכה ע"ה, שאמרה אסתר אלי למה עזבתי כשבאה לפני אחשוורוש. ועי' בשעה"כ ובפע"ח שכתבו טעם לתיבות אלו ע"פ הסוד.

לז. הרמ"א בהגה (סי' תרצג סעי' ד) פסק, שכשיש מילה בפורים מלין התינוק קודם קריאת המגילה, משום דכתיב במגילה ליהודים היתה אורה, ואם לא ימולו קודם לא יהיה בכלל יהודי. וגם כתיב בה 'וששון', ודרשינן (מגילה טז): ששון זה מילה שנאמר "שש אנכי על אמרתך", וכן כתב המהרי"ל (הלכות פורים אות יא), ומג"א (שם ס"ק ג). אמנם בב"י (יו"ד ס"ס רסב), כתב שמלין לאחר גמר התפלה כבשאר הימים, וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רנא). ובפרי חדש (ס"ס תרצג, ובסי' תרפז ס"ק ב) כתב מי שיש לפניו מצות מילה וקריאת המגילה, אי איכא שהות לשתייהן מקרא מגילה קודם משום פרסומי ניסא, ואי ליכא שהות לשתייהן מילה בזמנה דהוי דאורייתא קודמת למקרא מגילה דהוא דרבנן. וכ"כ בספר יוסף אומץ (ס"ק תתרחצ), מילה בפורים אין המנהג פה למולו קודם המגילה רק כבשאר הימים וקורין לנימול "מרדכי", וכן דעת רוב אחרונים, ועי' למו"ר מופת הדור (שם הלכה ז).

אמנם בשבת שאינו פורים, מותר לטלטלה, כמבואר בשו"ע (סי' שח סעי' ד) ובאליה רבה (שם), דמגילה נמי מכלל כתבי הקודש ופשוט דכיון שמוותר לקרותה מותר גם לטלטלה, וכן מנהג העולם.

לג. טור שו"ע (סי' תרצג סעי' ג וסי' תרצז סעי' א). ואף שלדעת רב עמרם גאון בסידורו ח"ב (דף צב ע"ב) שנופלים על פניהם, מ"מ קי"ל לדינא כמש"כ רש"י בספר הפרד"ס (סי' רג) שאין נופלים על פניהם. וכן הוא בחזון עובדיה (שם).

וכתב בספר מועד לכל חי (סי' לא ס"ק ס) שביום פורים שחרית יש להשכים לבית הכנסת והיא אחת מחמש השכמות הרמוזים בשם אברה"ם, עיי"ש. והימים של ההשכמות מובא באליה רבה (סי' תרסד ס"ק ג) שהם ר"ה, יו"ה, הושענא רבא, ט"ב ופורים. ורמז לזה 'לבקרים אצמית כל רשעי ארץ', וזהו המן. ועי' כתב המטה משה סימן לדבר וישכם אברה"ם בבקר, א- אב, דהיינו ט' באב. ב- בריאת העולם דהיינו ר"ה שבתשרי נברא העולם. ר- רבא, והיינו יומא רבא שהוא יום הכיפורים. ה- הושענא רבא. מ- מגילה דהיינו פורים.

לד. שו"ע (תרצג סעי' ד). ובב"י (סי' קלז) הביא משם האורחות חיים, שאע"פ שפרשת ויבא עמלק אין בה עשרה פסוקים לא יוסיף לקרוא למעלה ממנה, כי אמר הקב"ה - עמלק הרשע גרם לשמי ולכסאי שיהיו חסרים שנאמר כי יד על כס י"ה, כך תהיה פרשת עמלק חסרה. ובירושלמי אמרו הוא עשה מעשה קטוע, כך פרשתו קטועה. ומה שכופלים את הפסוק האחרון, כן הוא המנהג לכפלו, דבכתבתו הוא פרשה קטועה, אבל כשקורין אותה בציבור חיישי' לתלמודא דידן דאין לפחות מ' פסוקים (שלחן גבוה סי' תרצג ס"ק ט).

לה. כן הוא דעת הכל בו שאומרים אשרי ואח"כ קוראים המגילה. וכן כתב הש"צ (שם) שכך מנהגם, וכן נהגו במצרים. וטעם הדבר כתב הערוך השלחן (אות ד), כדי לומר מיד אחר המגילה ואתה קדוש כמו בלילה. וכ"כ היפה ללב

הלכות מתנות לאביונים

- א.** חייב אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים. דהיינו מתנה אחת לכל אביון, וכל המרבה ליתן הרי זה משובח, ומוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעיו, שאין שמחה גדולה, אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה, שנאמר "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים" ל"ה.
- ב.** אביון לענין מתנות לאביונים הוא מי שהכנסתו אינה מספקת למחיתו מחמת דלות ההכנסה או מחמת שצריך לקחת חלק מהכנסתו כדי להחזיר חובות, ואין לו כסף בתוכניות חסכון וכדומה. ואין לקיים מצות מתנות לאביונים על ידי נתנה לילד או בחור הסמוך על שלחן אביו המספק לו כל צרכיו¹. אך אם הילד הוא יתום התאב למתת יד, אפשר לתת לו מתנות לאביונים².
- ג.** יוצאים ידי חובה בין בנתינת מעות, ובין בתבשיל או דבר מאכל אחר, והשיעור של מתנות לאביונים הוא כדי שיקנה "שלש ביצים מפת", שהוא בערך שמונים גרם פת³. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב במתנות לאביונים⁴.
- ד.** הנותן שתי מתנות לאיש ואשתו אביונים יצא ידי חובתו, ויכול אביון אחד ליתן לאביון חבירו וזה גם כן חוזר ונותן לו, ויוצאים ידי חובה גם בנתינה לקטן⁵. וטוב לומר מקודם לשם יחוד וכו' הריני בא

עיונים והארות

שיתן לאביון אחר. ויש לדעת, שכשנותן מתנות לאביונים לתלמיד חכם מרויח הוא דבר נוסף, שיש ענין בנתינת ממון לכל תלמיד חכם חשוב, מדין גדלהו משל אחיו, שצריכים כל ישראל לגדל תלמידי חכמים שבהם בעושר, וכמ"ש בשו"ת תשב"ץ (ח"א סימן קמד), מדברי הגמ' בחולין (דף קלד ע"ב) אדם חשוב שאני, וע"ש ברש"י. וכן כתב בספרו מגן אבות על מסכת אבות (פרק ד משנה ה) ע"ש. וראה ברש"י תענית (דף כא. ד"ה מלך רבי יוחנן) ובסוטה (דף מ. ד"ה אמר רבי אבהו), וברמ"א (יו"ד סימן רמו סעיף כא) ובש"ך (שם ס"ק כ) ובבאור הגר"א (שם), ע"ש. ונראה שאפשר לתת אף מכספי צדקה לשם ענין זה.

מב. ע"י בב"ח (שם) שכתב, ז"ל: כל אדם אפי' עני המקבל צדקה חייב לתת ממה שנתנו לו לשאר אביונים בפורים, שאין דין מתנות לאביונים בפורים כדין שאר צדקה, דהכשר מצות פורים כן הוא לתת מתנות לאביונים, כדין ד' כוסות בפסח. ואפי' משלוח מנות חייבים בו העניים אעפ"י שלא יספיק להם בסעודתם לאכול לעצמם ולשלוח גם לאחרים וכו'. אבל שאר צדקה דכל השנה אין עני המקבל צדקה חייב בה, אלא פעם אחת בשנה יתן דבר מועט לצדקה כדי לקיים מצות צדקה. עכ"ל. וכן הוא בט"ז (שם). וכ"כ הברכ"י (אות ב), ובמחבר"ר (אות א). וכן הוא במשנ"ב (שם ס"ק א). וכ"פ הבא"ח (פ' תצוה אות טו) אבל הפרי חדש כתב, שעני המתפרנס מן הצדקה פטור ממתנות לאביונים.

וע"י בספר תורה לשמה שכתב שיוכל אביון אחד ליתן לאביון חבירו וזה ג"כ חוזר ונותן לחבירו. עכ"ל. וכ"כ במשנ"ב (שם ס"ק ב).

וכתב באור לציון (פרק נח תשובה ג) דבחורים הסמוכים על שלחן אביהם, שאין להם משלהם כלום, פטורים מחובת מתנות לאביונים. ואולם טוב שאביהם יתן להם כסף לשם מצוה זו. אבל אינו מחוייב בכך. וטוב לחנך בנים קטנים מגיל שש שיתנו מתנות לאביונים. עכ"ל.

מג. כ"פ מו"ר בחזון עובדיה (דף קסז הלכה ב). ועוד כתב הרב, שאם באו לפניו שני עניים, ונתן לעני אחד מטבע גדול כשיעור שתי מתנות שמחציתו יהיה בשבילו ומחצית לעני

לה. מגילה (ז), ת"ר רב יוסף וכו' ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם. רמב"ם (פ"ב הלכות מגילה הט"ז). טור שו"ע (סי' תרצד סעי' א).

ופירוש אביון לגבי פורים הוא מי שאין לו מעות לסעודת פורים. והאביון יותר מעונה מעני.

וענין מתנות לאביונים לפי הסוד, הוא כמו שכתב רבינו האר"י בשעה"כ (דף קט ע"ג), כי רחל נקראת עני ואביון (כי אין לה משלה כלום ונקראת דלה ועניה), והיסוד דאבא הנקרא צדיק, נותן לרחל הנקראת צדק - צדקה ומתנות והארות. וע"י שאנחנו נותנים מתנות לאביונים, נעשה דוגמתה למעלה. ע"כ. כלומר ע"י מצות מתנות לאביונים ביום פורים אנחנו בונים ומתקנים פרצוף הנוק', ואז יוכל להכנס בה אור 'עטרת יסוד דאבא' ויתקיים בה כל היום כולו.

לט. אול"צ (פרק נח תשובה ב). וכלא כדעת החזו"ע שכתב (דף קסז הלכה ב), שהוא הדין לאב ובן הסמוך על שולחנו, ושכן מוכח ממנהרש"א בח"א (מגילה ז) ד"ה 'שדר', דלא כערוך השולחן.

מ. אול"צ (שם).

מא. בריטב"א (מגילה ז) כתב, דמסתברא היינו אפי' בשתי פרוטות דשוה פרוטה חשובה מתנה, אבל לא בפחות כדאייתא בגיטין ובדוכתי אחרני. וכן הוא במשנ"ב (סי' תרצב ס"ק ב). וזה מעיקר הדין, אמנם ע"י בשערי תשובה (ס"ק א) שהביא מהרב זרע יעקב (סי' יא), דשתי מתנות לאביונים שוים לשני מנות לאיש אחד, וכי היכא דמשלוח מנות היינו כדי סעודה, כדאמרינן אביי בר אבין רב חנניה בר אבין מחלפי סעודתייהו אהדדי, אלמא דפחות מכדי סעודה לא נפיק, ה"ה למתנות לאביונים כדי סעודה לעני. וע"כ כתב שצריך ליתן שיעור ג' ביצים מפת. וכ"כ הבא"ח (פרשת תצוה אות טו). וכן היה המנהג להחמיר לצאת ידי חובה אליבא דכולי עלמא.

וכתב האול"צ (פרק נח במקורות לתשובה א) וז"ל: וביותר יש להזהר, שהנותן מתנות לאביונים לתלמיד חכם או בן תורה אביון, שיש לו להזהר שלא יתן לו סכום קטן שאינו לפי כבודו של התלמיד חכם, ויבוא לידי בושה, אף אם הוא רוצה לקבל סכום זה, אלא יתן לו סכום חשוב ובאופן מכובד, או

- לקיים מצות מתנות לאביונים שתיקנו מרדכי ואסתר ליתן ביום זה שתי מתנות לשני עניים, לתקן שורש מצוה זו במקום עליון, ויהי נועם וכו', וכן יאמר קודם משלוח מנות, וקודם סעודת פורים.
- ה. אבל שהוא עני מותר לשלוח לו מתנות לאביונים, ואפילו בתוך שבעת ימי אבלות מ"ד.
- ו. אין יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים ממעות מעשר, וכן מחצית השקל אי אפשר ליתן ממעות מעשר מ"ה.
- ז. גם האשה חייבת ליתן מתנות לאביונים^{מ"ו}, ובמקום שקורין את המגילה גם ביום ט"ו באדר מספק אם מוקפת חומה, צריך לקיים ביום ט"ו סעודה, ומשלוח מנות, ומתנות לאביונים, בין אנשים בין נשים.
- ח. בימי הפורים נותנים צדקה לכל מי שפושט ידו, ואע"ג דבשאר ימות השנה צריך לראות למי נותן הצדקה מ"מ בפורים שגבאי הצדקה הוא יסוד דאבא הארה גדולה אין להקפיד, אלא כל מי שפושט ידו נותנים לו מ"ז.
- ט. טוב ליתן במתנות לאביונים רפ"ז פרוטות לעני אחד והם ר"ז פרוטות כמנין אור, ושמונים כמנין יסוד, ועוד יתן רפ"ז פרוטות לעני אחר על דרך זה. וסימן לדבר 'פז"ר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד'. גם טוב במשלוח מנות איש לרעהו שהם ב' מנות לאיש אחד, שיזהרו לעשות ב' מיני מתיקה עשויים דקים, כדי שיוכל לשלוח שמונים אחדים מכל מין בכלי אחד ויכוין כל מעשיו לשם שמים וטוב לו בזה ובבא מ"ח.

הלכות משלוח מנות

- א. חייב אדם לשלוח לחבירו ביום פורים שתי מנות, דהיינו שני מיני אוכלים, ועיקר המצוה שיהיו שתי מנות לאיש אחד מ"ט.
- ב. צריך להניח כל מין בכלי אחד בפני עצמו ולא יניח שניהם בכלי אחד.^נ

עיונים והארות

לחיצונים והם יבואו ליקח השפע ולגזול, כי האור גדול והם לא מתקרבים ליקח. אבל בכל יום שהגבאי הוא יסוד דז"א והאור הוא לא גדול מאד לכן צריך להקפיד.

מח. מו"ר בא"ח "עטרת תפארת".

מט. מגילה (ז), תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד. וברמב"ם (פ"ב ממגילה הט"ו), וז"ל: חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלים לחבירו, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד, וכל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח. טוש"ע (סי' תרצה). ובספר מנות הלוי (דף רח ע"א) הביאו החת"ס (או"ח סי' קצו) כתב, הטעם במשלוח מנות להרבות השלום והרעות, והוא היפך מה שאמר המן מפוזר ומפורד, וע"י משלוח מנות מראים הקשר בין אחד לחבירו. ובתה"ד (סי' קיא) כתב, שהטעם כדי לספק צרכי סעודת פורים לאלה שאין להם. וע"י בשעה"כ (דף קט ע"ג), כי ע"י מצות משלוח מנות ממשיכים הארה גדולה שנקראת יסוד דאבא שנקרא איש, מהאור הגדול הזה שנקרא עטרת יסוד דאבא שמשם היתה שורש נשמת מרדכי, ממשיכים אור ליסוד דז"א הנקרא רעהו, וצריך שתי מנות כי יסוד הגדול הזה דאבא מלושב ביסוד דאמא לכן הם ב' אורות גדולים, ליסוד דז"א שנקרא רעהו. ואז גם אנחנו מקבלים שפע והארה מאותו האור הגדול. ולכן יש מצוה להרבות במשלוח מנות ונהיה שלום גדול בעולם, כי בפורים אפשר לגרום שלום ואהבה ואחוה בין איש לרעהו. וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו. גם ישתדל להזדרז לעשות מצוה זו בבוקר קודם הסעודה כדי שיהיה לחבירו להנות ממה שהכין לו.

נ. בא"ח (פר' תצוה אות טז). וכתב באור לציון (פרק נט

חבירו יצא. וע"י בשו"ת תורה לשמה (סי' קז) שכתב דלא אריך למעבד הכי לקיים שתי המצוות בבת אחת במטבע אחד, שאין עושין מצוות חבילות חבילות.

מד. גם אם הוא מחמיר שלא לקבל משלוח מנות. אמנם מתנות לאביונים יכול לקבל, והובא במג"א ואליה רבה.

מה. תשובת מהרי"ל (סי' נו), דאינו יוצא במה שנותן להם ממעות מעשר, ואם בא להוסיף מוסיף משל מעשר. כ"כ השל"ה הביאו המג"א (סי' תרצד). וע"י יוסף אומץ (ס"ק תתרפח).

מו. ולבן כל איש יתן מתנות לאביונים גם עבור אשתו, כן כתב הרמ"א בדרכי משה (סי' תרצה ס"ק ז) משם מהר"י ברין. וע"י משנ"ב, ודו"ק. ואם האשה עצמה רוצה לתת יותר טוב שתתן לאשה.

מז. בירושלמי פ"ק דמגילה (הלכה טז), אין מדקדקין במצות פורים, אלא כל מי שפושט את ידיו ליטול נותנים לו. וכ"כ הרמב"ם הלכות מגילה (פ"ב הט"ז), ובטוש"ע (סי' תרצה סעי' ג), ובאורחות חיים (אות לד). ע"כ. והטעם כתוב בספרים, דפורים הוא כמו יום הכפורים וביו"כ אומרים "הנותן יד לפושעים". והנה הנס של פורים נעשה ע"י תשובה צום קול וממון. צום הוא תענית אסתר, קול הוא מקרא מגילה, וממון שמרבים בצדקה.

ולפי הסוד, ע"י בשעה"כ (דף קט ע"ד) שכתב הטעם שנותנים לכל המבקש, כי היום הגבאי צדקה הוא יסוד דאבא ויש אור גדול מאד, ומחמת כן אין יניקה לחיצונים כי החיצונים נשרפים ע"י אור עטרת יסוד דאבא. ולכן גם אם אדם נותן למי שאינו ראוי, לא יהיה כן בעולמות העליונים ליתן שפע

- ג. השולח לחבירו תרנוגלים חיים אינו יוצא ידי חובה, ואם שלח אותם שחוטים יש מהפוסקים שסוברים שקיים המצוה, אמנם נראה להלכה שצריך לשלוח המנות כשהן מבושלות וראויות לאכילה.^{נא}
- ד. השולח לחבירו חלוקין וסדינים וכיוצא בזה אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות, וכן השולח לחבירו קופסת סיגריות, או טבק להרחח לא יצא בזה ידי חובה, וכן תלמיד חכם השולח לחבירו חידושי תורה ביום פורים אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות.^{נב}
- ה. השולח לחבירו מין אחד מאכל, ומין אחד שתייה כגון יין וכיוצא בזה יצא ידי חובת משלוח מנות, שהמשקה נחשב למנה אחת,^{נב} ואפילו שלח שני מיני משקים בלבד יוצא ידי חובה,^{נב} ויש מהפוסקים שאומרים שטוב להדר ולשלוח שני מיני אוכלים.^{נב}
- ו. השולח לחבירו מין מאכל אחד וחילקו בשתי צלחות או קערות, אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות אבל השולח שתי חתיכות בשר מבהמה אחת והם חלוקים בטעמם וטבעם יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות.^{נב}
- ז. יותר טוב לשלוח את שתי המנות בבת אחת, ולא בזה אחר זה, היות ובה חשיבותם ניכרת יותר,^{נב} וראוי להזהר במצוות משלוח מנות שיהיו המנות יקרות הערך ועריבות.^{נב}

עיונים והארות

והיינו דשלח ליה למימר דאע"ג דקרא כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו דמשמע מידי דאכילה אבל דשתיה לא, קמ"ל דשתיה בכלל אכילה היא. וכן כתב משנ"ב (שם). וכן פסק מו"ר מופה"ד בחזון עובדיה (דף קכד), אלא שכתב שטוב להדר לשלוח שני מיני מאכל לחוש לשיטת רבינו חננאל.

נד. כ"ב הגאון מהר"י נגאר בשמחת יהודה (על מסכת סופרים פכ"א ה"ד), שלפי מש"כ התה"ד שמשקה בכלל מנות, כדמשמע מהפסוק אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו, משמע משמנים וממתקים נקראים מנות. ומסתברא שאף בשתי מיני משקאות יוצאים יד"ח משלוח מנות. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק כ). וכן פסק מו"ר מופה"ד (דף קכה הערה י). וצריך עיון מה נקרא משקה לענין זה, יין או חמר מדינה, או דאפשר גם משקאות קלים או חלב.

נה. כן דעת רבינו חננאל, וכתב מו"ר שראוי לחוש לדבריו כנ"ל.

נו. כן פסק מו"ר מופה"ד בחזון עובדיה. ועיין בערוך השלחן (סי' תרצה ס"ד) שכתב צריך שיהיה שני מיני אוכלים, אבל שתי חתיכות ממין אחד לא מהני. אבל בספר ראש יוסף (מגילה ז) כתב שגם ב' חתיכות ממין אחד יוצא בהם י"ח.

וצריך להזהר לשלוח לחבירו מנות שיכול לאוכלם, כמו אם היה חולה סכרת שישלח לו דברים שאינם מתוקים וכו', אבל מעיקר הדין יוצאים ידי חובה גם בזה.

נז. כן כתב הרב יפ"ל ח"ב (סי' תרצה ס"ק טו), בשם החיד"א בספר כיכר לאדן (דף כא ע"ב). ועי' ציץ אליעזר ח"ח (סי' יד אות ו), ובשו"ת בצל החכמה (סי' מז), שאם שלח בזה אחר זה בדיעבד יצא. ועי' בחזון עובדיה (דף קלא), דאע"ג שלכתחילה ראוי להחמיר לשלוח המנות בבת אחת, מ"מ אם שלח מנה אחת ואח"כ שלח עוד מנה יצא י"ח. וכן פסק הגאון ר' צבי פסח פרנק במקראי קודש (פורים סי' לח). ובספר פדה את אברהם פלאגי (מערכת פ אות ב) הביא משם השדה יהושע פ"ק דמגילה, שיוצאים ידי חובה כששלחם זה אחר זה אפי' אם נתן מנה אחת בבוקר ומנה אחת בערב.

נה. ועי' באור לציון (פרק נח במקורות לתשובה א) וז"ל: והנה מלבד מה שנתבאר לעיל מדברי הרמב"ם שמצוה להרבות במתנות לאביונים מלהרבות במשלוח מנות, נראה שאף עדיף

תשובה ב) שאם שולח שני סוגים שונים לגמרי, כגון בשר ועוגות, אין צריך ליתנם בשתי צלחות, אבל אם אינן שונים לגמרי, יש ליתנם בשתי צלחות.

נא. כתב המג"א (סי' תרצה ס"ק יא) בשם המהרי"ל, שטוב לשלוח מנות בשר או דגים וכדו' מבושלים, שכן משמע מפ"ק דביצה, דלבית שמאי לא מתקרי מנות בענין אחר. ולפי זה מה ששלח ר"י נשיאה אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא צ"ל שהיה מבושל. ובשיירי כנסת הגדולה (הגה"ט ס"ק י) הביא דברי המג"א הנ"ל וכתב, ומנהג העולם לשלוח מיני מתיקה. מועד לכל חי (סי' לא אות פב). ועי' בספר ריח דודאים להגה"ק בני יששכר עמ"ס מגילה (אות ט) שכתב, הטעם שקראו חז"ל משלוח מנות מלשון מן אשר טעמן כצפיחית בדבש.

ובענין שבשר חי שחוט נקרא 'מנה', הביא בזה הנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא סז אות ט) ראייה מהפסוק (שמות כט כו) 'ולקחת את החזה וכו' והיה לך למנה', הרי שגם בשר חי נקרא מנה. וכן משמע מהפרי חדש (סי' תרצה ס"ק ד) דאין צריך מבושלים, אלא שחוטין שפיר דמי, ובלבד שלא יביא חיים. וכן משמע קצת מהט"ז (פרי מגדים ס"ק יא). והובא במשנ"ב (שם ס"ק כ) וי"א דכיון שהוא שחוט וראוי להתבשל מיד שרי.

נב. רמב"ם (פ"ב מהלכות מגילה הט"ו), שו"ע (סי' תרצה ס"ד). ובשו"ת תרומת הדשן (סי' קיא) כתב, דדוקא מיני אכילה ושתיה, אבל חלוקים וסדינים אין יוצאין בהם ידי חובת משלוח מנות. הביאו הט"ז (סי' תרצה ס"ק ד), ובמשנ"ב (שם ס"ק כ). ועי' שו"ת תירוש ויצהר (סי' קעא), דאין יוצאין יד"ח משלוח מנות אם שולחים טאבק וסיגריות אפי' שיוודע שהמקבל מעשן ומריח טאבק, דבעינן מנות ואין מנות אלא אכילה ושתיה. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט (סי' לג אות ג). וכן פסק מו"ר מופה"ד בחזון עובדיה (דף קכג הלכה ג).

נג. ר"ן פ"ק דמגילה (ב). מנות לאדם אחד היינו מאכל ומשתה. וכן הביא המג"א (סי' תרצה ס"ק יא) משם הש"ה, והוא הדין משקה. וכן מוכח מהא דאמרין פ"ק דמגילה (ז) דר"י נשיאה שדר ליה לר' אושעיא אטמא דעגלא תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו,

- ח.** מצות משלוח מנות היא דוקא ביום פורים ולא בלילה, וכל המרבה לשלוח מנות לרעים הרי זה משובח, היות ועל ידי זה מרבים שלום וריעות בין אדם לחבירו.^ס
- ט.** אשה חייבת במשלוח מנות ותשלח לרעותה, וצריך להזהר שלא ישלחו איש לאשה, ואשה לאיש, שפעמים יכולים לבא לידי חשש קידושין.^{סא}
- י.** אפי' עני המתפרנס מן הצדקה חייב במשלוח מנות, ויכולים העניים להחליף ביניהם, שזה ישלח אליו סעודתו, וחבירו ישלח אליו הסעודה שלו^{סב}, אך השולח לחבירו מנות על מנת להחזיר לא יצא ידי חובתו^{סג}, וכן השולח מנות לקטן לא יצא ידי חובה, וצריך לחזור ולשלוח לגדול.^{סד}
- יא.** אבל ב"מ, חייב לשלוח מנות רק לאדם אחד, אבל לא ישלחו לו מנות כל י"ב חודש על אב ואם, וכל שלושים יום על שאר קרובים. וי"א שאפשר לשלוח לו מנות וכן נוהגים הספרדים.^{סה}

עיונים והארות

לאביונים ומשלוח מנות כאיש. וכתב המג"א, אשה שיש לה בעל בעלה שולח בשבילה לכמה בני אדם, והטעם הוא שגם הם היו באותו הנס. וגם כתיב קבלו היהודים והנשים בכלל. ובמשנ"ב (שם) כתב, שכולן היו באותו הנס, וצריכה היא לשמוח ולשמח לב האביונים.

סב. נמרא (מגילה ז:), מחלפי סעודתייהו להדדי. והובא בשו"ע דמחלפי סעודתייהו. וכן דעת הרמב"ם והר"ן ושבולי הלקט בשם רבינו גרשום.

סג. פרי מגדים במשבצות זהב (סי' תרצד). והובא בביאור הלכה (ד"ה ליתן). וכן פסק מו"ר מופה"ד בחזון עובדיה (דף קמג הלכה טו). וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תרצה), שלא מהני מתנה ע"מ להחזיר. ועי' בשו"ת יוסף אומץ שהוסיף, שגם במתנות לאביונים לא יועיל מתנה ע"מ להחזיר.

סד. חזון עובדיה (דף קמה). והביא שם בהערות (לז), שכ"כ בית עובד (דף עז ע"א), וכן הגאון מהר"י נגאר בשמחת יהודה (דף יא רע"ד). והערוך הקטן (סי' תרצב סי"ח) כתב, שיש להסתפק בזה אם יצא, ונלע"ד שיצא דהרי לרעהו כתיב וקטן בכלל כמ"ש בפסוק כי יגוף איש וכו'. וכ"כ בספר עיקרי הד"ט (חלק אוה"ח סי' לו אות לו) בשם ספר אגורה באהלך (דף כ ע"ג), שכשם שהנותן מתנות כהונה לכהן קטן מהני ה"ה למשלוח מנות. עיי"ש.

ואמנם מקצת האחרונים כתבו דקטן לא חשיב בכלל רעהו. כן פסק מו"ר הבא"ח (פרשת תצוה אות טז), ובכף החיים (סי' תרצד ס"ק יב), ובספר מועד לכל חי (סי' לא אות פט).

סה. עי' בחזון עובדיה למופה"ד (דף קצג) שכתב, וז"ל: האבל אפי' בתוך שבעה חייב במשלוח מנות ובמתנות לאביונים, שהרי האבל חייב בכל מצוות התורה. וטוב שישלח מנות של בשר ודגים וכיוצא, ולא תפנוקי מעדנים ומיני מתיקה. ואחינו האשכנזים נהגו שלא לשלוח מנות לאבל כל י"ב חדש על אביו ואמו וכל שלושים יום על שאר קרובים. אבל הספרדים נוהגים לשלוח מנות לאבל כרגיל. ומ"מ אם האבל עני גם האשכנזים שולחים לו מנות ותחשב להם לצדקה, עיי"ש. ומורינו החיד"א הורה כן הלכה למעשה לשלוח. ומה שכתבנו שלא ישלחו לו, כן פסק הבא"ח, וכן מנהג ג'רבא שהאבל לא שולח מנות אבל שולחים לו מנות.

לתת משלוח מנות לעני מאשר לתת לעשיר, גם מטעם שפעמים כשנותן לעשיר אפשר שאינו יוצא ידי חובתו, כי בעשיר אפשר דבעינן שיתן לו דבר חשוב כפי ערכו ששמח בו, וכמו שכתב החיי אדם (סימן קנה סעיף לא), שאם שולח לאדם עשיר דבר פחות, אינו יוצא בזה ידי חובת משלוח מנות. וכן מבואר בדברי הריטב"א במגילה (דף ז). בביאור דברי הירושלמי. וראה גם בביאור הלכה (בסימן תרצה סעיף ד ד"ה חייב לשלוח), שכתב שנכון להזהר בזה לכתחילה, ע"ש. וכשנותן לעני, הרי תמיד שמח העני במה שנותן לו, וגם יש בזה יותר מצוה, וכמו שנתבאר. עכ"ל.

נט. הרמ"א (סי' תרצה סעי' ד), ומג"א (שם ס"ק יג) שה"ה למתנות לאביונים. וכתב בביאור הגר"א (שם) דנפקא מהפסוק ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וכתב י"מ, וקאי אכולהו. וכ"כ הלבוש (שם ס"ד), דיש לשלוח מנות ביום בזמן חובת הסעודה ולא בלילה.

ובתבו הפוסקים, שצריך לשלוח המנות קודם הסעודה, וכן צריך לעשות גם לפי סודן של דברים, כי כן הסדר שלאחר מקרא מגילה יקיים מצוות מתנות לאביונים ואח"כ משלוח מנות, כי כל מצוה ומצוה בונה עולמות וממשיך מוחין. ומטעם זה צריך ג"כ לעשות אותם בבוקר בתחילת היום כמבואר לקמן.

ס. הרמב"ם (פ"ב מהלכות מגילה הלכה טו) כתב, 'וכל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח', ועיין שם (הלכה יז) שמוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעיו, ע"כ. וכן הוא בשו"ע (סי' תרצה ס"ד).

והשולח מנות בעילום שם, י"א שלא יצא ידי חובתו, לפי הטעם שמשלוח מנות הוא להרבות אהבה ואחוה שלום וריעות, וכיון שאינו יודע מי שלח לו אין כאן חיבה, לכן לא יצא. ואדם ששלח מנות לחבירו וסירב חבירו לקבלם או שמחל לו עליהם, יחזור וישלח המנות לאדם אחר.

וכן תלמיד השולח מנות לרבו או להיפך יצא ונקרא איש לרעהו. וה"ה בן לאביו ולהיפך. וכן השולח מנות לעם הארץ יצא. ועי' למו"ר מופה"ד בחזון עובדיה (דף קלה הלכה יא).

סא. איתא ברמ"א (סי' תרצה ס"ד), דאשה חייבת במתנות

הלכות סעודת פורים

- א.** מצוה להרבות בסעודת פורים ויוצאים ידי חובה בסעודה אחת. ומה טוב שיאכל בשר בהמה ודגים משובחים, ויתקן סעודה נאה כפי אשר תשיג ידו וישתה יין עד שישתכר וירדם בשכרות, ובלבד שיזהר לברך ברכת המזון כתקנה. וטוב שיאמר לפני הסעודה לשם יחוד וכו' ויקרא באמצע הסעודה ארבעה פרקי משנה של מסכת מגילה, ויכוין לארבע אותיות הוי"ה ב"ה וארבע אותיות אדנות ס"ו.
- ב.** סעודת פורים שעשאה בליל פורים לא יצא ידי חובה, אלא צריך לעשותה ביום ס"ו. והזמן המוכשר ביום הוא לאחר תפילת שחרית, כפי שכתב הרש"ש זיע"א וכן מנהג ק"ק חסידי בית אל, ולפני הסעודה יתן מתנות לעניים, וישלח משלוח מנות, וזה הסדר שיעשה לאחר התפילה יאמר הנוסח לשם יחוד וכו' ויתן מתנות לשני עניים, ואחר כך ישלח משלוח מנות איש לרעהו, ואחר כך הסעודה ס"ה.

עיונים והארות

וכפי כוחו בשתיה ירבה בגודל הכוס ויכוין בכל מעשיו לשם שמים, גם יזהר לאכול דגים ובשר בסעודה זו.

סו. שו"ע (סי' תרצה ס"א), דסעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובה. והרמ"א (שם) כתב, ומ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה.

ובן הובא בב"י ובב"ח (שם) שהביאו את מימרא דרבא במגילה, מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב. כתב המרדכי (רמז תשפז): פי' ראבי"ה שצריך לנהוג כליל שבת ויומו דומיא דקריאה דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים ואין היקש למחצה וכו'. ומקשה עליו שם מהגמרא, מהא דרב כהנא קאמר לרב אשי אמאי טרידי רבנן בסעודת פורים וכי לא הוא אפשר למיכל באורתא, א"ל ולא ס"ל למר להא דרבא דאמר סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא י"ח מ"ט ימי משתה כתיב, משמע דסעודה אחת די. וישב הב"ח דברי ראבי"ה, דבודאי ס"ל לראבי"ה שצריך לסעוד הסעודה החשובה ביום דכבוד יום עדיף, אלא שיש לסעוד גם בלילה, ועיי"ש איך יישב כל דברי הסוגיא הנ"ל.

סח. בן כתב השל"ה (ח"ג עמוד כד), וז"ל: וכל מי שמקדים ומזדרז ביותר לעשות הסעודה בהשכמה הוא משובח בעיני, ע"כ. וכ"כ מהר"ר איסרל"ן, שהוא ורבותיו נהגו בכל השנים לעשות עיקר הסעודה שחרית, וטעמא דמסתבר הוא דהא זו הסעודה היא כנגד סעודת אסתר שעשתה עם המלך, ובודאי היתה הסעודה בבוקר בעת שזרעם של מלכים לאכול, ע"כ.

וז"ל מו"ר הרש"ש זיע"א בסידור: 'צריך להזהר ולהזדרז לעשות סעודה אחר תפילת שחרית, לכמה טעמים ידועים לי, וגם בעוד שההארות הנז' בתוקפם אחר התפלה, ולא יסתלקו אח"כ מהכלים הפנימיים דשחרית, כי תפלת המנחה היא בכלים אמצעיים, ובערבית היא בכלים חיצוניים כנודע, לפיכך כמעט קבלתי בקבלה לעשות הסעודה אחר תפלת שחרית בעזרת השי"ת, עכ"ל.

הנה מו"ר הרש"ש כתב לעשות כן מכמה טעמים שידועים לו. ואף שלא ידענו הטעמים שהתכוין להם הרב זיע"א, מ"מ בודאי אחר שכתב הרב לעשות כן אין אנו צריכים לשום טעם.

אמנם נראה לומר הטעם, כי מכיון שמצות מתנות לאביונים ומצות סעודה הם לצורך העמדה וקיום המוחין של פרצוף החיצוניות, ופרצוף החיצוניות נחלק לשנים, כי הכלים והאורות הם ע"י מתנות לאביונים, והמוחין והנרנח"י הם ע"י

סו. כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה הלכה טו), וז"ל: כיצד חובת סעודה זו, שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו ושותה יין וכו'. וכן כתבו הטור (סי' תרצה) והרמ"א (שם), שמצוה להרבות בסעודת פורים דמשתה ושמחה כתיב. והב"ח הביא שם הא דאיתא בגמרא (מגילה ו:), רב אשי היה יתיב קמיה דרב כהנא, נגה ולא אתו רבנן, אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן, א"ל דילמא טרידי בסעודת פורים. וכתב, ושמעינן דשרי להרבות בסעודת פורים ושלא לבא לבית המדרש מחמת טירדא דסעודתא, דכיון דעסיק במצוות להרבות בסעודת פורים פטור ממצות ת"ת בבית המדרש. וכן כתב בסדר היום, שיתעכב על שולחנו לאכול ולשתות יותר ממה שרגיל.

וטוב שלפני הסעודה יאכל סעודה רוחנית של בשר ויין. שהבשר הוא דף גמרא והלכה, והיין הוא לימוד הזוה"ק. וכבר דרשו רבותינו אורה זו תורה. ולכן מצוה לעסוק בתורה קודם הסעודה, והיא מגינה עליו שלא יארע לו קלקול בסעודה. כן כתב הר"י ברי"ן (הובא בהגה לסי' תרצה ס"ב).

וכתב המשנ"ב (סי' תכט ס"ק ב), שמתחילין לדרוש בהלכות פסח וללמוד הלכות פסח ביום פורים עצמו. וז"ל השל"ה הקדוש: 'ואח"כ יעשה הסעודה בבוקר דוקא כמו שנכתוב לקמן, וגם בסעודתו יאמר דברי תורה ושירה וזמרה בהתלהבות גדולה, ויספר לבני ביתו את גודל הנס וידליק נרות לכבוד הפורים ולכבוד מרדכי ואסתר. וצריך ג"כ לקרוא על הסעודה משניות מגילה, כמובא בספרים הקדושים. וידוע מה שכתב הגר"א, כי כל חג צריך חציו לה' וחציו לכם, והנה ביוה"כ היה כולו לה' ועתה בחג הפורים משלימים חלק של חציו לכם של יוה"כ, וא"כ כל יום הפורים ישב האדם על הסעודה ויאכל וישתה וילמד ויספר בניסי האל. וכן היה נוהג הגר"א, והעיקר שיכוין בכל מעשיו לש"ש. וכתב בספר מועד לכל חי (סי' לא אות מה), קודם שישב על השולחן בסעודת פורים יקח בדי הדס ויברך עליהם כמו בשבת. ע"כ. וכנראה שטעמו מטעם שאסתר נקראת הדס"ה.

מצוה להרבות בסעודת פורים, וע"י האכילה נמשכין מוחין דחכמה וע"י השתיה מוחין דבינה, ולהיות כי מוח בינה גובר לכן צריך להיות השתיה מרובה מן האכילה, והוא הפך מסעודת אחרון שהיתה האכילה מרובה מן השתיה שנאמר והשתיה כדת. וכתב הרי"ח זלה"ה דאם יוכל יזמין לפניו ט"ו מיני מאכל כנגד מוח חכמה שהוא י"ה הנמשך ע"י האכילה, וט"ו כוסות יין כנגד מוח בינה שהוא י"ה הנמשך ע"י השתיה,

ג. צריך להשתדל הרבה לאכול פת בסעודת פורים, היות ויש הרבה פוסקים שסוברים שסעודת פורים צריכה פת. ואדם שטעה ושכח לומר "על הנסים" בברכת המזון אינו חוזר ובסוף הרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה עמנו נסים וכו' ס.

ד. אם האריך בסעודתו ביום פורים והמשיך עד לאחר שקיעת החמה, הנכון הוא שבברכת המזון יזכיר "על הנסים" במקומו ואין לחוש להפסק באמצע הברכה.

עיונים והארות

כבוד השבת השבת כמבואר ברמ"א (סי' תרצה סעי' ב) ע"ש. וכתב בסדר היום, ויתעכב על שולחנו לאכול ולשתות יותר ממה שרגיל, ויקבץ כל אנשי ביתו וחביריו על שולחן אחד כדרך המסיבה שמתאספים הרבה לעשות סעודה ומתוך כך מתרבה השמחה, אבל כשהאדם יושב יחידי וילמד אי אפשר לשמוח כראוי. והובא בא"ר (סי' תרצה ס"ק ד). ובפמ"ג א"א (שם ס"ק ה), הביא להנ"ל וכתב דמ"מ יהיה שמחה על דברי תורה.

ועי' בספר ערוך השולחן (סי' תרצו ס"ק ג) שכתב, יראה לי דלצאת לדרך מביתו בפורים אינו נכון, דעיקר השמחה הוא עם אנשי ביתו, כדכתיב ושמחת אתה וביתך במעשר שני, וברגלים כתיב אתה ובנך ובתך וכו', עיי"ש.

ס. המהרש"ל (סי' מח) כתב שמי ששכח על הנסים בברכת המזון מחזירין אותו כיון דבפורים חייב לאכול פת. והמג"א (סי' תרצה ס"ק ט) דחאו שלא מצינו שחייב לאכול פת בפורים. עיי"ש. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תרצה ס"ק א) בשם אחד קדוש בתשובה כ"י, שאם לא אכל פת בסעודת פורים יצא. ע"ש. וכן פסק האליה רבה, וכן דעת המהר"ל מפראג. וכן פסק מו"ר מופה"ד בשו"ת יחיה דעת ח"א (סי' פט) שאינו חייב לאכול לחם. והוכיח שכן דעת הרמב"ם והבית יוסף והרמ"א ומגן אברהם. וסיים שם: ומ"מ נכון לחוש לכתחילה לדעת האומרים לאכול פת בסעודת פורים.

ע. הנה בהגהות מיימוניות פ"ב מהלכות מגילה בשם הר"מ כתב שצריך לומר על הנסים כדאשכחן רב צלי של שבת במוצאי שבת, וכן כתב באורחות חיים (ס"ק ל"ה) בשם רבנו יצחק מקורביל שאם התחיל לאכול ביום אין צריך להפסיק סעודתו כדי שיאמר על הנסים ביום, אלא גומר ואוכל ויאמר על הנסים אע"פ שחשכה, והביאם הבית יוסף סימן תרצה"ה ובדרכי משה שם (אות ו) ובב"ח שם, וכן פסק מרן השו"ע (סי' תרצה סעי' ג) וז"ל ואם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה אומר על הנסים, דבתר התחלת הסעודה אזלינן, ויש מי שאומר שאין לאמרו, וכתב ע"ז הרמ"א ונוהגים כסברא ראשונה. וא"כ לפי הכלל שסתם ויש, הלכה כסתם, דעת מרן שאומר על הנסים. וכן פסק המגן אברהם (סוף סימן קפ"ח), וכ"כ בשו"ע להגאון רבינו זלמן שם, ומרן החיד"א בברכי יוסף (סי' קפח ס"ק ב), וכן הוא בזכרונות אליהו (מערכת מ' אות ח').

אמנם שיטת הטור (סימן תרצה"ה) כאביו הרא"ש (כלל כ"ב) שאינו אומר על הנסים אם נמשכה עד הלילה, דאף בשבת בסעודה שלישית אם היה אוכל ויצא שבת אינו מזכיר של שבת. והשל"ה הקדוש כתב לחלק בין שבת דמצוה להוסיף מחול על הקודש, ולכן מזכיר מעין המאורע בברכת המזון כאשר נמשכה הסעודה למוצאי שבת, לבין חנוכה ופורים וראש חודש שאין בהם מצוות תוספת מחול על הקודש ולכן אין

הסעודה. וכידוע דהמתנות לאביונים צריך לתת מיד אחר התפילה, כי עיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, וגם לפי הסוד יש בזה טעם. א"כ גם סעודת פורים יעשה מיד לאחר התפילה בבוקר ולא יעשה ביניהם הפסק, דחד נינהו.

ומ"ש הרב מפני שהאורות בתוקפם, פירושו כפי שבכל יום ויום אחר תפילת שחרית צריך ללמוד תורה בטלית ותפילין, דעיי"ז זוכה לקבל נר"ן וזוכה להבנה בתורה, וגם גורם להעמיד המוחין דאז הם בתוקפם. א"כ גם ביום פורים בעוד שהמוחין של תפילת שחרית דפרצוף הימים בתוקפם, וכן המוחין דא"ק ואב"ע דנצח דפרצוף הזמנים, שבאו ע"י ברכות וקריאת המגילה ונתגלתה עטרת יסוד דאבא, לכן מיד אחר התפילה יקיים מצות מתנות לאביונים, ומיד אח"כ יעשה מצות הסעודה בבוקר, כדי להעמיד המוחין והאורות, ואז יעמדו כך כל היום, ונזכה לאור הגדול של עטרת יסוד דאבא המתגלית ומאירה ביום זה. וכן כתב בכף החיים (סי' תרצה ס"ק כג), שצריך להזדרז לעשות הסעודה לאחר תפילת שחרית לכמה טעמים, וכן הוא מנהג בית אל. וכ"כ בפתח עינים (דף עט ע"א ד"ה שם): נראה מהקדמת הסיודור, שע"י המתנות הוא קיום האורות של כלים ואורות, וע"י אכילה ושתייה הוא המשכת הנרנח"י, א"כ צריך שלא יעשה להם פירוד, כך שמע מר' ניסים עיני זצוק"ל. ולזה תיכף בבוקר צריך לעשות הסעודה. ומכיון שצריך לעשות הסעודה בבוקר, לכן נוהגים לשלוח מנות לפני הסעודה, כי אחד הטעמים הוא שהמשלוח מנות הוא לצורך הסעודה. ואפשר שלכן לא הזכיר הרב מתי הוא משלוח מנות, כי במ"ש לעשות הסעודה בבוקר ממילא ודאי שמשלוח מנות קודם לסעודה.

ועוד נראה לבאר יותר בטעם הדבר, שהרי הסעודות של שב"ק הן קשורות לתפילה ומשלימות את כל סדר הכוונות בתפילה, וכגון בליל שב"ק שכידוע בסדר ההקפות של השלחן בליל שבת, ממשיכים את המקיפין השייכים לתפילה. ובקידוש משלימים את המוחין דחב"ד דחג"ת דבינה השייכים לתפילה, וכן בשבת בבוקר, כל ההמשכה של תיקון הפרצוף הוא בסעודה של הבוקר, וכידוע שצריך לעשות את הסעודות סמוך לתפילה. וכן בסעודה שלישית צריך קודם להתפלל מנחה ורק אח"כ הסעודה, כי הסעודה היא המשך התפילה. א"כ גם ביום פורים שמתגלה אור גדול, ויש תיקון בכל הבחינות - בפנימיות ובחיצוניות, צריך לעשות את ההשלמה מיד אחר התפילה ולא לעכב, כדי להחזיק המוחין כשהם בתוקף וכמו שביאר הרב זיע"א. וכן אנחנו עושים בחג השבועות, שבבוקר לאחר התפילה עושים הסעודה מיד, כי בתפילה המשכנו המוחין דפנימיות, ובסעודה המשכת המוחין דחיצוניות של כל החמשים יום. וכן בליל פסח, בתפילת ערבית מתקנים הפנימיות, ובסעודה ובשתיית הד' הכוסות מתקנים החיצוניות. ודע דאף הנוהגים לעשות הסעודה אחר חצות, אם חל פורים ביום שישי צריכים לאכול הסעודה 'דוקא' לפני חצות מפני

ה. נהגו שלא לעשות מלאכה בפורים, והעושה מלאכה בפורים אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם ע"י.

ו. חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכתב רבינו האריז"ל שצריך לומר ברוך המן להמשיך אור אל הניצוץ של הקדושה בתוך הקלי' להאיר ולהחיותו, וצריך לאמרה אחר שהוא שכור ויצא מדעתו כדי שלא יאיר אל הקלי' ח"ו, ונראה שזה נעשה ע"י שתיית יין בריבוי גדול וע"כ לפי זה צריך להשתכר ממש, ומ"מ יזהר שיוכל לברך ברכת המזון ולהתפלל מנחה וערבית בכבוד ראש, ואם הוא אנוס ולא יכול להשתכר ישתה יותר מהרגלו ע"י.

עיונים והארות

(פרק ב' מהלכות מגילה הלכה ט"ו) כתב: ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות.

וא"ת האיך יחייבו חכמים להשתכר בפורים, והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא מכשול גדול השכרות כמו נח ולוט. וי"ל מפני שכל הניסים לישראל בימי אחשוורוש היו ע"י משתה, כי בתחילה נטרדה ושתי מן המלכות ע"י משתה היין שנאמר ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר להביא ושתי וגו', ובאה אסתר תחתיה ע"י משתה שנא' ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר וגו', וכן עניני המן ומפלתו ע"י משתה היין הי' לכן חייבו להשתכר בפורים מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתו אסתר, ועתה יהי נזכר הנס הגדול בשתיית היין, כן כתב בספר מטה משה סי' תתרי"ב, והובא באלהו רבה סימן תרצ"ה ס"ק א', וכן הוא בחיי אדם כלל קנ"ה סעיף ל'. שכיון שכל הנס היה ע"י היין (כנ"ל) לכן חייבו חכמים להשתכר, ולפחות לשותות יותר מהרגלו כדי לזכור הנס הגדול, ואמנם היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצוות בנט"י וברכה וברכת המזון, או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר, וכל מעשיו יהיו לשם שמים. ומובא בבה"ל סימן תרצ"ה.

ובספר אורחות חיים ס"ק ל"ח הביא דחייב אדם לבסומי בפורי', לא שישתכר שהשכרות איסור גמור, ואין לך עבירה גדולה מזו שגורם לגילוי עריות ושפיכות דמים, וכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלימודו מעט כדי שירבה לשמוח ולשמח אביונים וינחם אותם וידבר על לבם, וזאת היא השמחה השלימה וכן הוא בכלבו סוף ס"ק מ"ה.

ובלבוש סימן תרצ"ה סעיף ב', וצריך להשתכר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, דכשיגיע לשכרות כזה ודאי הוא, שמח. והוא מדברי הב"י מתוספות.

בענין סדר התנהגות האדם בפורים כתב השל"ה הק' (ח"ג עמוד כד), מצוה לשמוח בפורים אבל יהי' של מצוה, לא הוללות וסכלות והרמב"ם כתב מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו כו'. ומצאתי כתוב ואף אותן המשתכרין יהי' כוונתם לשם שמים כדי לזכור הנס שבא במשתה המן, ולא כאותם המשתכרין כדי למלאות גרונם כאשר ראיתי בני אדם אשר המה ביין שגו פקו פלילי ומרבים בימי הפורים האלה לעשות שחוק וקלות ראש ואינם חוששים להתפלל בימים האלה ואדרבה מרימים קולות בשעת התפילה וקריאת המגילה ומערבבים החזן עד כי קולו לא ישמע, גם באכלם לבם ועיניהם שם על מעדניהם ולא נשאו את ראש לא הביטו העולם העליון אשר ד' אלוקי ישראל בא בו, ולא יחשו

להזכיר מעין המאורע כשנמשכה הסעודה עד הלילה, והביאו דבריו במגן אברהם (סו"ס קפח), וכן פסק מו"ר הבן איש חי (פרשת חקת הלכה כב) לענין ר"ח וחנוכה, ועיין ג"כ כף החיים (סימן קפח ס"ק מג, וסימן תרצה ס"ק לג) שכתב שגם בשבת ויו"ט לא יזכיר מעין המאורע.

ובן פסק מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (דף קפג), וכתב רק אם כבר התפלל ערבית אז לא יאמר על הנסים.

א"כ, מכיון שרוב ככל הפוסקים אומרים שאין זה הפסק ובפרט שמרן השו"ע פסק כן לכן יאמר על הניסים במקומו אפי' שהתאחרו מאד לתוך הלילה.

עא. בגמ' מגילה (ה:): רבה בריה דרבא אמר וכו' מלאכה לא קבילו עליהו דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואילו יו"ט לא כתיב וכו' ואלא רב מ"ט לטיי' לההוא גברא, דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור הוה, ובאתריה דרבי לא נהוג. ופסקו הר"ף והרא"ש הלכה כרבה, שאין איסור לעשות מלאכה בפורים אלא במקום שנהגו, וכן פסק הרמב"ם (פרק ב' מהלכות מגילה הלכה י"ד) שפורים מותר בעשיית מלאכה, ואעפ"כ אין ראוי לעשות בו מלאכה. אמרו חכמים כל העושה מלאכה בפורים אינו רואה סימן ברכה לעולם. וכן פסקו הטור והשו"ע (סי' תרצו סעי' א) שהעושה מלאכה בפורים אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה. והמג"א (שם ס"ק ג') פירש דברי הבית יוסף שם כגון אם זורע איזה דבר אינו מצמיח, ובלבושי שרד שם מעובדא דרב חזי"א לההוא גברא שזרע פשתן בפורים ולטיי' ולא צמח, כדאיתא בגמרא מגילה (שם) והפסיד גם הקרן. וכן פסק מו"ר מופה"ד בחזון עובדיה (דף קצד הלכה יב), ועוד פסק שם מו"ר שמואל לכתוב חידושים ופסקי הלכות ואגרת שלומים. וכן מותר להתגלח לצורך היום אם לא התגלח מקודם, וכן ליטול צפרניו.

ומי שעני ואין לו מה לאכול מותר במלאכה, וכן הביא בבה"ל שם (ס"ק ב').

עב. מגילה (ז:): אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, רבה ור' זירא עבדי סעודת פורים בהדי הדדי איבסום, קם רבה שחטיה לר' זירא, למחר בעי רחמי ואחיי, לשנה אמר ליה ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי אמר ליה לאו כל שעתא ושעתא אתרחיש ניסא, ועי' ביעב"ץ שכתב נ"ל שלא שחטו ממש אלא שהיו שמחים מאד ועשה זה להעציב את הרואים, ושחטו באחיזת עיניים וכו'.

והרי"ף והרא"ש הביאו מימרא דחייב איניש לבסומי כלשונה, וכן פסקו הטור והשו"ע (סי' תרצה סעי' ב) והרמב"ם

- ז. טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה, וסמך לדבר ליהודים היתה אורה ושמחה ודרשינן אורה זו תורה.
- ח. מנהג יפה לכתוב שם עמלק והמון על נייר ולמחותם וקודם שיימחם ידרוס ויכה עליהם בסנדלון, וטוב שימחם בשכר וסימנו ותנו שכר לאובד. אבל לא יכתבם בכתב אשורית כדי שלא לזלזל באותיות הקודש. טוב לומר בפורים "ברוך מרדכי" ק"כ פעמים כי ידעת מ"ש בספר יצירה, חמש אבנים בונות ק"ך בתים, ובשם מרדכי יש חמש אותיות, גם יאמר "ברוכה אסתר בת אביחיל" כ"ד פעמים, כן יעשה בלילה וביום.
- ט. נוהגים חסידים ואנשי מעשה לבקש בפורים בקשות ברוחניות ובגשמיות מהקב"ה וכל הפושט ידו גותנים לו וידוע גודל מעלת יום זה שיום כפורים הוא כ'פורים.

מאמרי הזוה"ק

פרשת זכור

סוד שורש קליפת עמלק ומחייתה

הזוה"ק מדבר על הפסוק: "משלחי הרגל השור והחמור", כי הנה יש ב' קליפות חזקות מאד, קליפה אחת מצד עשו ונקראת שור וקליפה אחת מצד ישמעאל ונקראת חמור, ואם שניהם מתחברים יחד, יכולים להחריב את העולם, ועל ב' קליפות אלו אמר יעקב אבינו: "ויהי לי שור וחמור". ואמר לעשו ברמז, דע לך שב' קליפות אלו החזקות ביותר, הם בידי כחומר ביד היוצר. ועוד דע לך, שלבן הארמי, אע"פ שהיה חכם גדול בכשפים. ובספירות של הס"א, לא הצליח כנגדו, כי השי"ת עזר לי בזכות שתרי"ג מצוות שמרתי. וכל זה בא ללמדנו, שכאשר עם ישראל הולכים בדרכו של יעקב אבינו ועוסקים בתורה ושומרים המצוות, משלחים את ב' הקליפות האלו ואינם יכולים לשלוט על עם ישראל. ואם ח"ו לא שומרים עם ישראל המצוות כראוי, יוצאת מחיבור ב' קליפות אלו קליפה חצופה מאוד ונקראת "כלב" והוא עמלק החצוף כי עמלק ע"ה גימ' "כלב החצוף".

עיונים והארות

בבהכ"נ ככל דיני התפלה ובכוונה הראוי כבכל שאר הימים והיו שומעים קריאת מגילה מלה במלה מפי החזן ולא משיחים אפי' שיחה קלה, והיו מחלקין צדקה איש כפי מסת ידו, בשמחה ובטוב לב והיו הולכים לבתיהם והיו אוכלים ושותים ומדקדקים בנטילת ידים כו', עיי"ש.

והנה מימרא זו של רבא חייב איניש לבסומי אמר עליה רבינו האר"י ז"ל, שרבא גם בערב פסח היה שותה הרבה יין, כי היין מגרר גריר, והענין הוא כי לוט שניצל על ידי אברהם מהשבי ומהפיכת סדום ע"י המלאך, הכל היה בזכות רבא, כי נשמת רבא הייתה בו. ורמז לדבר ויקחו את לוט ואת ר'כושו ב'ן א'חי אברהם ר"ת רבא. וגם מעיין של יין שהזדמן ללוט במערה היה בזכות רבא, ומאחר שבזכות יין בא רבא לעולם, שאל"כ לא היה בא רבא לעולם, וכל זה מצד יין המשכר מצד הקלי', על כן רצה רבא לתקן היין המשכר ולהפוך אותו ליין המשמח שהוא מצד הקדושה.

לא על נטילת ידים ולא על ברכת המוציא ולא על ברכת המזון, עד כי נדמה לרוב המון שבשני הימים האלה הותר לכל אדם לפרוק עול תורה ומצוות מעליו וכל המרבה להיות משוגע הרי זה משובח, וכל זה הוא בלי ספק רע ומר הוא עוון פלילי כי לא הותר לנו רק שמחה לא שחוק וקלות ראש, וכל המבטל תפילה ואינו שומע מקרא מגילה מלה במלה הרי זה חוטא ומתחייב בנפשו, ואי אפשר לכל אשר בשם ישראל יכונה לפרוק מעליו עול מלכות שמים אפי' שעה אחת, ולא מצינו לראשונים שהיו מתעסקים בקלות ראש בפורים ח"ו אבל בדברי מצוה היו מתעסקין כמו שאמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין מכדי מפוריא עד פסחא תלתין יומין ובפורים דרשינן בהלכות פסח, הרי שבפורים היו דורשין בהלכות פסח הנה ביום ט"ו נצטוו לישב בכל עיר להזכיר לכל אדם לתת מחצית השקל, גם מהרי"ל הי' כותב תשובה על שאלה בפורים ולא היו ח"ו מבטלים שמחת פורים, אבל זה דרכם היו מתפללים תפלת

ח"ב ס"ה ע"א

אָמַר רַבִּי אֲבָא, כִּד מְזִדְוִינִי בְּחֻדָּא אמר רבי אבא כאשר אלו הב' ראשי הקליפות שור וחמור שהם עשו וישמעאל שהם שני כתרים של הקליפות מתחברים יחד, **לֹא יִכְלִי בְּנֵי עֲלָמָא לְמִיקָם בְּהוּ** לא יכולים בני העולם לעמוד בפניהם כי יכולים להחריב את העולם, **וְעַל דָּא** (דף ס"ה ע"א) **בְּתִיב** ועל זה כתוב (דברים כב י) **לֹא תַחְרוּשׁ בְּשׂוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו. יַחְדָּו דִּיִּיקָא** "יחדיו" בדווקא, בא לומר שלא יעשה האדם ח"ו כל עון שהוא, כי אז גורם לחבר את אלו הקליפות יחד ויכולות להחריב את העולם. **וְתַנְיִנָן, לֹא יְהִיב אֵינִישׁ דּוּכְתָא לְזִינִין בִּישִׁין** ולמדנו שלא יתן האדם מקום ושליטה למינים רעים של הקליפות, **דִּהָא בְּעוֹבְדָא דְבַר נָשׁ לְתַתָּא אַתְעַר מַה דְּלֹא אֶצְטְרִיךְ** שהרי במעשים הרעים של בני אדם למטה, מתעוררים כוחות קליפת שור וחמור מה שלא היה ראוי שיתעוררו. **וְכִד מְזִדְוִינִי בְּחֻדָּא לֹא יִכְלִין לְמִיקָם בְּהוּ מִתְקִיפּוּתָא דְלַהוֹן דְּאֶקְרִי פְּלָב** וכאשר מזדווגים יחד, לא יכולים העולם לעמוד בהם. (מפ"ן סט"א דלהון נפיק) כי מתוקף וחוזק התחברות קליפת שור וחמור יחד יוצאת קליפה אחת קשה שנקראת כלב, **וְדָא חֲצִיפָא מְבַלְהוּ** וזו הקליפה חצופה מכל הקליפות שיש, **הָדָא הוּא דְכְּתִיב** וזה הוא שכתוב, (שמות יא יז) **וְלִכְל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יַחְרֹץ פְּלָב לְשָׁנּוּ** זו אותה קליפת כלב החצופה ביותר שיש בעולם. (נ"א מתקטיפותא דלהון נפיק ההוא דאקרי פלב, ודא חציפא מפלהו) **אָמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אַתּוֹן אֶמְרֵתוֹן** אמר הקב"ה לעם ישראל, אתם אמרתם בחוצפה, **תִּישׁ יְהוָה בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין** הכיצד תאמרו כן? הרי ראיתם שהוצאתי אתכם ממצרים, וקרעתי לכם את הים, ונתתי לכם את התורה על הר סיני וכו', הרי זו חוצפה גדולה לשאול היש ה' בקרבנו, לכן, **תִּרִי אֲנִי מוֹסֵר אֶתְכֶם לְפִלָב** אני מוסר אתכם לקליפת הכלב שהיא חצופה מכל הקליפות. **מִיָּד וַיָּבֵא עֲמֻלֵק** שהוא אחוז בקליפת כלב, ועמלק חצוף ועז פנים משאר האומות שאחוזות בקליפת שור וחמור. וראה פלא "כלב החצוף" גימ' "עמלק" ע"ה.

ר' יְהוּדָה אָמַר, (במדבר כד ב) **רַאשֵׁית גֹּזִים עֲמֻלֵק וְאַחֲרֵיתוֹ עֲדֵי אוֹבֵד. וְכִי רַאשֵׁית גֹּזִים עֲמֻלֵק** וכי עמלק היה ראשית לכל הגוים ולכל אומות העולם? **וְהֲלֹא בְּמַה לִּישָׁנִין וְעַמִּין וְאוֹמִין הָווּ בְּעֲלָמָא עַד לֹא אָתָּא עֲמֻלֵק** והרי כמה לשונות ועמים ואומות היו בעולם עד שלא בא עמלק, ומתרג' **אֵלָא, כִּד נִפְקוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם** אלא כאשר יצאו עם ישראל ממצרים, **דְּחִילוּ וְאִימְתָא נְפֻלָּה עַל כָּל עַמִּין דְּעֲלָמָא מִיִּשְׂרָאֵל** פחד ואימה נפלו על כל העמים שבעולם מעם ישראל, **הָדָא הוּא דְכְּתִיב** זה הוא מש"כ, (שמות טו) **שָׁמְעוּ עַמִּים יְרֻגוּן חֵיל אַחֵז יוֹשְׁבֵי פְלִשְׁתִּי. וְלֹא הָווּ עַמָּא דְלֹא הָוּה דְחִיל מְגַבְוֵרָאן עֲלֵאִין דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** ולא היה עם שלא היה מפחד וירא מהגבורות העליונות והגדולות של הקב"ה, ורק **וְעֲמֻלֵק לֹא הָוּה דְחִיל** עמלק החצוף לא היה מפחד וירא, **הָדָא הוּא דְכְּתִיב** וזה הוא מש"כ, **וְלֹא יֵרָא אֱלֹהִים** שפירשו רבותינו שזה

חזור על עמלק. **לֹא דָחִיל לְמִקְרָב לְגַבְדֵּךְ** שלא פחד להתקרב אליך למלחמה. **וְעַל דָּא, רַאשִׁית גּוֹיִם דְּאָתוּ לְאַנְחָא קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל עִמְלָק הָוָה** ועל זה אמר הפסוק הראשון שבכל הגויים. (עמלק הווי קדמונה) שבאו לעשות מלחמה בישראל עמלק היה. **וּבְגִינֵי בְּךָ, וְאַחֲרִיתוּ עֲדֵי אוֹבֵד** ובשביל כך כתוב עליו עונש שאחריתו יהיה עד שיאבד לגמרי מן העולם, **דְּבַתִּיב בִּי מַחָה אֶמְחָה אֶת זִכְר עִמְלָק** שכתוב מחה אמחה, אני בכבודי ובעצמי, כלומר הקב"ה בעצמו ימחה את עמלק העליון שהוא הס"מ. **וּבַתִּיב** ועוד כתוב, (דברים כה) **הַמַּחָה אֶת זִכְר עִמְלָק** כלומר, ועי"ז אנחנו נמחה ונאבד את העמלקים התחתונים הנמצאים כאן, **הָדָא הוּא דְבַתִּיב** וזה הוא מש"כ **וְאַחֲרִיתוּ עֲדֵי אוֹבֵד** שהיה נאבד לגמרי בעליונים ובתחתונים. ושואל: **עֲדֵי אָבְדוּ מִבְּעֵי לִיָּה** עדי אבדו שפירושו שיהיה נאבד מעצמו היה צריך לומר. **אַלָּא, עַד דְּיִיתִי קוּדְשָׁא בְּרִיד הוּא וְיֹאבֵד לִיָּה** פירוש עדי אובד עד שיבא הקב"ה ויאבד אותו מן העולם, (פְּלוֹמֵר עַד דְּקוּדְשָׁא בְּרִיד הוּא יְהֵא אוֹבֵד לִיָּה) **דְּבַתִּיב בִּי מַחָה אֶמְחָה וְגו'.** **אָמַר ר' אֶלְעָזָר, תָּא תְּוִי אַף עַל גַּב דְּהַצּוּר תְּמִים פְּעֵלוּ וְעֵבִיד עֲמַהוּן חֶסֶד לְאַפְקָא לֹזֵן מִיָּא** בא וראה, אפי' שהצור שהיא בחי' גבורה, תמים פעלו ויכולה ליהפך ולהיות חסד, ועשתה עם עם ישראל חסד להוציא להם מים מן הסלע, **לָא שָׁבַק דִּי־דִיהָ דְּהָא בְּתִיב וַיִּבֵּא עִמְלָק** לא עזב את מידת הגבורה, שהרי כתוב ויבא עמלק, וברחמי הגדולים ותפלתו של משה נצלו ממנו, ויזהר האדם לא לומר הקב"ה וותרן.

ביטול עמלק ע"י לימוד התורה

אומר הרשב"י זיע"א, שכאשר ישראל צדיקים ומתחזקים בתורה ובמצוות, מתגברים כוחות הקדושה על כוחות הטומאה, וכן עם ישראל למטה על אויביהם. ואם ח"ו לא מתחזקים בתורה ובמצוות, מתגבר כח הדין כמ"ש ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, בגלל שרפו ידיהם מן התורה בא עמלק ר"ל, וכן בא עמלק לאחר חטא המרגלים.

ח"ב דף ס"ה ע"ב

(שמות יז) **וַיִּבֵּא עִמְלָק, אָמַר רַבִּי שְׂמֵעוֹן, רֹזָא דְחֲכַמְתָּא הָבָא** סוד של חכמה יש כאן, כי מדוע צריך לכתוב ויבא עמלק היה מספיק לכתוב וילחם עמלק עם ישראל, ותירץ, **מִגְזַרְתָּ דִּינָא קְשִׁיָּא** מגזר דין קשה שהוא כמו הנחש הקדמון שמקורו תוקף הדין, **קָא אֲתִיָּא קְרָבָא דָּא** הרי באה מלחמה זו על ישראל מפני שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין, כלומר שלאחר שעשה עמהם נסים ונפלאות הם שואלים שאלה כוונת ולפי הסוד הם היו מבולבלים מזהנהגה, פעמים רואים בחי' ז"א מנהיג אותם ופעמים רואים בחי' א"א שנקרא אין. **וּקְרָבָא דָּא אֲשַׁתַּבַּח לְעִילָא וְתַתָּא** ומלחמה זו נמצאת למעלה ולמטה, כי למעלה היתה מלחמה עם השר ס"מ, וכן נלחמה מידת הדין עם מידת הרחמים. וכאשר ראה המלחמה למעלה שהס"מ הצליח, אז ג"כ עמלק למטה אמר אני אבוא, כי ראה שהמלחמה למעלה הצליחה ע"י הס"מ ומידת הדין וז"ש ויבא עמלק. **וְלִית לָךְ מְלָה בְּאוּרִייתָא דְלָא אִית בָּהּ רִזִּין עֲלֵאִין דְּחֲכַמְתָּא דְּמִתְקַשְׂרִין בְּשִׁמָּא קְדִישָׁא** ואין לך מילה בתורה שאין בה סודות עליונים של החכמה העליונה, שהם מתקשרים בשם הקדוש שהיא השכינה שנקראת שם הקדוש. **בְּבִיבּוּל, אָמַר קוּדְשָׁא בְּרִיד הוּא** כביכול

אמר הקב"ה, **כִּד יִשְׂרָאֵל אֵינּוֹן וּפְאִין לְתַתָּא אַתְּנַבְר חֵילָא דִּילֵי עַל כְּלָא** כאשר הם צדיקים למטה, מתגבר הכח שלי על כולם, וכח הקדושה גובר על כוחות הטומאה והחסד על הדין ועם ישראל על האויבים. **וְכִד לָא אֲשַׁתְּכַחוּ וּפְאִין, כְּבִיבּוּל מְתִישִׁין חֵילָא דִּלְעִילָא** וכאשר ח"ו ישראל לא נמצאים צדיקים, כביכול הם מתישים הכח של מעלה בסוד צור ילדך תשי, **וְאַתְּנַבְר חֵילָא דִּדִּינָא קְשִׁיא** ומתגבר כח של הדין הקשה לעשות צרות ומלחמות עם ישראל ח"ו.

תָּא חֲזִי בְּשַׁעְתָּא דִּחְבוּ יִשְׂרָאֵל לְתַתָּא מַה פְּתִיב בא וראה, בשעה שחטאו עם ישראל למטה, מה כתוב, **וַיָּבֹא עִמָּלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל, אֶתָּא לְקַטְרֹנָא דִּינָא בְּרַחְמֵי** באה להלחם ולקטרג מידת הדין עם מידת הרחמים. **דְּכְלָא אֲשַׁתְּבַח לְעִילָא וְתַתָּא** וכל המלחמה נמצאת ונראית למעלה, כוחות הדין עם כוחות הרחמים, וזה גורם שגם למטה בעוה"ז יש מלחמה, **בְּרַפִּידִים** וראיה לזה ממה שכתוב ברפידים. פי' **בְּרַפּוּי יָדִים דְּרַפּוּ יְדֵיהוֹן מְאֻרֵייתָא דִּקְוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא כְּמָה דְּאוּקִימָנָא** שפירושו, שרפו ידיהם מן התורה של הקב"ה, כי ע"י התורה מכניעים את הס"מ כמ"ש כל צמא לכו למים ואין מים אלא תורה, צמ"א גימ' קל"א כמספר סמא"ל, ולהכניעו צריך ללמוד תורה ולהשליכו למים כמו שהעמידו ופירשו רבותינו במדרש ובמס' בכורות דף ה'. [א] **אָמַר ר' יְהוֹדָה, תִּירֵי וּמְנִי אֲנָח קַרְבָּא עִמָּלֶק בְּיִשְׂרָאֵל** שתי פעמים עשה מלחמה עמלק בישראל, **חַד הָבֵא** אחד כאן ברפידים שרפו ידיהם מן התורה היה לו כח, **וְחַד דְּבַתִּיב** ואחד שכתוב (במדבר יד) **וַיַּרְדּוּ הָעִמָּלֶקִי וְהַכְּנַעֲנִי וְגו'** אחרי חטא המרגלים היה לו כח להלחם.

אָמַר ר' שְׁמַעוֹן, לְעִילָא וְתַתָּא. קַטְרֹנָא דִּקְוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא הָוָה א"ר שמעון למעלה בעולמות העליונים ולמטה בעוה"ז היתה מלחמה של עמלק ממש על הי"ת, **לְעִילָא, כְּמָה דְּאֶתְמַר** למעלה כמו שלמדנו כבר שמידת הדין מקטרגת על עם ישראל, **לְתַתָּא בְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא הָוָה** ולמטה בקב"ה היתה המלחמה ג"כ עם השי"ת כמ"ש, **דְּהוּוּ נְסֻבֵי לְגַבְרֵי וְגַזְרֵי לֹזֵן עַדְלָתָא** (ס"א אָתָּא) **דְּרִשִׁימָא קְדִישָׁא** שהיה עמלק ופמליא שלו לוקחים את האנשים שמלו ועדיין לא עשו פריעה והענן היה פולטם, וחותרים להם את עורלתם של הרושם הקדוש, מפני שפגמו באות ברית קודש שעשו ברית ולא פרעו, **וְנַטְלֵי לְהוּ וְאַרְמוּ לֹזֵן לְעִילָא** ולוקחים להם את העורלות וזורקים אותן למעלה, **וְאַמְרֵי טוֹל לָךְ מַה דְּאֶתְרַעִית** ואומרים לקב"ה קח לך מה שבחרת. **וְעַל כָּל פְּנִים דִּקְוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא הָוָה כְּלָא** (ס"א קוּבְלָנָא) ועב"פ המלחמה בקב"ה היתה כל כוונתם להכביע כלפי מעלה.

עיונים והארות

ברפידים בשביל עון הפירוד. ויאמרו משה אל יהושע "בחר" לנו, אותיות "בחר" לנו, שנהיה בחיבור זה עם זה, ובזכות החיבור יהיה גם יחוד למעלה ואז ו"צא" גימט' הוי"ה אדנ"י שהוא יחוד עליון ואז תוכל להכות את עמלק לפי חרב, בזכות החיבור יכהו בחרב.

א. והנה ע"י האחדות אנחנו זוכים לשרוף את קליפת עמלק שהוא פירוד, כי "מנות איש לרעהו" גימט' 1118 גם "שרפת חמץ" גימט' 1118, כי ע"י משלוח מנות וכו' מגיעים אח"כ לשריפת החמץ שזה עמלק.

ויבא "עמלק" אותיות עם לק כי ל"ק גימט' סמא"ל, וילחם וכו'

מאמרי הפרשה

"וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (כו, כ)

מדוע משה רבינו לא הוזכר בפרשה

הפרשה לא פותחת בפסוק "וידבר ה' אל משה לאמר" כמו בכל הפרשיות, אלא "ואתה תצוה", כי בפרשת תצוה לא מוזכר שמו של משה רבינו.

הרא"ש בפירושו לתורה כותב על זה: תמצא בכל הפרשיות שבתורה, מאז שנולד משה עד תחילת משנה תורה [-ספר דברים], ששמו של משה נזכר בהן, מלבד זאת הפרשה ששמו של משה לא נזכר בה, ותמוה הוא. ושמעתי מפי הרב דן אשכנזי ז"ל להסביר, לפי שמשה אמר לפני הקב"ה על מחילת העגל דבר קשה: "ואם אין, מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב), [ואפילו שמשה אמר כן, רק בתנאי שהקב"ה לא ימחל להם, והרי הקב"ה מחל להם, מכל מקום הרי] חז"ל אמרו (מכות יא.): "קללת חכם אפילו על תנאי היא באה", לכן אמר הקב"ה: אעשה לך לפני משורת הדין, אמחה אותך מפרשת "תצוה" שכתבתי, וזו היא הקללה שעשתה רושם, שבפרשה זו לא נקרא שמו. עד כאן דברי הרא"ש. דהיינו שקללת חכם מרוב עוצמתה, אפילו אם היא נאמרת על תנאי, היא מתקיימת, ולכן נמחה שמו של משה מפרשה זו.

וכן כותב בעל הטורים: לא הזכיר משה בזה הסדר מה שאין כן בכל החומש, שמשעה שנולד משה [עד ספר דברים], אין פרשה שלא הוזכר בה, והטעם שלא הוזכר בפרשה זו, משום שאמר: "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת", וקללת צדיק אפילו על תנאי, היא באה, ונתקיימה בזה. עד כאן דברי בעל הטורים.

זככה גם מפורש בזוהר הקדוש (פנחס ח"ג דף רמו ע"א) שהטעם שלא הוזכר משה בפרשת תצוה, הוא משום שכביכול קילל את עצמו ואמר "מחני נא מספרך".

והנה דבר זה נרמז במילה "ואתה" שהיא ראשי תיבות: ובעבור אמרו תמחה העלימו.

מדוע דוקא בפרשת תצוה ולא בפרשה אחרת

ומדוע נבחרה דוקא הפרשה הזו שלא יוזכר בה משה, ולא פרשה אחרת?

יש לומר, כי פרשה זו עוסקת בענייני כהונה, ומשה לא היה כהן. ויש להוסיף, מה שאמרו חז"ל (ובחים קב.) שמתחילה בחר הבורא יתברך במשה שהוא יהיה הכהן וממנו יצא זרע הכהונה, ואהרן אחיו נבחר להיות לוי, שנאמר "הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא" (ד, יד), שהיה אמור להיות הלוי ולא הכהן. ורק כאשר אמר משה לפני ה' יתברך בסנה: "שלח נא ביד תשלח" (שמות ד, יג) ופרש"י שם, "ביד מי שאתה רגיל לשלוח, והוא אהרן", אזי ניטלה ממנו הכהונה, וניתנה לאהרן אחיו, ומשה נהיה לוי. וכדי שלא יתבייש משה בזה שאינו כהן, לכן לא נזכר שמו דוקא בפרשה של כהונה. (בעל הטורים. וכעין זה בפענח רזא וברבינו אפרים מהדו' גד. וראה נחל קדומים)

ומורנו ורבנו רבי יוסף חיים זצוק"ל (עוד יוסף חי בתחילת כי תשא) נתן רמז בזה שנמחה שמו דוקא מפרשת תצוה: משה אמר "מחני נא מספרך", המילה "מספרך" היא אותיות "מספר-כ", ופרשת תצוה היא הפרשה הכ' מתחילת ספר בראשית והיא הספר הכ', [בבראשית יש י"ב פרשיות, ותצוה היא פרשה ח' בספר שמות].

טעם נוסף למה משה לא הוזכר דוקא בפרשה זו, מובא בשם הגר"א מוילנא זצ"ל (דברי אליהו): פרשת "תצוה" נקראת [כמעט] תמיד בשבוע שיחול בו ז' באדר, יום פטירתו של משה רבינו ע"ה, והיודע תעלומות ידע, כי בשבוע זה יסתלק משה למרום, ורמז לנו את זה כאן, בכך שלא הזכיר את שמו בפרשה, לקיים מה שנאמר (קהלת ח, ח): "ואין שלטון ביום המוות".

אסור לאדם לקלל עצמו

בספר ישמח משה (דוויק) כותב, שמכאן למדנו אזהרה, שאסור לאדם לקלל עצמו אפילו על תנאי. ומביא מה שכתוב בזוהר הקדוש (פנחס ח"ג דף רמו ע"א) שיש ממונה בשמים שעומד ומצפה לשמוע אדם שמקלל עצמו, ומיד מקיים את קללתו! ואומר הזוהר שעל זה אמר דוד המלך (תהלים לט, ב) "אמרת אשמרה דרכי מחטוא בלשוני, אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי". שה"רשע לנגדי" הוא אותו ממונה.

קללת חכם אפילו על תנאי היא באה

והצדיקים צריכים להיזהר כפליים, כי מאחר והבל פיהם קדוש, מרוב עסקם בתורה, ומחמת שנשמרים מדיבורים אסורים, על כן יש חשיבות מיוחדת בשמים לכל דיבור שיוצא מפיהם (לבוש יוסף). ולכן אמרו חז"ל (מכות יא.) ש"קללת חכם אפילו על תנאי היא באה".

ומסופר בגמרא (שבת קח.) על רב, שהיה חולה מעיים, ושמואל שהיה רופא, ידע שרפואתו של רב תהיה רק אם יתאפק ולא יתפנה מיד. ולכן ביקש שמואל מבני ישיבתו, שכאשר יבוא רב לישיבתנו וישאל היכן בית הכסא, אל תגלו לו, ובכך יהיה מוכרח להתאפק ויתרפא, וכן היה. אבל מכיון שרב הצטער שלא גילו לו היכן בית הכסא, אמר: "יהי רצון שמי שמצער אותי, לא ישארו בניו בחיים!", ובגלל שיצאה הקללה הזאת מפיו של רב, נפטרו בניו של שמואל, ולמרות ששמואל התכוון לטובתו של רב, הרי מכיון שיצאה קללה מפי הצדיק, נברא המלאך המשחית.

משה רבינו הוזכר בדרך רמז

והגאון מוילנא אומר (דברי אליהו), שמשה רבינו נרמז בפרשה, כי בפרשה יש מאה ואחת פסוקים, כמספר מילוי האותיות של המילה "משה", מם שיין הא, שעולות גם כן מאה ואחת. ומספר זה הוא גם כמנין "מיכאל", שהוא שר ישראל, והוא הכהן הגדול בבית המקדש העליון (ראה גמרא מנחות קי.).

משה רבינו לא רצה להיות מוזכר בעניני כהונה

ובאמת עיקר דברי חז"ל שמשם לא הוזכר משום שאמר "מחני נא" טעונים הסבר, שהרי משה שאמר "מחני נא", כוונתו היתה למסור נפש עבור כלל ישראל, ומסירות נפש לכלל ישראל, זו מדרגה עליונה מאוד שאדם יכול להגיע, וכוונתו היתה לומר לקב"ה, שאם אינך מוחל לכלל ישראל, למה לי חיים, והסכים שכל מעלותיו הרוחניות יתבטלו, ובלבד שעם ישראל ינצל.

ובספר ישמח משה (דוויק) מסביר, שכוונת משה רבנו ע"ה הייתה לומר, הרי אני כנגד ששים ריבוא נשמות של עם ישראל (כמפורש בשיר השירים רבה ד ב), ולכן "מחני נא" אני לבדי במקום ששים ריבוא. וזה לימוד על גדולתו של משה רבנו, שהרי זה השיא של אהבת ישראל, ומסירות נפש לכלל ישראל, ואם ככה, מן הראוי היה, שהקללה של משה על עצמו תבטל, ושמו לא ימחה מהפרשה?

והתשובה היא, יש לומר, שגם לולי הקללה, היה רצונו של משה רבינו ע"ה שלא יזכר שמו בפרשת תצוה, מאחר והפרשה כולה עוסקת בדניי כהונה, בגדי כהונה, חינוך כהנים לעבודה ועוד, ומשום כבודו של אהרן לא רצה משה להיזכר, ולכן הקב"ה מילא אחר רצון עבדו ולא הזכיר את שמו. (אמרות טהורות. אמרי חן)

אתה תהיה המלך המצוה

ויש מפרשים שמה שלא הוזכר בצורה של "וידבר ה' אל משה לאמר", זה לא עונש למשה, אלא זה דווקא מעלה ושבח עבורו, שנתן לו הקב"ה כאן את שרביט המלכות שנאמר "ואתה תצוה", שהרי בכל מקום המלך הוא המצווה, וכאן משה נתמנה על ידי השי"ת שיהיה הוא המצוה לבני ישראל. וכך אמר מלכו של עולם למשה: הנני נותן לך את שרביט המלוכה ועתה תהיה גם אתה המצוה בדבר זה את בני ישראל ולא רק אני, וזהו שנאמר "ואתה" - בתוספת וא"ו, כלומר, חוץ ממני גם אתה תהיה המצוה. משל למלך שאחד משריו ואוהביו חרף את נפשו בשביל להציל את בנו יחידו אהובו ממות, והמלך גמל עמו בכך שמינה אותו לשמש מלך על עמו, להראות לו בזה את תודתו וחיבתו אליו.

וכן הוא אצלנו, בראות ה' יתברך את גודל אהבתו ומסירותו של משה רבנו ע"ה כלפי ישראל, שמסר נפשו עליהם בחטא העגל ואמר "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב), כדי להציל אותם מכליה ח"ו, השיב לו "ואתה תצוה את בני ישראל", כלומר הנני גומל עמך וממנה אותך שתהיה אתה הנגיד המצוה לעמי ישראל.

ומלבד זאת, בהמשך הפסוק כתוב "ויקחו אליך שמן זית זך", ואפילו שהשמן הוא לבית המקדש, הקב"ה לא אמר "ויקחו לי" אלא יקחו 'אליך', שיהיה השמן על שמך, כי אתה הוא זה המצוה עליהם בדבר זה. (אמרות טהורות)

"ואתה" - מיילת שבח למשה רבינו

זמרון הקדוש רבי יעקב אבוחצירא זצוק"ל בספרו "מחשוף הלבן", מוסיף וכותב, שלשון 'ואתה' הוא חשיבות וגדולה: ומביא דברי הזוהר כאן (שמות דף קע"ט ע"ב) שמעיר למה התורה אומרת "ואתה תצוה" ולא בקיצור "וציווית", וכן נכתב להלן (כח, א) "ואתה הקרב אליך" ולא "והקרבת אליך" ועוד כהנה בפרשתנו, מהו עניין אריכות המילה "ואתה"?

ומבאר רבי יעקב בשם הזוהר, דמילת "ואתה", באה להורות על שלימות משה רבנו ע"ה, ועל שבחו אצל הקב"ה עד היכן מגיע, שכמו שהקב"ה נקרא "ואתה", כמו שכתוב (תהלים כב, ד): "ואתה קדוש יושב תהלות ישראל", וכן כתוב (נחמיה ט, ו): "ואתה מחיה את כולם", כך גם הקב"ה קרא למשה רבנו בשם: "ואתה".

"ואתה תצוה את בני ישראל" (כו, כ)

משה תיקן את נח כאשר לא הוזכר בפרשה

שמו של משה רבינו לא הוזכר בפרשה, והבאנו מה שאומרים חכמינו שזה בגלל שמשה אמר בעוון העגל (שמות לב, לב) "מחני נא מספרך", והבאנו הסברים לפי הנגלה. אבל לפי תורת הסוד, יש הסבר אחר למה משה לא הוזכר בפרשה.

וכדי להבין את הדבר לאשורו, צריך לחזור לפרשת נח, הנה המבול נקרא "מי נח" כמו שנאמר (ישעיה נד, ט) "כי מי נח זאת לי, אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ", ולכאורה תמוה, למה קוראים למבול מי נח, הלא אדרבה, נח הוא זה שהציל את ההמשכיות של העולם, ואם כן, למה לקרוא למים המשחיתים על שמו?

ומפרשים חז"ל (זוהר פרשת נח ח"א דף סז ע"ב, ויקרא דף טו ע"א) שנח פגם בכך שלא התפלל על בני דורו ולא הצילם. כמו שמסופר בחז"ל (זוהר השמטות בראשית דף רנד ע"ב. זוהר חדש נח דף לח ע"ב): "בשעה שיצא נח מן התיבה וראה את החורבן הנורא, התחיל לבכות ואמר, רבונו של עולם, נקראת רחום, היה עליך לרחם על בריותיך. השיבו הקב"ה, רועה שוטה, עכשיו אתה אומר זאת? בשעה שאמרתי לך 'כי אותך ראיתי צדיק לפני' אמרתי לך זאת כדי שתבקש רחמים על העולם". ולכן, נקרא המבול "מי נח" על שמו.

ועוד אומרים רבותינו ז"ל (האריז"ל בספר הליקוטים סוף פרשת בראשית ובליקוטי תורה כי תשא, החיד"א בנחל קדומים, ומגלה עמוקות ואתחנן אופן קס"ז), שכדי לתקן פגם זה, התגלגל נח במשה רבנו, ועל ידי שהתפלל משה על ישראל בחטא העגל, ומסר את נפשו כדי להצילם, ואמר "מחני", שזה אותיות "מי נח", תיקן את שפגם נח. והחיד"א (נחל קדומים) רמז את זה בתיבות "מחני נא", שהן אותיות "מנח אני", ולכן משה לא נזכר בפרשת תצוה, למרות שנמחל חטא העגל, כי זה חלק מהתיקון לנשמת נח.

והנה משה רבנו תיקן את נח דוקא בחטא העגל, כי בשני המקרים הללו, דור המבול וחטא העגל, היו דינים בעולם שאיימו להשמיד את הנפשות הפועלות. במבול, כל באי העולם, ובחטא העגל, עם ישראל. אלא שמשה לא עשה כמו נח אלא עמד בתפילה לפני השם יתברך לפני צאת הגזרה לפועל, והיה מוכן ששמו ימחה מהתורה למען עם ישראל, ומסר את נפשו על עם ישראל, ובוה תיקן את חטא נח (מגלה עמוקות פרשת ואתחנן, אופן ק"ץ).

ולכן אמר לו הקב"ה אחרי חטא העגל לבנות את המשכן, והכוונה לומר לו בזה, אתה לא תהיה כמו נח, אתה תעשה משכן שיאיר לכל העולם, שיחבר את כל הנשמות מחדש, כי במשכן כל אחד הביא את החלק והתרומה שלו, ומשה רבנו חיבר את הכל ועשה מהכל משכן אחד, ונמצא שהמשכן, כולם שותפים בו, והוא הנותן כח שלא יהיה מבול כלל. אבל התיבה של נח, לעומת המשכן, הצילה רק יחידי סגולה מהמבול, והכלל לא היו שותפים בו (מגלה עמוקות פרשת ויקרא האופן הי"ז).

והנה דבר זה רמוז בפסוק: "ואתה תצוה", במה מתקן משה רבנו את היקום שנמחה בזמן נח? על ידי "תצוה", לשון "צוותא", להיות מאוחדים יחד כולם בלב אחד כאיש אחד, בבנית המשכן.

משה ניצוץ של נח שת והבל

ובאמת שמשה רבנו היה ניצוץ גם של הבל ושת בני אדם הראשון, מלבד נח, ומובא בספרים הקדושים (ליקוט ראובני נחל קדומים) בשם הרב מגלה עמוקות, שהמילה האחרונה בפרשה הקודמת [-תרומה] היא "נחשת" ["וכל יתדות החצר נחשת"] והמילה הראשונה בפרשתנו היא "ואתה", והסמיכות הזו "נחשת ואתה" באה לרמוז שמשה היה הניצוץ השלישי של הבל, אחרי נח ושת, כי "נחשת ואתה", היינו: נח, שת, ואתה [ואתה - היינו משה].

וזה מה שנאמר בתהלים (מה, ג) "יפית מבני אדם", שפסוק זה נאמר על משה, ו"מבני אדם" פירושו מבני אדם הראשון, דהיינו שת והבל בני אדם הראשון, שמשה בא לתקנם. והספוק מסיים "הוצק חן בשפתותיך", וזה רומז לנח שנאמר בו "ונח מצא חן", וגם "חן" אותיות "נח".

והנה ראשי תיבות של המילה "משה" הם משה שת הבל. ולמה לא נזכר גם נח, והיה צריך לקרותו "מנשה" - שזה ראשי תיבות "משה נח שת הבל"? ומתרץ בעל החתם סופר (בספרו תורת משה) שמשה על ידי שהוריד את התורה, תיקן את ענין העבודה זרה שהיתה בימי נח, ולכן נקרא משה בלי נח. אבל באמת, בימי השופטים, כאשר עם ישראל חזרו לסורם לעבודה זרה, שם מכונה משה רבינו "מנשה" (ראה שופטים יח, ל) כי מנשה ראשי תיבות משה נח שת הבל, כי שוב היה צריך לתקן גם ענין עבודה זרה שהתחילה בדורו של נח.

ויש מפרשים פירוש נפלא במה שאמר משה "מחני נא": שנח היה צריך לחיות אלף שנה וחי רק 950 כי נתן נ' שנים למשה, ואדם הראשון גם כן היה צריך לחיות אלף וחי 930 כי נתן ע' שנים למשה, ומכאן שנותיו של משה מאה ועשרים. ועל זה אמר משה "מחני נא" "נא" ראשי תיבות: נח אדם. (ליקוטים מפרדס)

וכן כתוב (שמות ג, ב) "וירא מלאך ה' אליו ה' בלבת אש", "לבבת" הם האותיות שמשלימות את האותיות שבמילים ש"ת הבל" שלא מפורשות במילה "משה", שהם ת' ב' ל', אתיות "לבבת".

ואם כן ראינו עתה מדוע משה רבנו מסר עצמו למיתה עבור עם ישראל, כי בגלגול הקודם לא התפלל להציל את העולם מן המבול ועתה מתקן הדבר ומוסר עצמו למען עם ישראל, אלא שעדיין צריך עוד מעט תיקון, והוא שלא יכתב שמו בפרשת תצוה ואז נתקן הכל.

ובזוהר הקדוש הקשה (בראשית דף ס"ח ע"ב) מדוע קוראים לתיבת נח תיבה? הרי בכל מקום קוראים לתיבה בשם ספינה. בפרשת ויחי, כשמברכים את זבולון כתוב: "זבולון לחוף ימים ישכון, והוא לחוף אוניות". אצל יונה "האוניה חישבה להישבר ויונה ירד לירכתי הספינה". ואם כן מדוע אצל נוח זה נקרא 'תיבה'?

ותירץ, משום שזה "בית ה'" דהנה בציווי הקב"ה לנח בכניית התיבה, אנו מוצאים מידות מדויקות לאורכה, לרוחבה ולגובהה וכמו שנאמר (בראשית שם): "וזה אשר תעשה אותה, שלוש מאות אמה אורך התיבה, המישים אמה רוחבה ושלושים אמה קומתה". המבנים היחידים בתורה, המתוארים במידות מדויקות כגון אלו, הם המשכן וכליו.

ומעתה יובן מדוע משה רבנו לא מוזכר בפרשת תצווה, כי הוא התיקון ל"נח". מסיים את פרשת תרומה "נחושת ואתה" - נח, שת ואתה. ושלושתם באים לתיקון בפרשה זו. למה בפרשה זו? כי היונה היא הדוגמה של משה רבנו. כמו שהיונה הביאה זית טרף בפיה, הביאה שמן לעולם, התיקון שלך זה ויקחו אליך שמן זית. נח סיים את תפקידו בתיבה כשהביאה היונה עלה זית טרף בפיה.

והנה ההמשך של משה רבנו, הוא דווקא מהמקום שבו נח הפסיק - קיבל עלה זית ולא הדליק מזה שמן, לא הדליקו מנורה בתיבה של נח - משה רבנו ממשיך בנחושת ואתה, נח שת ואתה. איפה שנח עצר שם אתה מתחיל "ויקחו אליך - אליך דווקא - שמן [שת משה נח] זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד". לכן אומר הרב חיד"א (בס' דבש לפי מערכת פ"א אות ג, וכן בס' נחל קדומים אות ב) שפרשיות תרומה ותצווה הן פרשה אחת, כי זה נגמר בנחושת ומתחיל ב"ואתה", שזה החיבור של שלושתם ביחד. לכן שלושתם באים דווקא בענין של שמן, כי זה התיקון של שלושתם ביחד.

"וְאֵתָהּ תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" (כו, כ)

מעלת תפילת הנרכאים

"זך כתיב" - מי הוא זך? מי שכותת וכותש ליבו לפני הקב"ה, דכתיב (תהלים נא, יט) "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה". (תוספות השלם)

וכן מובא בוהר הקדוש (ח"ג דף קצה ע"א), שיש שלושה מיני תפילות: "תפילה למשה", "תפילה לדוד", ו"תפילה לעני", וגדולה היא תפילה לעני, שלבבו נשבר בקרבו, כי אין נשבר כלבבו של העני, ועל כן אומרים (בנשמת כל חי) "צעקת הדל תקשיב ותושיע" - הקב"ה מקבלה, וכן נאמר (תהלים לד יט) "קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע".

ומסבירים (ראה באר אברהם מסלאנים ליקוטים) שהמילה "דל" היא מלשון הכתוב (ישעיה לח, יד) "דלו עיני למרום" דהיינו נשאו והורמו עיני למרום, שהעני נושא עיניו למרום. והקב"ה מקבל תפילת הדל דהיינו מי שתולה תקוותו אך ורק בה' יתברך.

תפילה על רוחניות מתקבלת

ויש מסבירים (בית אברהם מסלאנים) ש"צעקת הדל", הכוונה לתפילת הדל ברוחניות, שמבקש ומתחנן להקב"ה: "דלני" - הרם אותי משפלותי הרוחנית וקרבני אליך, ואז בודאי הקב"ה מקשיב ומושיע. כי בעת שאדם מבקש על ענייניו הגשמיים, יש חשבונות למעלה, האם למלא מבוקשו והאם זה טוב בעדו, אבל כאשר מבקש רוחניות, אין ספק שזה טוב בשבילו, ועל כן נענה.

ולפי זה מבארים את הכתוב כאן: "ואתה תצוה", אם עם ישראל רוצים שאשמע תפילתם, אז "תצוה" שזה ראשי תיבות, צעקת הדל תקשיב ותושיע, שיבקשו וירימו את עיניהם למרום לכל ענין, ובפרט בענינים רוחניים.

רמז להדלקת הנרות לנשים בשבת

"תצוה" בגימטריה "נשים צוה", מכאן למדנו הדלקת נר לנשים מן התורה. "נר תמיד" בגימטריה "בשבת". וכך משמעו: ואתה תצוה הנשים להעלות נר בשבת. (תוספות השלם בשם רבינו אפרים)

בזכות הנר - יזכו בבנים מניצוץ משה רבינו

יש חהעיר למה הוסיף תיבת "אליך", והרי היה יכול להיות כתוב ויקחו שמן וכו'? וכדי לתרץ את זה, נקדים את מאמר חז"ל (שבת כג:): "הרגיל בנר [שבת] יהיו לו בנים תלמידי חכמים".

והנה אמרו רבותינו ז"ל (ראה תיקוני זוהר דף קיב ע"א) כל מי שהוא תלמיד חכם הוא ניצוץ ממש רבינו ע"ה, ולכך אמרו בגמרא האמוראים אחד לשני "משה שפיר קאמרת", יען כי ניצוץ משה רבנו מתנוצץ בו.

ולפי מובן בסיעתא דשמיא מה שהוסיף תיבת "אליך", שבזה רמז ה' יתברך למשה רבינו ע"ה, שמי שרוצה שבניו יהיו תלמידי חכמים, כלומר שיולידו ולד שניצוץ ממך יאיר בו, שמן זית זך - שיזהרו בהדלקת נרות שבת, וזוה יזכו לבן חכם שיתנוצץ בו האור שלך. (פני דוד)

וזה שנאמר "כתית למאור". תיבת "למאור" בגימטריה "זרע", שיהיה צדיק וקדוש. וזהו "שמן" ראשי תיבות ש'תהא מ'שפחה נ'קיה, וכן "זך" ראשי תיבות ז'כרים כ'שרים, וכל זה בעבור שהיו נוהרים בהדלקת נרות שבת. (עג שבת אדר תשס"ט)

מעשה באביו ואימו של רש"י הקדוש

ומעשה באימו של רש"י ז"ל, שהיתה צדקת וזהירה בהדלקת נרות שבת. ופעם אחת בערב שבת, לא היה להם כסף לקנות שמן. ובעלה לא היה בבית ומכרה את הצעיף שעל ראשה שהיה לה מיותר וקנתה שמן לנרות שבת, ואמר השי"ת בזכות המצוה הזאת יהיה לה בן שיאיר עיני ישראל בתורה, וזהו רש"י ז"ל שהאיר עיני ישראל באור תורתו. למדנו מהמעשה הזה שיזהרו הנשים בהדלקת נרות שבת, ויזכו לזרע נאמן תלמיד חכם.

ואגב כך נזכיר מעשה נפלא ברבי יצחק אביו של רש"י, שהיתה לו מרגלית אחת, ובא סוחר גוי לקנותה, בגלל שהיא היתה מתאימה לעין של העבודה זרה שלהם שנאבדה, ומכיון ששמע ר' יצחק שזה בשביל עבודה זרה, אמר לגוי תביא לפני שני עדים ואתן לך. והשוק היה על שפת הים, ועכאשר הלך הגוי, עמד רבי יצחק ואמר: רבוננו של עולם, אני רוצה להפסיד כמה אלפים דינרי זהב בשביל שישאר העבודה זרה עיוורת ולא יעבדה, וזו המרגלית שבידי היא הזוג של עין ע"ז בדיוק, ותיכף זרקה לים. ואז אמר השי"ת: אתה הפסדת ממון רב כדי שיהיה עיור ע"ז ושלא יעבדוהו, בזכות זה תזכה לבן שיאיר עיני כל ישראל בפירוש התורה, וזכה לרש"י הקדוש ז"ל, שהכל נצרכים לפירושו.

ור' יצחק אחר שהפסיד המרגלית הלך וישב על שפת הים שהשי"ת ישלח לו פרנסתו ממקום אחר, כי לא היה לו במה להתפרנס. ראה אותו ציד אחד, אמר לו הצייד "תן לי איזה פרוטות ואני אשוט בים ומה שיבא לידי זה מזלך", והכניס ידו ומצא כמה פרוטות ונתן לו, וטרח ולא מצא, וכשרצה לעלות. האיר השי"ת עיניו וראה תיבה והעלה והיתה מלאה מרגליות, ונתן לו עוד בשכרו, והלך ומכר ונתעשר.

וכאשר יש בן תלמיד חכם, בזכותו הוא מציל גם נפש אביו ואמו מגהינם, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין קד). "ברא מזכי אבא".

ויש לרמוז את זה במה שכתוב "להעלות נר תמיד", "נר" ראשי תיבות נ'פש ר'וח, שהשי"ת מציל ומעלה נפש ורוח אביו ואמו בזכות התורה והמצות שמקיימים בניהם אחריהם בלימודים, לעילוי נשמתם, והולכים בדרכי התורה והמצוה, וזהו עיקר הבנים לאדם שיאמרו העולם אשרי מי שילדו וגדלו. (עג שבת אדר תשס"ט)

"וְאִתָּהּ תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" (כו, כ)

פסוק זה רומז לתורה ולומדיה

הגמרא (ברכות נו.) אומרת: "הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה, שנאמר: שמן זית זך כתיב למאור". ו"מאור" הוא התורה, והמנורה היא משל לתורה, והיא מקור החכמה, כמו שאומרת הגמרא בבבא בתרא (כה:): "הרוצה להחכים, ידרים, שמנורה בדרום".

"כתית" אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם לילך למקום תורה. "להעלות נר" - כל מעשיהם ומחשבותיהם להעלות נשמתם שנקראת "נר" תחת כנפי השכינה. (תוספות השלם)

ובזוה"ק (ח"ג דף רמ"ז ע"א) מבואר ש"שמן זית זך" - זו התורה. "כתית למאור" - כמו שלוקחים רק את הזיתים המשובחים ממרום העץ שהתבשלו מהשמש, ולא די בזה, אלא שלוקחים רק את הטיפה הראשונה של השמן, כן התורה צריכים לעמול בה, ויכתוש האדם את עצמו עליה יומם ולילה, כדי שיזכה להבין את הכתוב בה וגם לזכור ולשמור אותה אצלו, שלא ישכח את מה שלמד.

והגמרא (הוריות יג:) אומרת, ששמן זית מחזיר לימוד תורה שנשכח. ורבותינו עמדו כאן על החשיבות לזכור את לימוד התורה שלומד, ועל הדרכים המביאות את האדם לזכור את התורה, ובעזרת ה' נביא חלק מהדברים.

לחזור על הלימוד מאה ואחת פעמים

ועצה לזכור את התורה, היא לחזור על לימודו מאה ואחת פעמים, כמו שאמרו בגמרא בחגיגה (ט): "אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים, לשונה פרקו מאה ואחת פעמים".

וזה נרמז במילה "ת-צוה" תלמד ותחזור צו"ה פעמים, צו"ה ג' 101, ואז לא ישכח ולא יצטרך שמן זית. וזה מה שכתוב (תהלים לג, ט): "כי הוא אמר ויהי הוא צוה - ויעמוד", "צוה" גימטריא 101, ללמדך שאם חוזרים 101 פעמים על הלימוד, הוא יעמוד לעולם.

וזה שאמרו רבותינו (פסחים נ. ובעוד מקומות בש"ס) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. "לכאן" - עולה בגימטריא מאה ואחת, ואז "תלמודו בידו".

וזה רמז בעל הטורים בפסוק "הנה מלאכי ילך לפניך" (פרשת כי תשא שמות לב לד) "מלאכי" - גימטריא 101, ומלאכי - זה מיכאל המיוחד לי, שמלאך מיכאל הולך לפניו קודם שימות, ולא זה בלבד אלא שמת בנשיקה, וזה הרמז "ישקני מנשיקות פיהו" גימטריא 101, לפי שהטריח פיו ושנה 101 מת בנשיקות פיהו.

ועוד פירש בעל הטורים שם: "מלאכי" גימטריא 101, "ילך" גימטריא "הלכה", כלומר, אם שנה וחזר על ההלכה 101 פעמים תלך ההלכה לפניו.

וכן נרמז בפסוק "והחכמה מאין תמצא" (איוב כה, יב) "מאין" עולה בגימטריא 101, לומר שהחכמה תמצא במי ששנה 101 פעמים.

הטעם שצריך לחזור דוקא מאה ואחד

הטעם צריך דוקא 101, אומר הרב כלי יקר (פרשת ואתחנן דברים ד, ט) כתב שהמלאך הממונה על הזכרון שמו זכר. ויש לו מאתים עשרים ושבע כוחות, כמנין "זכר". והמלאך הממונה על השכחה שמו שכח ויש לו שלוש מאות עשרים ושמונה כוחות, כמנין "שכח". נמצא שיש לו מאה ואחד כוחות יתירים על המלאך הממונה על הזכרון, ולכך השכחה גוברת על הזיכרון ובכל פעם שיחזור האדם על לימודו, מבטל כח אחד מכוחות מלאך השכחה, וכשישלים מאה ואחד פעמים, הנה הוא מבטל המאה ואחד כוחות יתירים שיש לו, ולא נשאר לו שום כוח להתגבר על מלאך הזכרון ונשאר האדם תחת השגחת מלאך הזכרון ולא ישכח.

טעם נוסף כתב רבנו האר"י ז"ל בשער מאמרי חז"ל (חגיגה) שיש מלאך ששמו "מס" גימטריא 100, והוא ממונה להשכיח הלימוד, ומי שחוזר 101 פעמים, מכניע אותו ואינו שולט עליו, ולכן לא שוכח תלמודו.

פרק השיר של ציפורת כרמים

וזמבא בשם רבנו הגר"א: בפרק שירת הבריאה, כל הבריאה אומרת שירה לה', ויש ציפור שנקראת 'ציפורת כרמים' שהיא אומרת בכל יום: "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי" (תהלים קכא, א), ולמה דוקא את המזמור הזה?

אלא, מסביר הגר"א, על פי מה שמובא בגמרא (שבת צ:): שהיו רודפים אחרי הציפורת כרמים, לצוד אותה, כי יש בה סגולה שעל ידה אפשר להחכים ולזכור את הלימוד.

ולפי זה יש להסביר שלכן אותה ציפור אומרת "אשא עיני אל ההרים, מאין יבא עזרי", שאם ילמדו כמספר "מאין", מאה ואחד פעמים, "יבוא עזרי", כי הלומד מאה ואחד פעמים לא משכח תלמודו, ולא יצטרכו לצוד את אותה הציפור בשביל לזכור את הלימוד.

בין עובד אלהים לאשר לא עבדו

איתא בגמרא (חגיגה ט:): אמר ליה בר הי הי להלל מאי דכתיב (מלאכי ג, יח) "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע, בין עובד אלקים לאשר לא עבדו" היינו צדיק היינו עובד אלקים? היינו רשע היינו לא עבדו [כלומר, מדוע כפל הכתוב]? אמר לו: עבדו ולא עבדו שניהם צדיקים גמורים הם, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים, לשונה פרקו מאה ואחת פעמים. הלומד מאה פעמים נקרא "לא עבדו" והלומד מאה ואחת פעמים נקרא "עבדו"!

והוסיף השל"ה הקדוש (מסכת שבועות נר מצוה דף מט בהגהה) וכן במסורת הש"ס (שם בחגיגה) רמז לזה: ראשי תיבות "עובד אלקים לאשר" גימטריא 101. וראשי תיבות "לא עבדו" גימטריא 100 לרמז שמי ששונה 101 נקרא "עובד אלהים", ומי ששונה 100 פעמים, נקרא "לא עבדו".

ובאמת תמהו המפרשים, איך אפשר לומר שזה שלמד מאה פעמים נקרא "לא עבדו", וכי הוא לא עובד ה'?

כתב בעל התניא (ליקוטי אמרים פרק ט"ו): בזמן חז"ל היה רגילותם ללמוד כל לימוד ולימוד חדש 100 פעמים, ולכן נעשה להם הענין להרגל טבעי, ולא מקרי עדיין עובד אלוקים בזה. מה שאין כן בפעם הנוספת שהיא לא כטבע וההרגל, לזה שהוסיף יקרא עובד אלוקים (הובא גם בס' אגרא דכלה ועו"ס).

לחזור שוב ושוב

זמבא בשם רבי ישראל מסלנט זצ"ל שהיה אומר שהדור הזה רוצה לדעת את כל הש"ס בלילה אחד, ועוד להספיק לישון באותו לילה. ובאמת זה לא הולך ככה! כי צריך לעבוד לחזור עוד פעם שוב ושוב ואז הכל מתבהר, ואז גם שמחים עם התורה, כאשר היא בהירה ומאירה.

לברך ברכת התורה בכונה

סגולה נוספת לזכור את הלימוד אומר הצ"ח בסוף מסכת ברכות (סד). וזה לשונו: "לדעתי ברכת התורה היא סגולה נפלאה שלא ישכח מה שילמוד". ומאריך הרבה בסגולה זו.

ובספר לחם לפי הטף הביא לזה רמז מהפסוקים בתהלים (ק"ט יא, יב): "בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך. ברוך אתה ה' למדני חוקיך".

והביאור הוא על פי מה שאומרת הגמרא במנחות (צט:): אמר ריש לקיש, כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו, שנאמר (דברים ד ט): "השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים", וכדרכי אבין אמר רבי אלעא שאמר "כל מקום שנאמר השמר פן ואל, אינו אלא לא תעשה", רבינא אמר "השמר ופן שני לאוים נינהו", רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשלשה לאוין שנאמר: "השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים".

ולפי זה יש לפרש ככה: בלבי צפנתי אמרתך - התורה, ולא אשכחנה מלבי, "למען לא אחטא לך" לעבור על השמר לך וכו'. ואם תאמר הלא השכחה טבע היא באנוש, ובמה תזכה לשמור התורה לבל תשכחנה? לזה השיב, זאת אני עושה: "ברוך אתה ה' למדני חוקיך", שאברך על התורה תחלה, וכדברי הצ"ח הנ"ל.

לימוד בפה ובשמחה

ועוד עצה לזיכרון רמוזה כאן בפסוק הבא: "בשפתי ספרתי כל משפטי פיך", שילמד בפה ולא בלחש.

ועוד עצה רמוזה כאן: "בדרך עדוותיך ששתי" וכו', שאני לומד בתורתך בשמחה ובששון, ומתוך שאני לומד בששון ובשמחה "בפקודיך אשיחה ואביטה אורחותיך" שאני מביט ומסתכל לעומק הדבר, ועוד "בחקתיך אשתעשע" אני לומד בחשק ושעשוע, ובוזה "לא אשכח דבריך". (להתעדן באהבתך)

התפעלות מכל דבר תורה

שאלו את החתם סופר כיצד הוא זוכר ולא שוכח כל מה שלמד, ואמר: גם למי שאין זיכרון חזק, אם הוא רואה משהו פלאי, הדבר נחקק היטב בזכרונו. ואצלי כל דבר שאני לומד הוא פלאי, שאיני יכול שלא לזכור אותו, וזה מה שאמר דוד המלך (תהילים קיט כט): "פלאות עדוותיך על כן נצרתם נפשי" (תולדות החת"ס).

כמה עצות לזכור את הלימוד

ובספר "לחם לפי הטף" אסף כמה סגולות ועצות לזכור את מה שלומד:

- א. ללמוד בקול.
- ב. ללמוד תורה לשמה.
- ג. לשנות פרקו מאה ואחת פעמים.
- ד. ללמוד בחשק ושעשוע.
- ה. ללמוד בזמרה כי הזמרה מעוררת הזכרון (כן כתבו התוספות ז"ל בסוף מסכת מגילה, לב. ד"ה והשונה), והרמז בזה הוא ש"זמרה" במילוי זי"ן מ"ם רי"ש ה"ה בגימטריא "מזכרת", שהזמרה מזכרת את לימודו.
 - ו. לברך בתורה תחלה בכוונת הלב (כמו שהעלה הצ"ח הנ"ל בסוף מסכת ברכות).
 - ז. ללמוד מילתא בטעמא, שהטעם מעורר הזכרון, (כדאיתא בגמרא בנדה כד: "אמר אביי, צורבא מרבנן דאמר מילתא לימא בה טעמא, דכי מדכרו ליה - מדכר").
 - ח. ילמד בענוה.

כ"א סגולות לזיכרון מפי ספרים וסופרים

ואשים לפני הלומד הנכבד איזה סגולות לזכרון שכתבתי אותם בצעירותי מפי ספרים ומפי סופרים שהם מועילים מאוד לזכרון וכדי לזכות את הרבים ולעודד הלומדים נביא הדברים כדלהלן:

- א. יאמר קודם הלימוד רמ"ב פעמים **אריא"ל**, שעולה גימטריא "זכירה", ויועיל גם להארת נשמתו ולהשגה גדולה.
- ב. בספר מראה הילדים (מערכת ז אות י) כותב בשם האר"י ז"ל, שיתענה ג' ימים רצופים יום ולילה, וביום ג' קודם השקיעה ימלא אשישה יין טוב, ויפתח ארון הקודש ויקרא בטעמים ובדקדוק את הפסוק (שמות טז לג): "ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת וכו', ויניחנה שם עד ליל שבת, ויעשה מזה קידוש והבדלה, והיו לפלא לזכרון.
- ג. אמירת כל הפסוקים שמוזכר בהם אליהו הנביא במוצאי שבת קודש.
- ד. יאמר במוצאי שבת קודש מ"ט פעמים "זכרו תורת משה".
- ה. סגולת הפיכת הערלה בברית מילה אחר החיתוך: כיצד יעשה? יכוין פסוק "אשרי תבחר" וכו', ויחלק במחשבתו כל שני אותיות בנפרד, א"ש ר"י ת"ב וכו', ואז ישים הערלה על האצבע הנקרא קמיצה של שמאל, ויהפוך אותה עם זרת של ימין ושל שמאל, ואח"כ ישים הערלה בעפר.
- ו. בכל לילה קודם הלימוד יאמר ג' פעמים פסוק: "ושם בת אשר סרח" ישר והפוך.
- ז. כשיקום בבוקר יאמר ג' פעמים "מיכאל השר" ויכוין לשם נעורירו.
- ח. יאמר עשרה פעמים פסוק (תהלים קיט מט) "זכר דבר לעבדיך" וכו'.
- ט. יאכל בבוקר פת חיטים נקיה, וביצה מגולגלת בלא מלח, ובעת אכילתו יאמר שבעה פעמים את פסוק (תהלים קיט קה) "נר לרגלי דבריך".
- י. ישים על עצמו אבן השוהם (אחד מאבני החושן).
- יא. את שם הוי"ה שבברכת שים שלום, יכוון בניקוד שורוק.
- יב. שיתפלל במחשבתו על הזיכרון, בשעת הקידוש בעת אמירת "זכר למעשה בראשית".

יג. יתפלל לשם "אהיה אשר אהיה". (עבודת הקודש להגאון חיד"א - חלק יוסף בסדר סימן ז).

יד. הגמרא במסכת הוריות (יג:) מביאה ה' דברים המועילים לזיכרון: א. אכילת ביצה מגולגלת בלא מלח. ב. הרגיל בשמן זית. ג. הרגיל בין ובשמים. ד. שתיית מים של שירי עיסה. ה. הטובל אצבעו במלח ואוכל.

טו. ביצת הדוכיפת וכן לשון הדוכיפת מופלא לשכחה.

טז. אכילה ושתייה מעשב הנקרא "לשון שור" שאם ישתה אדם מהמיץ שלו או יאכל כל בוקר, יתחזק הזכרון.

יז. יאכל אנ"א קרדינייא, ויקח חלק שמינית מן אונץ על סכין ולא יותר ויאכל אליבא ריקניא. ויעשה כך כמה ימים אבל לא רצופים ובכל פעם רק חלק מן אונץ כנ"ל.

יח. יאכל בכל בוקר אליבא ריקניא דבש דבורים.

יט. יתוש צימוקים מנוקים מגרעינים, ולבונה זכה, וכורכום, ויכתשם, ויערבם יחד, ויקח בכל יום כשיעור אגוז, וזה יסיר השכחה ויפסוק הליחה ויחדד הראות והשכל.

כ. יקח שבע חיטים, ושבע שעורים, ושבעה פלפלין, וישים אותם בקדרה [-סיר או קערה] חדשה, ויכסה הקדירה היטב ויעמיד על האש עד שתתלבן הקדרה והגרעינים שבתוכה יהיו אפר ודשן. ויקח מים מתוקים בכלי חדש וישים בתוך המים שמן זית זך, ויפזר את האפר הנ"ל בתוך המים, וירחץ בהם ראשו. ויעשה כל זה ביום רביעי, וטוב לכון שיהיה בזמן שליטת כוכב.

כא. כתב בספר מדרש תלפיות (ענף זכירה): יכתוב אלו השמות על עלי הדס וימחק מיד במעט יין וישתה, ואלו הם השמות: **התרכא הרמינס ללמס אדינסצ.**

וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כְּתִיב לְמֹאזֵר לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד" (כו, ט)

שמן זית משל לעם ישראל

חז"ל (עי' שמות רבה פרשה לו סי' א) מסבירים, מדוע זכה שמן הזית שממנו ידליקו המנורה, ומבארים שעם ישראל נמשל לזית כמו שכתוב (ירמיה יא טז): "זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך" משום ששמן הזית ממל מסמל את התכונות של עם ישראל בג' דברים:

א - שמן הזית אינו מתערב עם שאר המשקים, נבדל מהם וצף תמיד למעלה, כך עם ישראל ייעודו להיות נבדל מהעמים, ויחד עם זאת נאצל ועליון על כל האומות, כנאמר (דברים כח, א): "ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ". וכעין זה במדרש אחר: מה הזית הזה בכל משקה שתערבנו הוא מפריש עצמו ונעשה עליון, כך ישראל כל זמן שהם עושין רצון בוראם ומפרישים עצמם מאומות העולם הם נעשים עליונים שעולים תמיד למעלה.

ב- השמן מביא אור לעולם, כך עם ישראל ייעודו להביא את החכמה לעולם, כמו שנאמר (ישעיה ב, ג): "כי מציון תצא תורה", וכן נאמר (ישעיה ס ג): "והלכו גוים לאורך".

ג - השמן תחילתו מר ובוסר וסופו מתוק ומהנה, כך ישראל תחילתם דרך קשה, ייסורים, מכאובים ורדיפות, ואחריתם - מתיקות, הצלחה וישועה, כנאמר (איוב ח ז): "והיה ראשיתך מצער [-קטן ודל] ואחריתך ישגה מאוד [יגדל, יפרח וישגשג]". וכעין זה במדרש אחר "מה הזית תחילתו מר וסופו מתוק, כך ישראל, מר להם במלכיות להמתיק להם במשיח, ישראל בנפש מרה בעולם הזה כדי שיקבלו שכר לעולם הבא", ועוד שהזית נהיה מתוק ע"י שדופקים וכותשים אותו והשמן יוצא, כן ישראל אפילו שעוברים על רצונו יתברך, הקב"ה כותש אותם כזית ואז משלים את הנשמה הטהורה שלהם - שחוזרים למוטב ומפיקים אורה.

ד - מה שמן זית ראש לכל השמנים, כך ישראל ראש לכל האומות.

ה - מה זית אין נושרין עליו לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, כך ישראל אין פוסקים מן הצדקות.

ו - מה הזית אינו מוציא שמנו אלא על ידי כתישה, כך ישראל, אין עושים מצות וצדקות אלא על ידי יסורין, וכן כתוב (תהלים עח לד): "אם הרגם ודרשוהו ושבו ושחרו אל". וכאשר מגיעים אליהם היסורים מתגלה האור שלהם - שחוזרים בתשובה ויוצא האורה. וכן ישראל עד שהן חוטאין ונדבקים בקשיותם יהיו מתמרמרים בצרות, וכשעושין תשובה נענין ונשענים בבוראם, שנאמר (דברים ד ל) "בצר לך ומצאוך וכו' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו". (תורה שלמה)

מסירת התורה היא בדקדוק כמו השמן של המנורה

אמרו במנחות (פז:): "אליך ולא לי". ובספר טעם ודעת ביאר, כי נרות המנורה רומזים לתורה, לפיכך צותה התורה שהבאת השמן תהיה אל משה רבנו דוקא, ללמדך, כי לימוד התורה הוא דוקא קבלה איש מפי איש עד למשה רבנו עליו השלום, ואין לאדם לחדש בתורה מעצמו דרכים חדשות שיודע בעצמו שלא קבלם מרבו. והדוגמא לזה הוא השמן להדלקת הנרות, שצריך להביאו אל משה דוקא, וכשם שהדלקת המנורה היא רק על ידי משה, כך מסירת התורה ולימודה הוא בדקדוק רב על פי מה שקבל משה רבנו מסיני.

חותמת על השמן

"ויקחו אליך" - שיהיה חותמך עליו או חותמו של כהן גדול. (תורה שלמה בשם כת"י מדרש הביאור)

המנורה האירה בכל ירושלים

אמרו רבותינו זכרונם לברכה (תנחומא ורשא סי' ג) כיון שהיו מדליקים מן המנורה, כל חצר בירושלים היתה משתמשת לאורה, לכך נאמר "ויקחו אליך שמן זית זך כתית".

אופן הכתישה

"שמן זית זך כתית למאור" - שנו רבותינו הזיתים שהיו עושין פירות יפים היו ניכרים להם, היו נוטלין אותם וכותשין אותם, השמן הראשון שהיה יוצא היו מפרישין אותו למנורה.

השמן למשכן הגיע מגן עדן

ובספר שי לתורה (מלר, כאן) הביא את דברי רבי יונתן בן עוזיאל בפרשת ויקהל (להלן לה, כח), שאומר שאת השמן למאור הביאו העננים מגן עדן.

הגאולה הרביעית תהיה בזכות משה

האור החיים הקדוש (כאן) מפרש את הפסוק: "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד", על פי הזוהר חדש (פר' בראשית דף ת. ה) כי ד' גלויות של ישראל כל אחד מהם נגאלו בזכות אחד מהאבות הקדושים: גלות ראשונה - בזכות אברהם, השנייה - בזכות יצחק, השלישית - בזכות יעקב, והרביעית - תלויה במשה רבנו שיבוא ויגאלנו וזה יהיה רק בזכות עסק התורה [וכך כתב האור החיים בפר' ויחי (על הפסוק שם כנס ביין לבוש), והוסיף שלעתיד לבא יתחברו נשמת משה עם נשמת משיח בן דוד]. לפי זה אומר האור החיים הקדוש: "ולזה נתארך הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מהתורה".

זהו רמז הכתוב "ואתה תצוה את בני ישראל", אתה משה עתיד להתחבר עם בני ישראל בגאולה העתידה ויהיה "תצוה" מלשון "צוותא והתחברות".

אבל תנאי יש בדבר "ויקחו אליך שמן זית זך", שיעסקו בתורה שנמשלה לשמן המאיר לעולם, ודקדק לומר "שמן זית זך", להורות שצריך לעסוק בתורה בטהרה ובקדושה כמו שמן "זך בלי שמרים", דהיינו תורה לשמה ולא על מנת לקנטר או לשם כבוד. ואמר עוד: "כתית למאור" שצריכים לכתת גופם וכוחם, וכמו שדרשו חז"ל (ברכות סג:) על הכתוב (במדבר יט יד) "זאת התורה אדם כי ימות באוהל", ש"אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה".

ההבדל בין ז' באדר ל"ג בעומר

והנה לפי דברי האור החיים הללו, ניתן ליישב את ההערה הידועה, מדוע יום ז' אדר הוא יום של אבל ולא יום שמחה כמו ל"ג בעומר? ומעתה לפי דברי האור החיים הקדוש, יש לומר, שהיות שמשה רבנו יהיה הגואל לעתיד לבוא, וידוע מהספרים את גודל הצער של מלך המשיח שאינו יכול להיות השליח לגאול את ישראל אם לא לומדים תורה, והרי הדבר בידינו לגרום לכך שיקום לתחייה ויגאלנו גאולת עולם. ולכן ביום זה שנפטר משה רבנו אנו מרבים בצער ובתשובה על עוון ביטול תורה, שבגללו "אין משה חפץ לגאול עם הבטלנים מן תורה". ובזכות התשובה יתקיים בנו מאמר חז"ל (יומא פז:): "גדולה תשובה שמביאה את הגאולה", במהרה בימינו, אמן.

"כתית למאור" - "כתתו עצמכם על דברי תורה"

אם אדם רוצה להאיר באורה של תורה כמו שכתוב (אסתר ח, טז) "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר", "אורה זו תורה" (מגילה טז:) כתית - תכתת את עצמך על דברי תורה.

וביאר רבי שלום שבדרון (לב שלום): את מה שנאמר (אסתר ח, טז) "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר", הדבר הראשון הוא "אורה". ואורה זו תורה, לקדוח ולהכניס אור, אם יש תורה, נכנס אור, ומשם ואילך יש כבר את הכל. שמחה, ששון ויקר. כי חודר באדם פנימה - אור!
ואיך תאיר לך את האור. כיצד קודחים להכניס אור מהתורה? "כתית למאור" - כתתו עצמכם על דברי תורה" הפשטות היא - להתגיג בעמל התורה "לעסוק בדברי תורה".

כתית למאור - ולא כתית למנחות

רש"י מביא כאן את דברי הגמרא (מנחות פו.) שרק להדלקת נרות צריך "זך כתית", אבל למנחות אין צריך "זך כתית" מהטיפה הראשונה. ואומרת הגמרא שזה חידוש בגלל שהמנחות אוכלים אותם ומרגישים את הטעם ואילו את השמן של ההדלקה לא אוכלים ולמרות זאת, למנחות שהם לאכילה לוקחים מהשמן הפחות משובח, ולהדלקה את היותר משובח.

ורבותינו (חתם סופר בתורת משה ועוד) דרשו בזה רמז לחיי האדם בעולם הזה, שיהיה "כתית למאור" שיכתות עצמו רק בשביל התורה והמצוות, "ולא כתית למנחות" שזה רומז לפרנסה שלא יכתות עצמו לצורך פרנסה.

מעשה הבעש"ט עם רבי שבת

מספרים על הבעל שם טוב שהוא הרי לימד את תורת החסידות והדריך אנשים ללכת בדרך של קדושה וטהרה, ולימד גם כן את החסידים שלו, שבביל שבת אחרי הסעודה צריך לנצל את הזמן ולשאוב מקדושת השבת על ידי לימוד התורה, והוא עצמו היה מוסר שיעור בביל שבת.

פעם אחת באמצע הלימוד הוא קם והתחיל לרקוד ואחר כך חזר והמשיך את הלימוד, ואחרי כמה זמן, שוב קם באמצע, ורקד ואחר כך המשיך ללמוד, החסידים שלו התפלאו מדוע הוא רוקד באמצע הלימוד אבל לא אמרו כלום.

במוצאי שבת אמר הבעש"ט לתלמידיו שיכינו את הסוס והעגלה ליסוע, הם הכינו לו, והוא ירד ואמר שרוצה ליסוע לעיר פלונית, הגיעו לשם, ובני העיר ההיא ראו שהבעל שם טוב הגיע לעירם, ושמחו לקראתו והזמינו אותו לבוא ללון אצלם, אבל הוא אמר להם שקודם כל הוא צריך ללכת אצל אחד שנקרא רבי שבת, כולם התפלאו מה יש לו מרבי שבת שיהיה יהודי פשוט, אבל הוא הלך אצלו.

כשהגיעו סמוך לביתו של רבי שבת אמר הבעש"ט לתלמידיו: עכשיו אספר לכם מדוע רקדתי בשבת, היהודי הזה רבי שבת הוא בעל הבית שירד מנכסיו, ולא רצה להנות מבני אדם, ואף על פי כן הוא המשיך את מנהגו לענג את השבת כמו שנהג בימי עושרו, וכל שבוע היה מוכר מחפציו כדי שיהיה לו לקנות בשביל שבת. השבוע הזה, כבר לא היה לו מה למכור, שכבר מכר את הכל, וביום שישי בבוקר חזר מבית הכנסת ואכל קצת ורצה לצאת ללמוד, אבל חשש שבזמן שלא יהיה בבית, אשתו תבקש צדקה מאחרים, והוא לא רצה להנות מהצדקה, ולכן חזר לביתו אמר לאשתו שתבטיח לו שלא תקח כלום מאחרים והם יסתפקו היום בלחם ומים, ואז הלך לבית הכנסת ללמוד ונשאר שם עד השבת.

ובינתיים אשתו היתה בבית ולא היה לה מה לעשות שהרי לא בישלה כלום, החליטה שתעשה קצת סדר בבגדים הוציאה את הבגדים הישנים וסידרה אותם, ופתאום נפל מכיס של אחד הבגדים חתיכת זהב, היא שמחה על המציאה הזו ולקחה את הזהב והלכה לצורך והוא העריך את זה בשווי גדול והביא לה חלק מהכסף, ואמר לה שאת שאר הכסף יתן לה אחר כך, לקחה את הכסף והלכה וקנתה כל טוב בשביל השבת, ומיד בישלה ואפתה והכינה את הכל והדליקה נרות ובעלה לא ידע מכלום.

אחרי התפילה הוא חיכה קצת בבית הכנסת, כי התבייש שיראו אותו חוזר לביתו והבית שלו חשוך, וכשחזר לבית ראה מרחוק איך שהבית מואר, והתפלא איך יתכן שיש אצלו בבית כזה אור, הוא המשיך הלאה ונכנס לבית וראה על השלחן יין משובח והרבה מעדנים, חשש שאשתו התפתתה ולקחה צדקה מאחרים אבל לא אמר כלום, ואמר 'שלום עליכם' וקידוש בשמחה ואחר כך נטלו ידים ואשתו הגישה לו מהדגים, הוא התפלא ואמר לה מהיכן הדגים האלה, היא התחילה לספר לו את מה שהיה שמצאה בבית חתיכת זהב, וכששמע כן קם והתחיל לרקוד, ושניהם שמחו שמחה גדולה על שהקב"ה זיכה אותם לענג את השבת, אחר כך אשתו הגישה לו עוד מנה, ושוב הוא קם ממקומו והתחילו לרקוד ולשמוח על הזכות שלהם. ובזה פנה הבעש"ט לתלמידיו ואמר להם שבאותה שעה שהם רקדו כמה שמחה היתה בשמים, וגם אני קמתי פעמיים ורקדתי באותו זמן. שאת כל זה הוא ראה ברוח קדשו, ולכן עכשיו בא לבקר את ר' שבת אחר שנודע לו שהוא אדם צדיק כל כך.

ורבי שבתי הזה שהיה צדיק בסתר ליבו קיים את "כתית למאור ולא כתית למנחות", שהלך ועסק בתורה שהיא המאור במשך כל היום וריכוז את כל המחשבות שלו בתורה ולא בפרנסה שלו, ושכח מהכל והלך ללמוד, והקב"ה עזר שהיה לו בסוף הכל.

ובזה אפשר לפרש עוד: "כתית למאור - ולא כתית למנחות", שאדם אי אפשר לו לכתוש עצמו על שני הדברים גם על התורה וגם על הפרנסה, ולכן תכתוש עצמך רק על המאור ולא על המנחות, והקב"ה כבר ישלח לך את הברכה ויהיה לך גם פרנסה, וכמו שהיה אצל הדורות הראשונים שעשו מלאכתן עראי ותורתן קבע וזה נתיימו בידם.

"וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֵן זֵית זָךְ כֶּתִית לְמָאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" (כו, כ)

הדלקת המנורה נלמדת מהיונה של נח

בטעם המצוה להדליק נרות המנורה בשמת זית, אומר המדרש (ילקוט שיר השירים רמז תתקפד בסופו): "הנך יפה רעיתי, הנך יפה עיניך יונים" (שיר השירים ד א) - אמר הקב"ה לישראל: דוגמא שלכם דומה ליונה, דכתיב בפרשת נח (בראשית ח יא) "ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה", מה היונה הביאה אורה לעולם, אף אתם שנמשלתם ליונה תביאו שמן זית והדליקו ותאירו לפני. עד כאן דברי המדרש.

והמדרש צריך ביאור, כי לא נתבאר איך היונה הביאה אורה לעולם, בעלה זית אשר טרף בפיה? ועוד מה עניינו אל מצות המנורה והשמן בהם אנו עוסקים?

ואפשר לפרש בדרך רמז, על פי מה שפירשתי (ראה דברי יואל מועדים שמחת תורה) בדברי הגמרא (ביצה לב): "אמר רבי נתן בר אבא אמר רב, כל המצפה לשולחן אחרים, עולם חשך בעדו", דהכוונה על מאור עיני השכל, שנחשך מלראות האמת, מפני שנעשה משוחד לנטות לטובת דעת המחזיקים אותו על שולחנם, כי השוחד יעור עיני פקחים, מלראות את האמת.

ועל דרך זה פירשנו גם (ראה דברי יואל משפטים) את מתניתין סוף פאה (פרק ח משנה ט), "כל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין, אינו מת מהזקנה עד שענינו כהות, שנאמר (שמות כג, ח) כי השוחד יעוור פקחים", והקשו המפרשים שם, הרי רואים בחוש כמה מקבלי שוחד שלא נתעוורו בימי זקנותם? ויש שתירצו דהכוונה על עין הנשמה בעולם הבא, אולם פשטות הלשון אינו סובל פירוש זה, שהרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה, אינו מת מהזקנה וכו', משמע שיענש בעוורון בעולם הזה לפני מיתתו. אמנם, לדרכנו הכוונה על עיני השכל, שיהיו עיניו כהות ולא יראה האמת, ואף כאשר ידון בדין שלא קיבל בו שוחד, לא ישיג בו דרך האמת מפני שחשך מאור שכלו.

ובזה יש לפרש דברי המדרש שהיונה הביאה אורה לעולם, דהנה אמרו רבותינו ז"ל בגמרא (עירובין יח:): "הנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה, מוטב שיהיו מזונותי מרורים כזית בידי הקב"ה, ולא מתוקין כדבש ותלויים בידי בשר ודם". שכל מי ששם מאמר זה נגד עיניו תמיד, ובוטח רק על מתנתו יתברך ולא לשולחן מתנת בשר ודם, יראה אור לעולמים, ולא ילקה בעוורון עיני השכל. וזה שכתב המדרש שהיונה הביאה אורה לעולם בעלה הזית שטרף בפיה, כי לימדה בכך לבני האדם איך יזכו לאורה ולא יחשיך מאור עיניהם, שלא יצפו לשלחן אחרים.

והנה ענין המנורה והשמן ירמוז לחכמת התורה [כמו שאמרו (ב"ב כה:): "הרוצה להחכים ידרים - מנורה בדרום"], ועל כן הסמיכו חכמינו ז"ל דרשה זו שהיונה הביאה מאור לעולם, להדלקת המנורה שרומזת לחכמה, שבדרך זו תהיה חכמת התורה מתקיימת. (דברי יואל)

מעשה נורא על רבי חיים כפוזי שנפקחו עיניו

ואגב פירוש הדברי יואל, לא אמנע מלכתוב כאן, מה שכתב הרב חיד"א זצ"ל בספר "שם הגדולים" (ח"א מערכת גדולים ערך ר' מאיר גאביוון) מעשה נפלא שאירע עם אחד מדייני מצרים הגאון רבי חיים כפוזי זצ"ל, שהיה חכם גדול וחסיד מאוד, והיו קורין אותו 'בעל הנס' משום מעשה שהיה, וכדלהלן:

לעת זקנותו חלה רבי חיים ז"ל בעיניו ונתעוור רח"ל, והיו הקהל מרננים אחריו לאמר כי ח"ו היה נוטל שוחד, כי השוחד יעור וכו'. ושמע רבי חיים את הדברים ונתרעם, ועמד על רגליו בתוך קהל ועדה, והכריז: "כי שמעתי דיבת רבים יחדיו ירננו שלקחתי שוחד, ועתה אם אמת היה הדבר כמו שאומרים, כן יהיה תמיד הענן יכסנו [כלומר, שאשאר סומא לעולם], ואם אני הייתי נוהר מזה מאוד, יאירו עיני כבתחילה". וכן היה, ונתקבלה תפילתו ונתרפאו עיניו וירד מן התיבה.

ומעיד החיד"א "עד היום הנשבע שבועה לשקר על קברו מיד נענש!" ומסיים: "ואני הצעיר ראיתי חתימתו כשהיה סגי נהור, והיה חותם מאומד וכמעט אין האותיות ניכרות, כמי שלא ראה. וראיתי חתימתו אחר כך 'ה' נסי חיים כפוס", כתובה מאושרה, תנצב"ה זכותו יגן עלינו זלה"ה, עד כאן לשונו.

שמשון בנקמתו בפלישתים התברר שלא לקח שוחד

ורבנו הגדול רבי יוסף חיים זיע"א בספרו בן יהוידע (על מסכת סוטה י). מביא את המעשה הזה של רבי חיים כפוס בשם החיד"א, וכתב, שעל פי זה יש להסביר, את מה שביקש שמשון מה' לאחר שניקרו פלישתים את עיניו, שיזכה לנקום על זה, כמו שכתוב (שופטים טז כח): "ויקרא שמשון אל ה'... זכרני נא וחזקני נא... ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלישתים", וכתוב בגמרא (סוטה י). שתפילתו היתה: "זכרה לי עשרים שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום". והרי שמשון חטא בעיניו (כמבואר בגמרא שם דף ט:) ומה יעזור לו הזכות ששפט את ישראל.

אלא אומר רבינו יוסף חיים, שהיה חשוב מאוד לשמשון לנקום על שתי עיניו, וזאת משום שחשוב היה לו להוכיח לעם ישראל, ששפט ביושר ולא לקח שוחד, ומה שניקרו את עיניו זה לא בגלל שלקח שוחד אלא בגלל שחטא בעיניו, ולכן ביקש שבזכות ששפט עשרים שנה ביושר, יתן לו הקב"ה שיצליח בדרך נס לנקום מהפלישתים. ואכן כך היה, שנעשה לו ה' נס ונקם מפלישתים על כך, ואם היה לוקח שוחד, לא היתה מתקבלת תפילתו ולא היה מצליח לנקום.

מעשה נורא בר' מתיא בו חרש בענין שמירת העינים

בילקוט שמעוני (פרשת ויחי רמז קס"א ד"ה זבולון) איתא: מעשה ברבי מתיא בן חרש שהיה יושב בבית המדרש ועוסק בתורה והיה זיו פניו דומה לחמה, וקלסתר פניו דומה למלאכי השרת, שמימי לא נשא עיניו לאשה בעולם. פעם אחת עבר שטן ונתקנא בו אמר אפשר אדם כמו זה לא חטא? אמר לפני הקב"ה: רבוננו של עולם רבי מתיא בן חרש מהו לפניך, אמר לו: צדיק גמור הוא, אמר לפניו: תן לי רשות ואסיתנו, אמר לו: אין את יכול לו [לא תצליח להסיתו], השיב השטן, אף על פי כן, אמר לו הקב"ה לך.

הלך השטן ונדמה לרבי מתיא בן חרש כאשה יפה שלא היתה כדמותה מעולם מימות נעמה אחות תובל קין, שטעו בה מלאכי השרת שנאמר (בראשית ו ב) "ויראו בני האלהים את בנות האדם", עמד לפניו, כיון שראה אותו הפך פניו לאחוריו, שוב בא לפניו ועמד לו על צד שמאלו הפך פניו לצד ימין, והיה מתהפך לו מכל צד, אמר: מתיא אני שמא יתגבר עלי יצר הרע ויחטיאני, מה עשה אותו צדיק? קרא לאותו תלמיד שהיה משרת לפניו ואמר לו לך והבא לי אש ומסמר, הביא לו מסמרין ונתנם בעיניו, כיון שראה השטן כך נודעזע ונפל לאחוריו.

באותה שעה קרא הקב"ה לרפאל המלאך אמר לו לך ורפא את רבי מתיא בן חרש, בא ועמד לפניו אמר לו מי אתה, אמר לו אני הוא רפאל המלאך ששלחני הקב"ה לרפאות את עיניך, אמר לו הניחני מה שהיה היה, חזר לפני הקב"ה ואמר לו, רבש"ע כך וכך אמר לי מתיא, אמר לו, לך ואמור לו אני ערב שלא ישלוט בו יצר הרע, מיד ריפא אותו, מכאן אמרו חכמים כל מי שאינו מסתכל בנשים, ועל אחת כמה וכמה באשת חבירו, אין יצר הרע שולט בו, עד כאן דברי המדרש.

ולפי המעשה הזה, יש לפרש את דברי הכתוב "ויקחו אליך שמן זית זך", שתצוה אותם לעשות מצוה מן המובחר בהידור. ואם תחשוש שהשטן יתקנא בהם להחטיאם, על זה אמר "כתית" - שיכתת עצמו כמו רבי מתיא בן חרש שעשה כן ולא יחשוש על מאור עיניו שהקב"ה יביא את המלאך רפאל שירפא אותם שוב. ואם תאמר הרי לאו כל שעתא מתרחיש ניסא, על זה נאמר "להעלות נר תמיד" - שאני ערב שיהיה לכם מאור תמיד, וכפי שהובטח לרבי מתיא ששוב לא ישלוט בו יצר הרע.

ובאמת ידוע שהרמ"ע מפאנו בס' גלגולי הנשמות (מערכת מ' אות ה') אמר שרבי מתיא בן חרש היה גלגול של פלטי בן ליש, שאירס את מיכל בת שאול, ונעץ חרב בינו לבינה ולא נגע בה שנים רבות (ראה גמרא סנהדרין יט:), אך מראייתה הוא כן נהנה, ובגלגול זה של רבי מתיא, הוא תיקן את פגם הראייה.

רבי אפרים הכהן זכה בדרך לקיים מאתים מצוות

מעשה בחכם המקובל רבי אפרים הכהן ע"ה שבא לשייבה והיה גר בשכונת בקעה ובא ברגל משם, ואמר שהוא קיים עכשיו בדרכו מאתיים מצוות, שהרי נאמר (במדבר טו, לט) "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" ואנו מצוים

לשמור על קדושת הראיה, וא"כ כשהייתי בדרך והזדמנו בערך מאתיים פעמים כל מיני הסתכלויות אסורות ונוהרתי ולא הסתכלתי לאותו צד, א"כ ע"י שמירת העינים בכל הפעמים האלו זכיתי למאתיים מצוות.

תתבוננו במעשה הזה: וכי סבורים אתם שהוא בא להתפאר ולהשתבח על צדקתו וחסידותו, ודאי לא כן הוא, אלא אמר את זה לצורך לימוד - לדעת שאדם שהולך בדרך אסור לו ללכת ולהסתכל לכל צד אלא צריך לשמור על עיניו, אמנם לא נדרש מהאדם לעשות מעשים משונים וללכת ברחוב בעצימת עינים, אבל צריך לדעת לא להביט לכל צד אלא ללכת כדרכו ולסלק לצד כל מראה שאסור לדאות, וכמו שראינו אצל רבי מתיא בן חרש שהפך עצמו לצד אחר כדי שלא ישל, ובזכות שנוהר בזה כ"כ כל ימיו זכה שזיו פניו היה דומה לחמה וקלסתר פניו למלאכי השרת. (מפי רבנו יהודה מועלם וצוק"ל)

"ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת: ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי" (כח, ב-ג)

ועשית בגדי קודש - בגדים רוחניים

בספר מי מנוחות [בירדוגו], מעיר, מדוע בתחילה תלה עשיית הבגדים במשה, שאמר ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך, ואחר כך, בפסוק הבא, תלה את העשיה בחכמי לב, כמו שכתוב "ואתה תדבר אל כל חכמי לב... ועשו את בגדי אהרן"?

מתרץ המי מנוחות, על פי מה שאמרו חכמינו ז"ל בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ד ה"ה דף לה:): כי בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, והקדמנו בפרשת תרומה, כי כל דבר גשמי הנעשה למצוה, נעשה דוגמתו דבר רוחני למעלה על ידי כוונה טובה, כי מהמחשבה נעשה הדבר הרוחני, ומהמעשה נעשה הדבר הגשמי, ומתלבש הרוחני בגשמי, וכמו שכתב מהר"ם אלשיך זצ"ל בפרשת בהעלותך (שמות פרק ח), באופן שעל ידי הכוונה הטובה ועשיית הבגדים בקדושה גדולה, נעשים בגדים רוחניים, ומלבישים את הבגדים הגשמיים.

ועליהם רמז באמרו: "ועשית בגדי קודש", שבכוונתך הטובה ובידיעתך בסודות האלו למעלה, ועשיית כל בגד לתקן שורשו במקום עליון - נעשים בגדים רוחניים, וזהו ועשית בגדי קודש, כי קודש הם, ועל בגדים אלו נאמר "לכבוד ולתפארת", כי אין כבוד ותפארת יותר מזה שילבש בגדים רוחניים. ואחר כך אמר "ואתה תדבר אל כל חכמי לב ועשו" - היינו הבגדים הגשמיים.

"ועשו את האפד זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר מעשה חשב: שתי כתפת חברת יהיה לו אל שני קצותיו וחבר" (כח, ו-ז)

כנגד משיח בן דוד ומשיח בן יוסף

בספר תוספות השלם (אות ב') הובא, שפסוק זה רומז לגאולה העתידית: "שתי כתפות חוברות" - רומז כנגד ישראל ויהודה, ושתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ושני משיחים. שיתחברו שני משיחים וגם ישראל ויהודה יהיו חברים, יתחברו הגלויות ויתקבצו. "חוברת" [כלי וא"ו - כמו שכתוב בספר תורה]: בגימטריה "התורה". "יהיה לו" - יהיה לו צדיקים. יהיה לו אל - סופי תיבות "אליהו".

"אל שני קצותיו וחבר" - אותם שבמזרח יתחברו אל אותם שבמערב ויקבצו ויבואו לירושלים, ושמים וארץ נוגעים יחד ומתחברים על ידי חותם של השם.

שתי כתפות חוברות - העולם הזה והעולם הבא

עוד יש לפרש, שהכתוב רומז על עולם הזה והעולם הבא:

הנה הגמרא (מנחות כט:): אומרת על הפסוק (ישעיה כו ד) "בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים" - אלו שני עולמות שברא הקב"ה, אחד באות ה"א ואחד באות יו"ד [רמזו במילה ב"יה ה' צור עולמים], ואיני יודע אם העולם הבא ביו"ד ועולם הזה בה"א, או העולם הזה ביו"ד והעולם הבא בה"א, כשהוא אומר (בראשית ב ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", אל תקרי "בהבראם" אלא בה"א בראם, הוי אומר העולם הזה נברא בה"א, והעולם הבא ביו"ד.

ובל אדם צריך לדעת שכשם שאי אפשר להפריד בין יו"ד לה"א, כך אי אפשר להפריד בין העולם הזה לעולם הבא, שאך ורק על ידי העולם הזה, אדם יכול לזכות לעולם הבא, שהעולם הזה הוא הפרוזדור של העולם הבא [כדאיתא באבות (פרק ד' משנה ט"ז) "רבי יעקב אומר, העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין"], ועל ידי שמכין את עצמו בפרוזדור זוכה לטרקלין של העולם הבא. ועל זה רומז הכתוב כאן "שתי כתפות חוברות", זה העולם הזה והעולם הבא, שהם חוברות ואי אפשר להפריד זה מזה וצריך לשניהם יחד כדי לזכות.

"וְחָשַׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יְהִי" (כח, ח)

חשיבות המלבוש הרוחני לפי המעשים בעולם הזה

יש לומר שבא הכתוב לרמוז מוסר לאדם:

האדם בעולם הזה צריך להכין את הבגדים הרוחניים לנשמתו בעולם הבא, וזהו "וחשב אפודתו אשר עליו" - "חשב" מלשון "חשיבות", שחשיבות אפודתו הרוחנית של האדם, "כמעשהו ממנו יהיה" - תהיה לפי מעשיו של האדם. וכמו שלבוש גשמי יהיה תפארתו לפי החומר ממנו הוא נעשה, כך גם הלבוש הרוחני, יהיה לפי מעלת ואיכות המעשה, שאם המעשה שלו יהיה לשמה בלי תערוכת, אז גם הבגדים הרוחניים שלו יהיו מושלמים ויקרים, אבל אם לא עושה את המצוה בשלמותה כגון שעושה אותה בעצלות או בשביל כבוד, אז גם הבגדים שלו יהיו אותו דבר. ולכן יתכן שיהיו שני אנשים שיעשו את אותה המצוה אבל לאחד מהם יהיה יותר שכר מהשני, כי לפי המעשה המחשבה וההשתדלות כך יהיה השכר.

וכמו המעשה שמסופר (ראה בתי מדרשות עמ' 322) על רבי אליעזר ורבי יהושע שראו מלאך ובידו חלוק מזריח כשמש ולא היה שפה לפיו סביב, ואמר להם המלאך שחלוק רוחני זה מיועד לאיש אחד מאשקלון שמו יוסף הגנן, והם הלכו אל יוסף הגנן מאשקלון שהיה עני והיה מרבה בצדקה, ויאמרו לו, דע שהקב"ה ירבה שכרך מאד, כי ראינו ביד המלאך חלוק רוחני לבן ומגוהץ, ואמר לנו המלאך כי שלך הוא, אבל דע לך שלאותו חלוק היה חסר שפה לפיו, לכן באנו להודיעך כי ואולי תוסיף בזכותך, כדי להשלים השפה. מה עשה? הציעה אשתו שהיא תמכור עצמה לשפחה, ומכסף יתנו עוד צדקה, וכך הוה שמסרו נפשם כל כך למצוות צדקה (עייין שם כל המעשה), ולאחר שפדה את אשתו יצאה בת קול מבושר מן השמיים: נשלם החלוק שלך, וחלוק של אשתך גדול משלך, ומאז זכו לחיי עושר ורווחה. (רבינו יוסף חיים באדרת אליהו ובעוד יוסף חיי)

הסגולות הטמונות באבני החושן

היות ובשנת תש"ן לערך בהיותנו עוסקים בסוגיית האבנים, חקרנו על האבנים ועל סגולותיהם עם הלומדים במסגרת דף היומי, ובפרט עם ידידנו שהיה מלומדי השיעור ר' ברוך בנבנשתי הי"ו, ואספנו הסגולות מהספרים: רבינו בחיי, שלטי הגיבורים (הרופא) דברי חכמים, מעם לועז, מדרש תלפיות. ואמרת להביא הדברים לפני הלומד אולי יעזרו לאיזה ידידים והיה זה שכרי:

קושי האבן	סגולתה
רובי – 9	אדם – אם כותשים אותה יפה ואוכלים אותה במאכל, גורמת לאשה עקרה שתתגבר ותלד וסגולתה דומה לזו של הדודאים, ואשה שנושאתו אינה מפלת לעולם.
טופז – 8	פטדה – טובה לחולי העיניים, ובטבעו מתנגד לתאוות המשגל, מקרר מאוד בסגולתו, ומקררת הגוף.
גרנט – 7	ברקת – קריסטל מחכימת פתי ומאירה עיניים בתורה.
אמרלד – 8	נפך – הסמיראלדן יועיל בסמים הממתים – שמונה גרעיני שעורה כתוש היטב – יציל החולה מהמוות אם תלוי על הצואר או קשור בטבעת שומר האדם מחולי הנפל, יועיל לזכירה ולעיניים, וטוב להעשיר, ומלמד האדם לדבר בחכמה ולהבין חידות נעלמות, ושכמעט יביא האדם לידי נבואה.
ספיר – 9	ספיר – טוב לבריאות העיניים וכל הגוף, וגם לנפש, ועוזרת לאדם לעבודת ה' ולהגות בתורתו ובמצוותיו ותועיל לרדיפת השלום והמנוחה, שומרת נושאו מגרב ומזיעה רבה, ותצהיב ותיטיב הפנים, ותיטול הפחד והרעדה, והמרה השחורה. מסירה ארסיות ממורסא בזמן מגיפה הבאה ע"י שינוי האויר, מרפא במגע ממש.
יהלום – 10	יהלום – הנושאו בזרוע השמאלי ינצח האויבים, והענקים והחיות הרעות. ויועיל להסיר הכשפים והפחד והרעדה. וטוב למי שמבקש שלום, ויועיל גם כן להעשיר, וירפא חולי המרה שחורה, ומגיש אנשי דמים ומרמה ורוחות רעות, והמזיקין בעת השינה, וישמור נושאו מטענות מריבות ויקשרו בכסף או בזהב.
אופל – 6	לשם – אטופסי, ובו פרצוף אדם מהופך, כשם שהפכו שבט דן את הקערה על פיה. סגולתה לשמור האדם מהסכנות, ולחזק הלב ולהאיר העיניים ולעשות שהאיש הנושא האבן הזאת יהיה שמח וטוב לב כל הימים.
טורקוז – 6	שבן – מצנן את הגוף, מביא שינה מנוחה ושמחה על הנושאו, ויועיל ללב החלש, וישמור האדם מכל רע בזמן מגיפה ושינוי האויר אם יתלהו על הצואר וירד למרום מושב הלב, טוב להעשיר, וימצא חן וחסד ורחמים בעיני כל רואיו לאדם שנושאו, ויועיל לחכמה.
אחלמה – 7	אחלמה – מביא דאגה פחד ורעדה, וירבה החלומות המבהילים והקטטות והמריבות והמלחמות שמביא עליו הנושא אותו, וכן כתב הרד"ק ז"ל בשורש חלם.
תרשיש – 7.5	תרשיש – יועיל לאברי הנשימה, ולרכות הלבב, ולמרה השחורה. והוא מנגד לסכלות, מגרש ומפריח הרוחות – רעות, מחכים פתאים ונותן בהם דעה בינה והשכל, ומונע חלומות רעים ומרפא פחד ורעדה – והנושאו עליו הוא מוצא חן בעיני כל רואיו, ויצליח בפרקמטיא ופקח בעסקי עולם.
אניקס – 7	שהם – השחור עם רשומים לבנים הוא הטוב, הנושאו בצווארו או בזרועו או באצבעו מביא לידי דאגה ופחד וירבה המריבות והקטטות, וחלומות של בהלה, ומרבה הרוק והנזילה בקטנים – וכתבו חכמים שהמדובר באחלמה.
אשפר – 7	ישפה – ישמור האדם מסמים הממיתים, והנושאו לא ימות ויחנק בשטיפת הימים והנחלים ומרפא במגע חולשות האיציטומכא. נוטה לעצור הדם במגע השותת מרפה הרחיים והטחורים ומחזק ראות העיניים, ומסיר תאוות המשגל הבלתי נכון באדם, ויועיל לאשה המקשה ללדת.

סגולות אבני החושן

בפרשתנו מנויות אבני החושן, אותן נשא הכהן הגדול על לבו. ורבנו בחיי מאריך ומפרט את סגולותיהן המופלאות של האבנים, הכוחות הפלאיים שהבורא יתברך נטע בהן.

היקרה שאיבדה את ערכה ברגע

ובהקשר זה - פעם בא אדם נרעש לפני הגאון הקדוש משינאווא, בעל "דברי יחזקאל" זצ"ל, ילדו חלה במחלה מיסתורית, והרופאים נילאו מלמצוא לה תרופה. אמר לו הרבי: "שמעני ואספר לך סיפור". תמה האב: בנו מתייסר במכאובו, הולך ודועך - מה לו ולסיפור? אבל הרבי פתח וסיפר:

פעם ביקש הברון רוטשילד, גדול העשירים בתקופתו, להזין עיניו באוצרותיו. ירד לחדר הכספות והוציא את תיבות אבני החן ומשכיות החמדה. עודו משתעשע בהן - ודלת הפלדה נסגרה בנקישה. הוא מצא עצמו לכוד בחדר בלא מוצא. בחרדה נקש, דפק, צעק, ואיש לא שמע. עבה היתה הדלת, ובמעמקי המרתף. בני הבית חשבו שיצא לעסקיו, משלא חזר בערב סברו שנסע לגיחת עסקים. כעבור כמה ימים החלו לחשוש לגורלו, החיפושים אחריו העלו חרס. באין ברירה הוכרז כנעדר, ובניו ירדו לחדר הכספות לאמוד את העיזבון שהותיר אחריו. שם מצאו את אביהם בלא רוח חיים, ובדם שהקזו מאצבעו כתב: "אני, גדול עשירי העולם, מתתי מרעב"...

ככלות ימי האבל חילקו את הרכוש. בכל הגיעו לעמק השווה, עד שהגיעו לאבן היקרה, גדולה כביצה וזוהרת בשלל גוונים, שטובי המומחים לא יכלו לאמוד את שוויה. אמרו: השולטן התורקי הוא בעל אוסף אבני החן המושלם בעולם, ומומחה מאין כמותו, רק הוא יוכל לקבוע שוויה, ואולי אף יקנה את האבן ויצרפה לאוספו. קמו האחים ונסעו לתורקיה, לשאול לדעת השולטן. הגיעו לאיסטנבול בירת הממלכה, והשיגו ראיון עם השולטן. הראוהו את האבן, ועיניו ניצתו בברק חמדה: אבן כה מושלמת הבוהקת בגוונים כה זוהרים, תהיה גולת הכותרת באוצרו!

"**מוכן אני לתת תמורתה חצי מליון פרחים**" - זו המטבע העותומנית של אותם ימים. אבל הם, כסוחרים ממולחים, אמרו: "מליון ובישליק לא פחות!"

קדרו פני השולטן, אילו היו נתיניו היה עורף את ראשם. עם השולטן אין מתמקחים! אמר: "הצעתי לכם מחיר ברוחב יד. טוב ממנו לא תשיגו. ועתה, לכו!" והם, כסוחרים ממולחים, יצאו מן הארמון. ידעו שאם אספן נלהב מפריט החסר לו, ישלם כל מחיר עבורו!

עלו למרכבה וציוו על הרכב לשוב על עיקבותיו. בטוחים היו שהשולטן ישלח אחריהם את אנשיו. אבל השולטן איש של כבוד היה, ולא החזירם מדרכם. כשעברו את הגבול פנו לאכסניה וישבו לחשב את דרכם. בכיו של תינוק הפריע לשיחתם. עוללו של האכסנאי חולה היה, וקדח מחום. אי אפשר היה להרגיעו. נתנו לו את האבן היקרה והנוצצת שישחק בה. השתעשע בה הילד, נרגע ונרדם, והאחים יכולים היו לשוחח בשלוה. הגיעו למסקנה שתכסיסם נכשל, והשולטן צדק: מחיר גבוה יותר לא ישיגו. וכסוחרים ממולחים הסיקו את המסקנה. ניגשו אל הילד הישן ונטלו את האבן מבין אצבעותיו, עלו למרכבה והורו לרכב לחזור לאיסטנבול. באו לפני השולטן, והודיעו על הסכמתם.

"**פעלתם בחכמה**", הפטיר השולטן, "הראוני את האבן" - הורה.

נטלה, התבונן בה, ושאל בחומרה: "האמנם מבקשים אתם להונות את השולטן?! הראוני את האבן המקורית!"

החליפו מבטים תמהים, וקראו: "זו האבן ואין בלתה!"

קצף השולטן: "לא תוליכוני שולל! זו אבן פשוטה!" אך ניכרים היו דברי אמת, והוא החל לחקור: האם החליפה האבן ידיים, האם הראוה למישהו שעלול היה להמירה באבן מזויפת.

"לא ולא", ענו "רק אצל התינוק היתה - הוא לבטח לא החליפה, וגם לא היתה בסביבתו שום אבן אחרת".

שמע על התינוק החולה וקרא: "אכן נודע הדבר!" והסביר: "אבן זו סגולתה לרפאות מחלה פלוגית, הנחשבת כחשוכת מרפא. כשהגעתם ומסרתם לידי העולל את האבן, שאב ממנה כל כוחה והתרפא, ועתה איבדה כל ערכה - אינה שווה אפילו פרח אחד"...

"והוברר" - סיים הרבי משינאווא את סיפורו, "שהבורא יתברך, מסובב כל הסיבות, הסדיר כל זאת כדי שאותה אבן מופלאה תגיע לאותה אכסניה נידחת, ותרפא שם תינוק חולה הזקוק לה נואשות... ועתה שוב לביתך, ותייחל לישועתו יתברך!"

זיק תקוה התעורר בלב האב, ופנה לשוב לביתו. בדרך נודע לו באקראי שרופא המלך עובר דרך עירו. בא לפניו וביקשו שיבקר אצל בנו. הגיע הרופא, איבחן את המחלה - והוציא את התרופה מציקלוננו!... (מעין השבוע)

"וַיִּרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן מִטְּבַעְתּוֹ מִטְּבַעְתּוֹ אֶל טְבַעַת הָאֶפֶוד בְּפִתִּיל תְּכֵלֶת לְהִיּוֹת עַל חֹשֶׁב הָאֶפֶוד וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶוד" (כח, כח)

צריך שיהיו פיו ולבו שווים

כתב בספר דגל מחנה אפרים, שציווי "ולא יזח החושן מעל האפוד", מנאוהו מפרשי התורה בכלל תרי"ג מצוות, שאדם מישראל מחויב לקיימן תמיד. ואיך יקיים אותה עכשיו שאין בית המקדש? ויש לומר שהמצוה הזאת נוהגת גם בזמן הזה, שהחושן רומז ללב [שהיה מונח על לב אהרן], ואפד [בכתיב חסר כך נכתב בתורה] בגימטריא "פה". וכל אחד מאיתנו מצווה ועומד לבל יזח החושן מעל האפוד, דהיינו שלא ייחלק הלב מעל הפה, אלא יהיו תמיד פיו ולבו שווים.

לא להתגאות על חברו

ולא יזח - לשון נתוק [לא יזח = לא יתנתק], ולשון ערבי הוא, כדברי דונש בן לברט (רש"י) **בפסוק** זה נצטווה הכהן הגדול, שהחושן והאפוד חייבים להיות מחוברים. וכדי להבין את זה נסביר איך היה בנוי האפוד: כתפיות עלו מהאפוד מאחורה לאורך הגב עד הכתפיים, ועל הכתפיות באיזור הכתפיים היו מחוברות שתי אבנים עם שמות בני ישראל והם אבני השוהם [הנקראות גם "אבני האפוד"], והכתפיות ירדו מכתפיו עד איזור גובה הלב, ומשם היו שרשרות זהב מחוברות לקצה הכתפיות שעליהן תלו את החושן. והחושן גם היה מוחבר בתחתיתו בחוטי תכלת אל חגורת האפוד. על זה נאמר: "ולא יזח החושן מעל האפוד", "יזח" לשון נתוק הוא. אך גם לשון גאווה - 'זחה דעתו עליו'.

רבי אשר זעליג קרמר, בספרו "פרפראות", מבאר: תפקידו של האפוד לכסות מהמתנים ומטה, את החלק האחורי של הגוף. החושן, לעומת זאת, נמצא למעלה, מלפנים, על החזה והלב, במקום החשוב ביותר. האפוד נעשה מחומרים יחסית פשוטים, והחושן היה עשוי מזהב משבץ באבנים יקרות. ובחושן היה שם המפורש! **החושן** היה עלול, כביכול, להתגאות מול האפוד: "מי אתה שתעז לעמד לידי?! באה התורה ואומרת: אתה "גדול" אתה באמת חשוב, אבל אין לך במה להתגאות על זולתך! הוא עושה את תפקידו, ואתה? **אומרת** התורה לאדם: אתה בעל כשרון, עשיר, הקב"ה נתן לך כלים רבים וחשובים, ואפשרויות רבות בידיך. כלום עושה אתה את הטוב ביותר שביכולתך, עם כלים אלו?! **זהו** שנרמז כאן: "ולא יזח [-יתגאה] החושן מעל האפוד".

ידוע משלו המפרסם של המגיד מדובנא: כאשר היו הסוחרים נוסעים ליריד, היו קונים את הסחורה בהקפה, ולא משלמים עד השנה שלאחר מכן. בחלף השנה היו באים ומשלמים, ואז היו קונים סחורה חדשה. **שנים** נסעו יחד ליריד, אחד בעל מכלת קטנה, שבא וקנה שק אחד בלבד מכל סוג של סחורה. השני היה בעל רשת ארצית של חניות כליבו ענקיות, והוא מילא רכבות שלמות בסחורה שקנה. בעת שחזרו יחד לעירם, לעג בעל הרשת לחנוני הזעיר: "זה מה שקנית?! לא חבל לנסוע ליריד בשביל לא-כלום כזה?! ענה לו החנוני: "אל תלעג לי, כי אמנם אתה קנית יותר סחורה, אך אתה גם חייב יותר לאלו שקנית מהם!" **אומר** המגיד מדובנא: בחושן יש שם המפרש, וגם שאר מעלות, אבל הוא "חייב" יותר! רמז הוא לכל אחד מאתנו: "לא יזח החושן מעל האפוד". (הובא בס' מעיין השבוע)

"וְנָתַתְּ אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתְּמִים וְהָיוּ עַל לֵב אֶהֱרֵן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי ה' וְנִשָּׂא אֶהֱרֵן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לְבָבוֹ לִפְנֵי ה' תָּמִיד אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (כח, ל)

כיצד שואלין באורים ותומים

חז"ל אומרים: (ראה גמרא יומא עג. ורמב"ם הלכות כלי המקדש פרק י ה' יא) תנו רבנן, כיצד שואלין באורים ותומים? הכהן עומד ופניו כלפי הארון, והשואל עומד מאחוריו ופניו לאחורי הכהן, השואל אומר "אעלה או לא אעלה?" ואינו שואל בקול רם, ולא מהרהר בליבו, אלא שואל בקול נמוך כמי שמתפלל בינו לבין עצמו, ומיד רוח הקודש לובשת את הכהן, והוא מביט בחושן ורואה בו במראה הנבואה, "עלה" או "לא תעלה" באותיות שבולטות מן החושן כנגד פניו, ומשיב לשואל ואומר לו עלה או לא תעלה, ואין שואלין שני דברים כאחד.

ובמדרש הגדול מרחיב את הדברים: (חלק מן הדברים מופיע בגמרא יומא עג): תנו רבנן כיצד אותיות נראות [כאשר הן באות לומר הוראה], רבי יוחנן אומר בולטות, ורבי שמעון בן לקיש אומר מצטרפות. כיצד בולטות? בזמן שאומרים לו מן השמים "עלה", בולט עי"ן של יעקב, למ"ד של לוי, ה"א של יהודה, והכהן קוראן "עלה", ובזמן שאומרים לו מן השמים "אל תעלה" בולט אל"ף של אברהם, למ"ד של לוי, ת"ו של נפתלי, עי"ן של יעקב, למ"ד של זבולון ה"א של יהודה, והכהן קוראן "אל תעלה". וכיצד מצטרפות, נעקרות אותיות אלו ונעשות זו אצל זו תיבה אחת. והיינו ביאור מה שנחלקו אם בולטות או מצטרפות.

והלכה כרבי יוחנן שבולטות, וכשבולטות אין בולטות כולן כאחת, אלא אות אחר אות כדי שידע התיבה כמו שהיא, לפי שיש שמות אותיות שוות ואין הגיון שוה, כמו אליעם - עמיאל, נתנאל - אלנתן, ודומה להן. ואילו היו בולטות כולם כאחת אינו יודע איזה שם הוא. ואין שואלין אלא ככהן שמדבר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו. ובבית שני אף על פי שלא היתה שם רוח הקדוש עשו אורים ותומים כדי להשלים שמונה בגדים ואף על פי שלא היו נשאלין בהן.

השם הקדוש שהיה כתוב באורים ותומים

הנה יש הרבה דעות איך היו אורים ותומים, אבל כתב הרמב"ן ז"ל, כי הם סוד מסור למשה מפי הגבורה והוא כתבם בקדושה או היו מעשה שמים. ולכך לא הוזכר בהם ציווי "ועשית", ולכן הוזכרו בה"א הידיעה "האורים" "התומים", והיינו הידועים. ומשה לקחם והניחם שם בחושן המשפט בסוד גדול, אחרי שהלביש את אהרן, את האפוד והחושן כאמור.

וזה לשון רש"י כאן: את האורים ואת התומים - "הוא כתב שם המפורש, שהיה נותנו בתוך כפלי החשן, שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו" [ולכן נקרא "אורים" ו"תומים"]. ומעין השבעת שמות בדבר ה'.

והנה לך רמז מה שכותב בעל הטורים, כי "אפוד" גימטריא "מלאך", שהיה כהן מלובש בו כמלאך ה' צבאות, והבן. וכן גימטריא צ"א, גימטריא "אמן".

וראה תרגום יונתן ז"ל כאן שכתב [מתורגם ללשון הקודש]: ותתן בחושן המשפט את ה'אורים' - המאירים דבריהם ומגלים רזין וסודות של בית ישראל, ואת ה'תומים' - שגומרים מעשיהם לכהן גדול השואל דבר נבואה מלפני ה' בהם. כי בהם היה חקוק ומפורש שם הגדול והקדוש שבו נבראו שלש מאות ועשרה עולמות. וחקוק ומפורש באבן שתיה שבה חתם אדון העולם פי תהום רבא מן בריאת עולם. וכל מי שמזכיר אותו השם הקדוש והגדול בשעת צרתו, ניצול על ידו, וסודות שהם טמונים מתגלין. והיו כולם על לב אהרן בו בזמן בואו לפני ה' ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני ה' תמיד, עד כאן דברי התרגום יונתן. (מעשה הגדולים, אבידני)

הלב ששמה בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים

כתב בספר שי לתורה חלק א': מה שהיו האורים ותומים מונחים על לב אהרן, הוא בבחינת מידה כנגד מידה, והדבר מפורש ברש"י (שמות ד, יד) על הפסוק "וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח בלבבו", שבזכות זה זכה אהרן לעדי החושן הנתון על הלב, והוא ממדרש רבה (שמות ג יז) "אמר רבי שמעון בן רבי יוסי הלב ששמה בגדולת אחיו, ילבש אורים ותומים". וזה מידה כנגד מידה, שתשלום השכר על המצוה, הוא במכוון לאותו אבר שעשה את המצוה, וכן הובא בילקוט שמעוני (מקץ קמ"ח): "יוסף משלו נתנו לו, הפה שלא נשק לעבירה - 'על פיך ישק כל עמי', צואר שלא דבק בעבירה - 'וישם רביד הזהב על צוארו', ידיים שלא משמשו בעבירה" וכו', עיין שם. וכן מצינו בתשלום העבירה, מידה כנגד מידה, כמו שאמרו בגמרא (סוטה ט): "שמשון הלך אחר עיניו, לכן נקרו לו פלשתים את עיניו, אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו".

וכן מצינו לגבי איזבל שקיבלה שכר מידה כנגד מידה, שכתוב עליה "וילכו לקברה ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים" (מלכים ב' ט, לה) וכתב רש"י שם "אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים בידיה וברגליה ומכשכשת בראשה" (הוא עך פי פרקי דרבי אליעזר פרק יז), ובזכות מצוה זו, איברים אלו הובאו לקבורה. עד כאן דברי השי לתורה.

האורים ותומים - הוראה מחייבת

ברש"י - "הוא כתב שם המפורש שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו".

יש לפרש בזה, שמתמם את דבריו היינו שמשלים את הדבר, והשאלה שעליה באה תשובתם של האורים והתומים אין לשאול אותה ולהסתפק בה עוד, אבל אם יעלה בדעת מישהו חס ושלום לשאול שאלה באורים ותומים, ואין כוונתו למלא אחר דבריהם, אלא שאחר כך יוסיף לשקול על פי דעתו אם לקבל או לדחות, לא יענהו האורים והתומים. וידוע שגם בזמן הזה יש אופן שאפשר לשאול מן השמים שיפשוטו לאדם דברים שנסתפק בהם אם לעשות או לדחול, אם אין לו בהם דרך אחרת לפשוט אותם, כמו גורל הגר"א. וידוע שגם קדוש ה' החפץ חיים שאל בגורל הגר"א דברים שנסתפקו לו, והיה רגיל הגאון הצדיק רבי אליהו לאפיאן זכר צדיק לברכה, לומר, שגורל זה יענה רק למי שמקבל על עצמו למלא אחרי דבריו מבלי נטות ימין ושמאל.

גם מי ששוטח את ספקותיו לפני צדיקי חכמי ישראל, לשמוע את עצתם על פי רוח ה' אשר מנוססת בהם, וגם בדורות האחרונים לא אלמן ישראל מצדיקים אשר כל דבריהם כדברי האורים, אם השואל כוונתו למלא אחרי דבריהם, יש להם הסייעתא דשמיא לתת עצה כאשר ישאל איש בדבר האלקים, אבל מי שבא רק כדי לקבל חוות דעת לא מכרעת, תהיה גם התשובה שיקבל לפי ערך שאלתו. (טעם ודעת)

וידוע שבמלחמת תש"ח השתמשו גם כן בגורל הגר"א לזיהוי שלושים וחמשה חיילים ה' ינקום דמם שנפלו בדרך לכפר עציון, ודבר זה נעשה על ידי הצדיק הירושלמי רבי אריה ליון זצ"ל שהיה יודע כיצד לעשות הגורל.

מדרגת אורים ותומים למעלה מבת קול

הרמב"ן פירש כי האורים והתומים נקראו כך, משום ש"אורים" הם שמות קדש שמכוחם יאירו האותיות מאבני החשן אל עיני הכהן השואל. ו"תומים" הם שמות הקודש אחרים, שהיה מכוון בהם כדי לדעת את סדר האותיות שהאירו, ולכן נקראו "תומים" כי מכוחם יהיה לב הכהן תמים בידעת ענין האותיות שהאירו לעיניו, מה הסדר והכוונה שלהם. ומדרגה זאת לדעת את סדר האותיות שהאירו ואופן צירופן, יוכל לעשות כן רק על ידי רוח הקודש, וזאת מדרגה ממדרגות רוח הקודש, שהיא למטה מהנבואה ולמעלה מבת קול.

ולפי דברי הרמב"ן פירש הגר"א (קול אליהו) את המעשה של עלי הכהן וחנה, כמו שכתוב (שמואל א' א, ג): "וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי לשכרה". שעלי חשב שהיא שיכורה. וחנה השיבה לו: "לא אדוני אשה קשת רוח אנוכי ויין ושכר לא שתיתי" (שם פסוק טו), ומסבירה הגמרא (ברכות לא): שהיא התכוונה לומר לו "לא אדוני, לא אדון אתה בדבר זה, גילית בעצמך שאין רוח הקודש שורה עליך שתדע שאיני שיכורה". ומקשה הגר"א, למה באמת עלי חשד בה שהיא שיכורה ולא דן אותה לכף זכות? ועוד קשה, איך התברר לה שאין לו רוח הקודש?

ומתרץ הגר"א על פי דברי הרמב"ן הנוכרים, שכאשר עלי ראה אותה מתפללת וקולה לא נשמע, הוא מייד שאל באורים ותומים מה פשר הדבר [כי עד אז לא היו מתפללים בלחש], והאירו לו האותיות ש' כ' ר' ה', ועל כן חשבה לשיכורה. וזה בגלל שלא היה לו רוח הקודש לכוון בשמות של התומים, ולדעת שהצירוף הוא לא "שכרה" אלא "כשרה", שהיא אשה כשרה. עוד אומר הגר"א באופן אחר, שהיה צריך עלי לקרוא את האותיות "כשרה" מלשון "כמו שרה" [אמנו]. ולפי זה לכן אמר לה עלי הכהן [אחרי שהבין שטעה] שלשנה הבאה יהיה לה בן, והיינו כשרה אמנו שכך בשרו לה המלאכים.

"וְעִשִּׂיתָ אֶת מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה פִּי רֵאשׁוֹ בְּתוֹכּוֹ שֶׁפָּה יְהִי לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֲרָג כְּפִי תַּחֲרָא יְהִי לּוֹ לֹא יִקְרַע" (כח, לא-לב)

משה לבש מלבוש כמו מלאך

הגמרא במסכת תענית (יא): אומרת: במה שימש משה כל שבעת ימי המלוואים [שהרי לא יכל היה לשמש בבגדי כהנה כיון שלא היה כהן]? אמר רב כהנא בלוק לכן שאין בו אימרא.

אבל שאר כהנים לא ישמשו בו, לפי שהמלאכים משמשים בחלוק לכן שאין בו אימרא, ואם ישמשו בו הכהנים, יתקנאו בהם המלאכים ויקרעוהו, ולכן ציווה על המעיל ששפה יהיה לפיו כדי ש"לא יקרע" - שהמלאכים לא יקרעו אותו. (תוספות השלם)

כפי תחרא - שם קדוש

ובאותו ענין כתב ר"ש מאוסטרופלי הנה נודע כי כשהס"מ מתחבר עם "לילית" יוצא מהם קליפות קשות מאוד, והם מקטרגים ביחד על עם ישראל, אמנם יש שם קדוש כפ"י שמפריד ביניהם ומבטלם.

ומקור יפה לדבר הזה מביא רבי שמשון מהפסוק כאן: "ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת, והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע". והמילים: לפיו סביב מעשה אורג ראשי תיבות סמא"ל. תחרה יהיה לו לא יקרע ראשי תיבות לילי"ת. ומה מפריד ביניהם? שם כפ"י.

ולפי זה מסביר מהר"ש עוד פסוק: בפרשת כי תשא (להלן לג כב) כתוב: "ושכותי כפי עליך עד עברי", ואומר על זה רש"י "מכאן שניתנה רשות למחבלים לחבל", וצריך להבין מה הקשר? אבל לפי מה שנתבאר, זה מובן, כי "כפי" מגן מפני המחבלים, וכיון שניתנה רשות לחבל, לכן צריך את השם "כפי" שיגן מהם. (דבש לפי מערכת כ' אות י"ז בשם ארץ החיים על התהלים מזמור ל"ב)

שפה כפי המעיל כדי שלא יוכל הס"מ לקורעו

בספר אמרי נועם (לרבי יעקב מבעלי התוספות) איתא: "ובמדרש אמר, כשכהן גדול נכנס ביום הכפורים להקטיר קטורת, בא השטן ואוחזו בבית צווארו לעכבו, ולכן יהיה שפה לפיו שלא יקרע [המעיל מאחיזת השטן]". (מובא גם תוספות השלם)

ובמדרש תלפיות (אות ב, ענף בגדי כהונה ד"ה ובוה ניחא) כותב: "קבלתי מרבי הקדוש, שטעם טבילת כהן גדול אחר צאתו מבית קודש הקדשים הוא, משום שהכהן הגדול בעבודתו מחליש את הס"מ, ולכן הס"מ ברוב כעסו ממתין לו ומבקש אופנים שיוכל לפגוע בו, ובצאת הכהן הגדול היה הס"מ אוחזו בכגדיו שעליו לקורעו, ולכן גם ציוה הקב"ה לעשות שפה כפי המעיל, כדי שלא יוכל הס"מ לקורעו".

ובילקוט ראובני הביא בשם פרקי היכלות, על הפסוק "פעמון זהב ורמון" וגו' (פסוק לד): "ידוע זה הטעם [לפעמונים והרימונים] כדי שלא יפגעו בו [בכהן גדול] מלאכי אלהים, כי דרך בני הבית להיות יוצאים ובאים ויורדים בבית אדוניהם, ולכן מלאכי השרת היו כבני בית כבית המקדש, והזהיר זה דוקא בכהן גדול לרוב מעלתו".

מעיל האפוד מלמד כיצד לחזור בתשובה

"אפוד" - ראשי תיבות: אלמדה פושעים וחסאים דרכך.

ופירוש הפסוק כך: "ועשית את מעיל האפוד" - כשתרצה ללמד ולהורות תשובה לאנשים אשר המרו את פי ה' יתברך, לעשותם "כליל תכלת" - שיהיה כל כוונתם לעבדו מחמת רוממותו יתברך, כי תכלת דומה לים, וים לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד.

אז ראשית כל דבר תראה: "והיה פי ראשו בתוכו" - דהיינו שיקמץ פיו מלדבר דברי בטלה, "שפה יהיה לפיו סביב" - כמו שאמרו חז"ל (ראה גמ' ערכין טו): שלכך נברא חומה ובריה לפה כדי שלא ידבר מה שלא הכרחי לגופו ולנשמתו, ועל ידי שישמור את פיו, ינצל מפגם היסוד, כי ברית הלשון מכוון כנגד ברית המעור, וזהו "מעשה אורג יהיה לו לא יקרע" - לא יבא לידי מקרים לא טובים רחמנא ליצלן. (אילנא דחיי לרבי מנחם מנדל מרימנוב)

שיעשה לפיו מחסום

כתוב בספר אהבת ישראל (מיוזניץ, פרשת תצוה): אפ"ד בגמטריא פ"ה, שהיה מגיד עתידות. וגם ללמד, שיעשה לפיו מחסום וכיסוי שישמור פיו מכל דיבורים שאינם בהכרח, "והיה פי, ראשו בתוכו" - כלומר שיחשוב הדיבור לפני שיוציא מפיו, ורק אם ראוי ומוכרח לדבר אז ידבר, "שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג", דהיינו שישמור פיו כאלו פיו ארוג, "כפי תחרה יהיה לו לא יקרע", שעל ידי שישמור פיו לא יבוא לפגם הברית, שהפה מכוון כנגד פי המעור. אם שומר פיו ולשונו מדברים בטלים, וכל שכן מלשון הרע וליצנות, אז יהיה נקי וטהור בקדושת הברית, ועל ידי זה יהיה לו חשק ואהבה במצוות ללמוד ולהתפלל בהתעוררות הלב.

ועוד ראשי תיבות של לפיו סביב מעשה אורג, סמא"ל. וכן תחרה יהיה לו לא יקרע - ראשי תיבות פלונית [לילית] שלא יהיה להם שליטה להכשיל את האדם בפגם הברית בלילה, אלא "לא יקרע" - מקום הזרע, ויהיה שמור וקדוש וטהור, ושכב וערבה שנתו, וישכים בבקר נקי וטהור לעבודת השי"ת.

ונאמר באפוד: שני ושש משזר מעשה, סופי תיבות ישר"ה, זוכה להיות במחיצת מלאכי השרת.

"וְהָיָה פִּי רֵאשׁוֹ בְּתוֹכּוֹ שֶׁפֶה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֲרָג כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה לוֹ לֹא יִקְרַע" (כת, לב)

רמזים נפלאים במעיל

המעיל מכפר על לשון הרע (ערכין טז), ורמוז בפסוק התיקון הזה: "והיה פי ראשו בתוכו" - שלא להוציא הדיבור לחוץ אלא ישאר בתוך ראשו, וכתוב (איוב כ, יב) "אם תמתיק בפיו רעה, יכחידנה תחת לשונו".

"שפה יהיה לפיו סביב" - רמז שיחשוק שפתותיו זו בזו, מלהוציא הדיבור.

תכלת זהיה פי ראשו, ראשי תיבות "תופר", כאילו תופר את שפתיו.

דבר אחר: מעיל כנגד עולם הבא, "פי ראשו" - גימטריה "ירושלים" עם הכולל, "שפה יהיה לפיו סביב" - השפה זו החומה של ירושלים, ו"יהיה לפיו" - גימטריה "ציון".

"מעשה אורג" - לארוג את ישראל ליראתו של הקב"ה.

"לא יקרע" - מדבר במלבושי הצדיקים לעולם הבא, שאין צריכים לקרוע בגדיהם, כי לא יתאבלו עוד. (תוספות השלם)

פרטי המעיל מרמזים לחומר עוון לשון הרע

במסכת "ערכין" (טז). אמרו חז"ל, שהמעיל מכפר על עוון לשון הרע, ולפי זה פירש הקדוש החפץ חיים זצ"ל, את כל מעשה המעיל ופרטיו שכולם מרמזים לחומר עוון לשון הרע, ולעצות כיצד להנצל ממנו:

"כליל תכלת" - תכלת דומה לרקיע, להזכיר לבני אדם כי כל דיבור שהם מוציאים מפייהם, אינו דבר של מה בכך שאינו מותר רושם, אלא פועל את פעולתו ברקיעים העליונים.

"והיה פי ראשו בתוכו" - לפיכך צריך לשמור את פיו שלא יצא ממנו דברים אסורים, אלא יבלמנו ויכבוש דבורו.

"שפה יהיה לפיו מעשה ארג" - שלא די כמה שזנהר זהירות בעלמא מלהוציא מפיו דברים מיותרים, אלא שתהיה הוצאת דיבור מפיו כבדה עליו, כאילו שתי שפתותיו ארוגות זו לזו בקשר אמיץ.

"כפי תחרא יהיה לו" - אם יעשה כן, יהיה לשריון ולמגן שלא יבא לידי מריבה, כמו שהתחרא מגינה שלא יקרע הבגד.

"ונשמע קולו בבואו אל הקדש" - העצה הבדוקה להנצל מהעוון המר הזה, שישמיע קולו רק בקודש, היינו בדברי תורה.

רמז לאדם שיבלום פיו

כבר הבאנו קודם לכן את מה שאומרים בעלי המוסר, על הפסוק "והיה פי ראשו בתוכו", שהוא מלמדנו, שאדם יחשוב על כל דיבור קודם שיוציאו מפיו, ורק אם ראוי ומוכרח לדבר אז ידבר, "שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג",

דהיינו שיסגור פיו כאלו פיו ארוג.

בחומר מידת הכעס

ונדבר כאן מעניין המידה המגונה מידת הכעס, וכמו שפותחת הפרשה "ואתה תצוה את בני ישראל" - אין צו אלא לשון זירו, ומתי מזרזים? במקום שיש חסרון כ"ס, ופירוש כמו שאמרו בזוהר הקדוש שהכועס פוגם בכל

העשר ספירות ראשי תיבות כ"ס כ' י' ס'פירות, וראשי תיבות כע"ס כל עשר ספירות. נמצא שענין הכעס צריך זירו (עי' ראשית חכמה שער הקדושה פרק ז').

הנה למדנו בפרשת תרומה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", אומרים רבותינו (ראה חוקוני שם) "בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוכו של כל אחד ואחד" בלבו של כל אחד מישראל.

וכתב הרב בעל ה"ראשית חכמה" (שער הקדושה פרק ז') שכל פגם שיפגום האדם בליבו על ידי שנאה וכעס, הוא מכניס צלם "בהיכל". והטעם לכך הוא לפי שהלב הוא קדש קדשים שתשרה שכניה בו, ואדם שכועס מגרש את השכניה,

ומכניס עבודה זרה אל זר במקומה וה' יתברך לובש קנאה עליו ח"ו, "א"ל קנא" גימטריא כעס.

והגמרא בפסחים (סו:) אומרת: אמר רבי מני בר פטיש, כל הכועס, אפילו פוסקים עליו גדולה מן השמים, מורידים אותו, מנלן, מאליאב, שנאמר ויחר אף אליאב בדוד, וכי אזיל שמואל לממשיחיהו כתיב כי מאסתיהו, מכלל

דהוה רחים ליה.

כתוב "ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם ובין רועי מקנה לוט" (בראשית יג ז), ואח"כ כתוב "ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה", ומפורש שאברהם חשש שהריב שזה ויכוח קטן יהפוך ל"מריבה" ולכן אמר אברהם אבינו ע"ה הפרד נא מעלי.

ועל פי זה יש לפרש, את הפסוק "תולה ארץ על בלי מה" (איוב כו ז), שדרשו רבותינו במסכת חולין (פט.) את הפסוק הזה על מי שבולם פיו בשעת מריבה. ויש להסביר שהמילה "מריבה" "בלי" אותיות "מה", נשאר לנו רק "ריב", כי על ידי ששותק ובולם פיו הרוחות נרגעות, ואז זה כבר לא "מריבה", ואז יזכה לה' יענה תפילתו (פלא יועץ ערך דיבור).

ודע שהכועס נקרא "בהמה" ראשי תיבות בערתי הקדש מן הבית שע"י הכעס מוציא הקדושה ומכניס הסט"א.

הסבלן זוכה לשני עולמות

הגמ' בפסחים (קיג:) אומרת "הרתחנים חייהם אינם חיים", כי הסבלן זוכה לשני עולמות עולם הבא ועולם הזה. ואילו הכעסן מאבד ב' עולמות אלו, כי אין לו שמחת חיים, ובכל עת הוא שרוי בעצבות, תמיד יש לו תרעומת על שכנו, על חבירו, ובכל עת ימצא סיבה לכעוס, בעת שקם ממטתו מחפש אמתלא לכעוס.

וזה מה שנאמר בתורה (בראשית מט, טו) "וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויש שכמו לסבול". והענין הוא שאם אדם רוצה לראות מנוחה ושמחה והוא מבין שזה דבר טוב. צריך לסבול הכל ממש ולא להתרעם על אף אחד, אז יראה מנוחה. (אהל יצחק בשם הרה"ק ר' יצחק מווארק"י זצ"ל)

בגמ' בברכות (כט:) אמר אליהו הנביא לר' יהודה "לא תרתח ולא תחטא" כי אפי' שאדם יר"ש גדול ולמדן ברגע שכועס נשמתו מסתלקת ממנו ואז עושה בו היצה"ר כטוב בעיניו ויכול להגיע לעוונות חמורים מאוד.

הזוה"ק (ח"א פרשת בראשית דף כ"ז ע"ב) אומר, שכל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, מסביר בעל התניא (אגרת הקודש פרק כ"ה ד"ה להבין) לפי שבשעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה, כי אם היה מאמין שהכל ממנו יתברך לא היה כועס כלל, ואפי' אדם בעל בחירה מזיק לחבירו מכה אותו, או לוקח ממנו ומתחייב בדיני אדם ודיני שמים, אע"פ כן, הניזק כבר נגזר עליו הכל מן השמים והרבה שלוחים למקום.

בתחבולות יעשה מלחמה שלא לבוא לכלל כעס

וּכְתַב הפלא יועץ (ערך כעס) וזה לשונו: ידוע חומר הכעס, כמה החמירו בש"ס ובזוהר הקדוש (הובאו בס' ראשית חכמה שער הענוה פ"ג ד"ה) ובכתבי האר"י ז"ל (שער רוח הקודש דף ל"ו ע"ב) תסמר שערות אנוש. ולפי חומר שבו, האיש החפץ חיים ויש לו טבע ומדת הכעס, בכח יגבר ברוב עוז ותעצומות לגדר בעצמו גדרים וסיגים למשוך עצמו ולהציל נפשו מרדת שחת, ובתחבולות יעשה מלחמה שלא לבוא לכלל כעס. והגדר הגדול שירשום בכתב וילקט כל מאמרי רבותינו זכרונם לברכה בש"ס ומדרשים וזהר הקדוש ודברי האר"י ז"ל בענין הכעס, ויהיו לזכרון בעיניו, ובהם יהגה מדי יום יום למען יירא ויפחד ויחזר לאחוריו וירגז יצר הטוב על יצר הרע, אי אזל מוטב, ואם לאו, יקנוס עצמו על כל פעם שכועס במעות או תעניות, ואם לא יוכל עצר ברוחו מלכעס, על כל פנים ישמור לפיו מחסום מלדבר בשעת כעסו מוטב עד רע, ויהיה כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו. ואם ידבר, יהיה בקול נמוך ובדברי רצוי, ואף אם לבו בוער כאש, וחמתו בערה בו, לעצר במלין יוכל, ואז יהיה הכעס עקר, שאינו עושה פרות, כי ידוע שעבירת הכעס גוררת עבירות רבות ורעות, כגון אש המחלקת, וילבש קללה, וכהנה רעות רבות; והשתיקה בעת הכעס כמים לאש. וכמו שכבר הבאנו מאמר רבותינו (חולין פט, א) על הפסוק "תולה ארץ על בלי מה" (איוב כו ז) שאין העולם מתקים אלא על מי שבולם פיו בשעת מריבה.

ויתן אל לבו איך יכעס על זולתו שגמלו רעה, ולא יכעס על עצמו, שגורם רעה לנפשו, ומהנפש ועד הבשר יכלה בכעסו, ויחשב מה הוא ומה חייו, ושהכבוד והקלון וכל עניני העולם הזה הכל הבל, הבל הבלים, מעשה תעתועים, ושאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן גוזרין עליו מלמעלה (חולין ז:), ומה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (מ), ושאין אדם נוגע במה שמוכן לחברו, ושדרך איש ישר בעיניו, ואין להאשימו, ולאדם הכועס להסיר כעס מלבו ולהעביר רעה מבשרו, ואם ראשיתו מצער עד שירגיל, סוף שההרגל נעשה לו טבע טוב. ואין לשבח למי שאין לו מקום לכעס, ואין לו על מה לכעוס ואינו כועס, אלא חובת גברא, שאף שיש לו טעם מספיק לכעס, יכבוש כעסו. ואם יצטרך לזרוק מרה על בנו וכדומה, לא יעשה אלא לפנים, ואם יארע לו שיכעס, יהיה נוח לרצות לכבוד קונו ובוזה יהיה שבע רצון ומלא ברכת ה', ואף בשרו ישכן לבטח. עכ"ל.

הסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך

בספר חסידים (סי' תרנב) כתב, שלא יכעוס ולא ישנא ולא יקנא, כדי שיהא לבו פנוי לתורה, וכמו שנאמר "הסר כעס מלבך" (קהלת יא, י) עד כאן דבריו. והנה הסימן לשלשה דברים הללו זה כעס קנאה שנאה, סימן כ"ש נדף.

ונרחיב קצת במה שאמרו חז"ל בגמ' (סוטה כא.) תורה בעידנא דעסיק בה, אצולי מצלא מיצר הרע. ואם כועס, הרי הוא בכלל שונא ומקנא, ובטל מן התורה ושולט היצר הרע. והיינו מה שנאמר "הסר כעס מלבך". אף בלב, אם טבעך שונא, קנאי, וקפדן, הסר כעס, הסר דייקא, שטבעך גורם לזה, ואנכי מצוך "הסר" מטבעך. ובזה "והעבר רעה", היצר הרע סטרא אחרא, מבשרך, שלא ישלוט בך ויהיה לך פנוי לתורה.

אי נמי שאין עצמותיו מרקיבין אם אין לו קנאה, וזה שנאמר "הסר כעס מלבך", ובכלל שלא יהיה קנאי, ובזה "והעבר רעה מבשרך", דייקא, ובשרך ישכון לבטח בקבר (עי' בס' אמרי אמת פרשת וירא).

אי נמי, דעל ידי הכעס נעשה משכן לסטרא אחרא וכעובד עבודה זרה ממש, כמו שאמרו בזהר הקדוש (ח"ג קעט). וזהו אף אם בא לכלל כעס, הסר, ובזה והעבר רעה, הסטרא אחרא ששכנה בך.

הכועס מחליף נפשו בנפש סטרא אחרא

רבנו האר"י הק' בס' הליקוטים (פרשת וזאת הברכה), הפליא לדבר על פסוק זה בתמרור עון הכעס, שמחליף נפשו בנפש סטרא אחרא, וכל המצוות והלימוד אשר פעל ועשה נאבד הכל, ואם יתחיל מחדש לתקן לעשות מצוות ותלמוד תורה להפליא, כשיתכעס עוד ילך הכל, ואין לו תקוה עד שיקבל שלא לכעוס ויקיים. עיין שם באורך.

ואפשר להוסיף על כך, את מה שכתב בעל "באר שבע" בחיבורו צדה לדרך על הפסוק (שמות כג, ז) "מדבר שקר תרחק", דהוה ליה למימר לא תדבר שקר. אמנם יען כל העולם מלא שקר, הוא ציוה להתרחק ממנו, וזהו שאמר "מדבר שקר תרחק". עד כאן דבריו.

וכיוצא בזה, אפשר לבאר את הענין שמכיון שכל המידות הרעות באות מארבע יסודות החומר, וטבע יסוד האש הוא להתכעס, לכן אמר "והסר כעס מלבך", דהכעס הוא מזומן בחומר, ואתה התגבר ותסירנו. "והעבר רעה מבשרך" - כי הכעסן חייו אינם חיים, וגורם נזק אל עצמו ואל בשרו בעולם הזה, וישלוט בו גיהנם הנקרא רעה (נדרים כב.), לכן אמר "והעבר רעה" כולל גיהנם, ורעת העולם הזה, "מבשרך". (נחל אשכול קהלת פי"א אות י', ובס' דברים אחדים ח"א דרוש י"ד לשבת הגדול).

נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו

ובמשנה באבות (פרק ה, משנה יא) למדנו: "נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו". ופירוש הדבר, דהגם דהוא נוח לרצות, הפסד גדול הוא במה שהוא נוח לכעוס, דמשרה בקרבו אל זר, והוא "טורף נפשו באפו" (איוב יח, ד), שעושה נפשו טריפה, כמו שפירש רבנו האר"י זצ"ל. והגם שנוח לרצות, כבר טימא הנפש, ואם יעשה תשובה אחר כך, נוח לכעוס פעם אחרת, והוא הפסד תדיר. וכמו שביאר רבנו האר"י זצ"ל, כי בעלי הכעס אין להם תיקון כמעט, עד שיקבע בלבו ויתנהג שלא יכעוס בלל, ואז יחזור בתשובה על מה שעבר, ואם כן שפיר קאמר יצא שכרו בהפסדו. והנה אמרו רבותינו ז"ל (עירובין סה:): אמר רבי אילעאי בשלושה דברים אדם ניכר: בכוסו, בכיסו, ובכעסו. ע"כ. ושמעתי לכך רמז נפלא בפסוק (משלי כג, לא) "אל תראי יין כי יתאדם כי יתן [בכוס] עינו יתלך במישרים". והנה ג' דברים אלו רמוזים: "כי יתן בכיס עינו", כתיב "כיס" הרי כיסו. וקרי "כוס" הרי כוסו. כי יתן עי"ן בכוס, הרי כעסו. וזה רמזו: "יתן עינו", שאם יתן את האות עי"ן "בכוס", נעשה "בכעסו" (מרוך החיד"א בס' חומת אנך משלי שם).

על יד הכעס דוחה הקדושה ומתקרב לסטרא אחרא

אדם שכועס כאילו עובד עבודה זרה, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (שבת קה:) תניא רבי שמעון בן אלעזר משום רבי יוחנן בן נורי אומר: הקורע בגדיו בחמתו, ומשבר כליו בחמתו, ומפזר מעותיו בחמתו, היא בעיניך כעובד עבודה זרה, שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, למחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך עובד עבודה זרה, ועובדה. אמר רבי אבין: מאי קראה? ומתריץ: כתוב (תהלים פא, י) "לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר", איזהו אל זר שיש בגופו של אדם? זה יצר הרע. עד כאן דברי הגמרא. ונבין מה שסיים הכתוב שם (תהלים פא, יא) "אנכי ה'

אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו". ורבותינו ז"ל אמרו (ברכות נ.) "הרחב פיך", בדברי תורה כתיב. אולם יש להתבונן מה הקשר בין הדברים הללו.

וכתב מרן החיד"א בס' כסא דוד (דרוש י"ב לשבת כלה) שיש לבאר זאת משום שמה שאמרו "המקרע בגדיו, משבר כליו, מפזר מעותיו". ופירשנו בעניותנו בקונטרס פתח עינים דלא זו אף זו קתני, לא מיבעיא כעס גדול דקורע בגדיו מעל גופו, אף זו שהוא למטה הימנו דמשבר כליו שחוץ לגופו, ולא זו אף מפזר מעותיו שיכול ללקטם, כולן שוים לרעה והוי כעובד עבודה זרה.

ואגב רמז התנא כי הכועס פוגם מאוד, ואם היה לו חלוקא דרבנן מתורה ומצוות אשר טרח לקנותם, על החלוקים אנו מצטערים קרועים והולכים לתו"מים, וזהו מקרע בגדיו, ומשבר כליו כלי חמדה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ועל ידי הכעס הלהן תשברנ"ה לילך לסטרא אחרא ומפזר מעותיו הן מצוותיו, כי הן המעות והעושר אמיתי, ומפורם בין הקליפות.

וזה פשט הכתוב "לא יהיה בך אל זר", אמת שאני נתתי בך יצר הרע, אבל הזהר שלא תכעוס, ועל ידי זה תגרום לדחות הקדושה ותעשה משכן לסטרא אחרא, וזהו לא יהיה "בך" אל זר ולא תשתחוה, כי על ידי כעס זורק הדבר והוא מקריב קרבן לסטרא אחרא. כמו שאמרו בזוהר הקדוש (ח"ב פיקודי דף רס"ג ע"ב) שנטולין זה הדבר ואומרים לסטרא אחרא דא קרבנא וכו'.

הביטה וראה "אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים", וטרחתה להעלות ניצוצי הקדושה ולהצילך מחמשים שערי טומאה, ואיך עתה ברגע קטון אתה מגביר כח הסטרא אחרא, וכל רכושך תורה ומצוות השלכת בסטרא אחרא. ואם כה יאמר מחומר קורצתי ויצר סמוך לזה אמר "הרחב פיך", בדברי תורה, "ואמלאהו", ובתורה ניצול מיצר הרע, כמו שאמר הקב"ה (קידושין ל): בראתי יצר רע בראתי לו תורה תבלין. ונמצא דעל ידי הכעס עובר לא יהיה לך, לא תשתחוה, לא תעבדם.

סגולות להנצל מהכעס

- א. לטבול במקוה גי' אהי"ה דההי"ן.
- ב. להסתכל בכנף של הטלית כנף גי' אהי"ה דההי"ן.
- ג. לקנות מידת הענוה - ונפשי כעפר לכל תהיה.
- ד. להגיע למידת ההשתוות - לא איכפת אם ישבחו או יגנו אותו בני אדם.
- ה. מידת הסבלנות ולא פיזות.
- ו. ללון בכעסו לילה אחד.
- ז. לפנות לחבירו ולשאול אותו למה עשה.
- ח. לא לקבל לשוה"ר ורכילות והוצאת שם רע בלי עדים והוכחה.
- ט. לרחם על מי שפגע בו שדעתו קטנה כי אם היתה דעתו גדולה לא היה אומר כך ולא עושה כך.
- י. אמונה - לדעת שהכל מהי"ת ולא מבני אדם.
- יא. יאמר הפסוק במה יזכה נער את אורחו וכו' ורמז לזה לפסוק (בראשית מד, יח) "בי אדוני ואל יחר אפך". ב"י ראשי תיבות במה יזכה.
- יב. יקרא תהילים ק"נ פרקים גי' כעס.

כל הגלות בסיבת הכעס וממנה נושע בע"ה

כל הגלות בסיבת הכעס שנאמר (שופטים ו, ו) וידל ישראל מאוד מפני מדי"ן לשון מדנים וכעס. ונסיים את ענין הכעס, בפסוק 'כי עת צרה היא ליעקב וממנה יושע', ואמרו חכמינו, 'וממנה' אותיות 'ומהמן' - יושע, בכל דור ודור קמים עלינו לכלותינו, וכשאנו נתחזק בתורה ובתפילה ובעבודת ה' יתברך, וגב'ר ישראל'.

דרוש לפרשת זכור

מלחמה לה' בעמלק

מטרתו היתה להטמיעם בני' שערי טומאה

בזוהר הקדוש פרשת בשלח (דף סה ע"ב) כתב, שמלחמת עמלק היא המלחמה הקשה ביותר, שמיום שנברא העולם ועד מלחמת עמלק, וממלחמת עמלק עד שיבוא מלך המשיח, ואפי' בימיו של גוג ומגוג, לא נמצא מלחמה כזו. ולא משום שהיו להם חיילים תקיפין ומרובים, אלא משום שעמלק נלחם עם הקב"ה מכל הצדדים. והכח של עמלק, בזה שהוא מייצג את שער החמשים של הקל"י, ובמלחמתו רצה להשקיע את עמ"י בתוכו, ומשם - ב"מ אין יציאה עולמית. והקב"ה הצילנו ומצילנו מידם בכל דור ודור. לכן אומר הפסוק 'זכור את אשר עשה לך עמלק', 'לך' גי' חמשים, וזה רומז לחמשים שערי טומאה שרצה עמלק להתגבר על ישראל, ומטרתו היתה להטמיעם בני' שערי טומאה. [ולקמן נביא בזה כמה רמזים בס"ד]. ומלחמה זו תוכרע רק בביאת משיח צדקנו, שאז הקב"ה יגלה את שער הנ' בקדושה, ועי"ז יכניע את שער הנ' דקל"י, ועל זה אמר, 'כי מחה אמחה את זכר עמלק', 'מחה אמחה' דייקא דהיינו הקב"ה.

שלוש פעמים נלחם עמלק בישראל: קודם מתן תורה, לפני שנכנסו לארץ, כששאל נמשח להיות מלך על ישראל והנה, שלוש פעמים נלחם עמלק בישראל, וכל פעם נתקנא בעם ישראל קודם שהיו צריכים לקבל איזה מתנה או איזה מעלה נשגבה, ועמלק התנגד לזה בכל כוחו, וכל רצונו היה להכשיל את עמ"י כדי שיפסידו מעלה זו.

א. קודם מתן תורה, שאז נבחרו עמ"י לעם סגולה ועלו לגדולה, ונקראו בנים למקום - מיד 'ויבא עמלק'.

ב. בזמן יהושע בן נון, לפני שנכנסו לארץ נתקנא בהם עמלק, ולא חפץ שהם יקבלו את ארץ ישראל, שהיא מבחר העולם - אשר תמיד עיני ה' אלוהיך בה.

ג. בימי מלכות שאול, כששאל נמשח להיות מלך על ישראל, והוא היה המלך הראשון בעם ישראל, ובאותו זמן מלכות ישראל החלה להתבסס, וזה היה לצנינים בעיני עמלק, ולכן בא להלחם.

ובכל ג' מלחמות אלו נחל עמלק מפלה גדולה אשר תכליתה ואחריתה תהיה בביאת משיח צדקנו, וכנ"ל. וזהו ג"כ אחד הטעמים, שתקינו רבותינו לקרוא פרשת 'זכור' בחודש אדר, כיון שחודש זה הוא הכנה לחודש ניסן, שהוא זמן גאולתן של ישראל.

'קרני' - קצוות המילה 'רשעים' שהן אותיות ר"מ עולה עמלק גי' ר"מ. קרנות המילה 'צדיק' הם צ"ק אותיות קץ, ע"י שקליפת עמלק תבוטל מן העולם - יגיע קץ הגאולה

ובעלי הרמז רמזו זאת בפסוק (תהלים עה, יא), 'וכל קרני רשעים אגדע, תרוממנה קרנות צדיק', קרן פי' פינה, ואם תיקח את קרני - קצוות המילה 'רשעים' שהן אותיות ר"מ - [הרומז לרשעים שהם מלאי גסות הרוח וגאווה], עולה בדיוק כמספר עמלק גי' ר"מ. 'אגדע' - פירוש אכרית אותם מן העולם, ואז באותה שעה 'תרוממנה קרנות צדיק', קרנות המילה 'צדיק' הם צ"ק אותיות קץ, כלומר ע"י שקליפת עמלק תבוטל מן העולם - יגיע קץ הגאולה.

עמלק הר"ת שלו הוא ע'מרם מ'שה ל'וי ק'הת, אבל 'אחריתה דרכי מות' ס"ת של אלו השמות הוא 'מיתה'

עוד ידוע מה שדרשו רבותינו את הפסוק (משלי יד יב), 'יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות', על עמלק. דהנה עמלק נתגאה בשמו, שר"ת שלו הוא עמרם משה לוי קהת, ולכן חשב להתגאות על ישראל ולנצח. וזהו 'יש דרך ישר', דהיינו שהגאווה שלו נבעה מהר"ת של שמו, שהם שמם של מנהיגי ישראל, אבל 'אחריתה דרכי מות' דהיינו שהס"ת (אחריתה) של שמות אלו הוא 'מיתה', ונהפוך הוא, שדוקא בשמו מרומז גם מות.

'עד יעבור זע"ם' ר"ת ז'כר ע'מלק מ'העולם, ואז יתגלה כבוד מלכותו

ובדומה לזה, פירשו המפרשים את הפסוק, 'כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבוקר רנה', 'כי רגע באפו' - רג"ע ר"ת ראשית גויים עמלק, שחרה אפו של עמלק על ישראל ונתגאה עליהם. 'חיים ברצונו' - שעמלק רוצה לחיות, ידע לו, כי 'בערב ילין בכי' - שבערוב ימיהם רק בכי, 'ולבקר רנה' - כלומר שלעתיד לבוא כשימחה שמו לגמרי מן העולם, אז יהיה 'רנה' לישראל. וזה שכתוב (ישעיה כו, כ) 'חבי כמעט רגע עד יעבור זע"ם', פירוש 'חבי' עתה בגלות, עד 'כמעט רגע' - עד שיתמעט רג"ע, דהיינו עמלק כנ"ל, 'עד יעבור זע"ם' עד יעבור זכר עמלק מהעולם, ר"ת זע"ם, ואז יתגלה כבוד מלכותו.

'עמלק' דהיינו ה'עם' של 'לק' גי' סמא"ל, אמר משה ליהושע, אני אזמין את עצמי להלחם עמהם למעלה בעולמות העליונים, ואתה יהושע תלחם פה למטה

ואומר הזוה"ק (שם), שמלחמה זו עם עמלק היא לא רק למטה אלא גם למעלה, וגם שם יש מלחמה חזקה, שהרי השר שלהם למעלה הוא הס"מ, וזה רמוז במילה 'עמלק' דהיינו ה'עם' של 'לק' גי' סמא"ל (130), וזה מה שכתוב במלחמת עמלק, 'ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק', ושואל הזוה"ק, למה משה סילק עצמו מלהלחם עם עמלק, וצוה על כך את יהושע. אלא, זכאה חולקיה דמשה, שידע את סוד הדבר, שיש מלחמה גם עם השר שלהם למעלה, ולכן אמר משה ליהושע, אני אזמין את עצמי להלחם עמהם למעלה בעולמות העליונים, ואתה יהושע תלחם פה למטה, [דמשה היה שרשו מהדעת העליונה, ולכן יכל להלחם עם עמלק למעלה שהם קליפת הדעת, ויהושע הוא סוד מלאך מטטרו"ן והוא ראוי להלחם למטה כמו שיבואר בהמשך], והיינו דכתיב 'והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל' - היינו ישראל דלעילא.

ידע משה שרק ליהושע יש את הכח להכניע את עמלק

עוד שואל שם הזוהר, למה בחר משה דוקא ביהושע, והרי באותו הדור היו זקנים ותקיפים הרבה יותר ממנו, והוא היה רק נער. אלא, משה הסתכל בחכמה, וראה שהס"מ יורד מלמעלה לסייע את עמלק למטה, והבין, שתהיה מלחמה קשה. ובאותו זמן יהושע היה במעלה גדולה יותר משל הזקנים, ולכן הוא היה הראוי ביותר לנצח את עמלק, וזה מכיון שהיה יונק מן השכינה, בסוד 'נער לא ימיש מתוך האוהל' שהוא סוד מלאך מט"ט, וידע משה שרק ליהושע יש את הכח להכניע את עמלק. ע"ש.

כל היניקה שלו, זה מהעוונות של עם ישראל, שמחפש איזה פתח פתוח, ומשם יונק ומוצץ, המילים 'ז'כרון ב'ספר ו'שים ב'אזני' ר"ת זבוב, שיונק מכל חטא ועוון שלהם

והנה, עמלק הוא סטרא אחרא גדול, והוא טורח ועובד קשה להחטיא את עם ישראל, וכל היניקה שלו, זה מהעוונות של עם ישראל. וזה הנקרא 'שאור שבעיסה', שכשם שהשאור כשנתפס בעיסה תופח ותופח, כך עמלק הוא קליפה קשה, שנתפס אל האדם כשחוטא, ואפ"י אם חטא איזה חטא בשגגה, כבר יש לו שם יניקה והוא מקבל שפע ומתעצם ממנו. וזה כדוגמת הזבוב, שמחפש איזה פתח פתוח, פירצה קטנה בכשר ומשם יונק ומוצץ, ורמוז יש לזה בפסוק (שמות יז, יד), 'כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע', שהמילים 'זכרון בספר ושים באזני' ר"ת זבוב, שזה היה דרכו של עמלק, להרוס כל חלקה טובה בעם ישראל, ע"י שיונק מכל חטא ועוון שלהם. גם ר"ת זבו"ב הוא - זה בכה זה בכה, שעמלק ג"כ היה מפריד אלוף בעמ"י להסיר מהם את האחדות כמו שהארכנו בזה בדרוש ג'. וההתגברות עליו הוא ע"י התורה הנקראת 'טוב' וזה מכניע את הזבוב. ודבר זה, רמוז במילת זבוב שעולה גי' טו"ב, לומר שע"י התורה אפשר להכניע אותו.

תמחה את זכר עמלק מתחת השמים

ועוד רמוז לזה מהפסוק, 'תמחה את זכר עמלק מתחת השמים', שהדרך למחות את עמלק היא 'מתחת השמים', דהיינו האותיות - שהם מתחת לאותיות שמים, שהם האותיות שלאחריהם, אחרי ש' -ת', אחרי מ' -נ' ואחרי י' -כ', אותיות תנ"ך, שע"ז מנצחים את עמלק.

וצריך להתבונן, דהנה הזכירה שציותה התורה 'זכור את אשר עשה לך עמלק', אין זה רק על המלחמה הגשמית שנלחם עמלק בישראל, כי העמלק הזה שנלחם בישראל, כבר נאבד מן העולם, אלא בהכרח הכוונה היא על המלחמה הרוחנית, שהיא עומדת בתוקפה עד היום בעוונותינו הרבים, כמבואר בספרים הקדושים.

והנה משחרב בית המקדש, יש מחיצה גדולה מפסקת בנינו לבין אבינו שבשמים. ובודאי שאין המחיצה מצד ה' יתברך, שהרי נאמר 'גם חושך לא יחשיך ממך', אלא החציצה היא מהמקבלים שהם עם ישראל, בסוד 'עוונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין ה''. והמסך הזה המבדיל, הוא עמלק הרוחני שבחינתו 'גסות הרוח וחוצפה וגבהות הלב', שזה קליפת עמלק.

ולכן, כל אדם צריך עבודה גדולה לגבור על קליפת עמלק, ועמלק דרכו לקרר את לבות עם ישראל, בכל מיני שיטות ואופנים, ונבארם אחת לאחת.

א. כשעם ישראל יצאו ממצרים, וה' יתברך עשה עמהם נסים ונפלאות, כל מכות מצרים, קריעת ים סוף וכו', ועמלק שמע ולא פחד משום דבר, ומסר עצמו להלחם בישראל. כמו שדרשו על הפס' 'אשר קרך בדרך' שעמלק צינן וקירר את הקדירה, משל, לאמבטי רותחת שאין שום אדם מעיז להכנס לתוכה, עד שנכנס גיבור אחד וציננה מעט, ואח"כ נכנסו כולם, [כמובא ברש"י הקדוש בפירושו על פסוק זה]. גם כאן כל האומות פחדו להתעסק עם ישראל, דכתיב 'חיל אחז כל יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען', ובאו עמלק ונלחמו בעזות מצח בעם ישראל, ללא פחד ומורא, וקיררו את הקדירה לשאר האומות שיבואו וילחמו. וענין הקרירות הזו הוא, שלא להתפעל משום דבר. וקליפת עמלק זו נכנסת בעם ישראל ומקררת לבותם, ומשפיע גם על החיצוניות של האדם, ליטוע בו מידות רעות, וזה שורש הגאווה וגסות הרוח וכדו'. וזה פועל אצל האדם, ברדיפת כבוד והנהגת הגוף בתענוגות ומלבושי יקר וכדו'. ונתנו בו סימן, עמלק ר"ת עמלק מקרר לבות קדושות.

ב. הנה עמלק הוא דעת דקלי', והוא עומד אצלנו בעורף, וכל הרצונות הטובות שאדם רוצה להוציא מהכח אל הפועל, ולהעבירם מהמוח אל הלב, עמלק בא ומטיל בהם ספק, ומחזירם אל המוח. והנה, המוח הוא בחינת שמים שבאדם, והלב הוא בחינת הארץ, ועמלק מנסה להפריד בניהם, בבחינת 'רם על כל גויים ה', על השמים כבודו', דהיינו, שכל ההחלטות הטובות יהיו רק בשמים. [וקליפת עמלק הזו רוצה גם להאחז חזק, ולישב במקום מעבר השפע שהוא בביהמ"ק, והיא שולטת שם, לכן השכינה בגלות כעת, כדי שלא תהיה להם שם אחיזה גדולה]. ורמזו בזה, דהנה עמלק בגי' ספק, שהוא מכניס בלב האדם כל הזמן ספיקות בעבודת ה', וספיקות באמונה בה' יתברך. וכן מובא בזה"ק (פרשת בשלח שם), על מלחמת עמלק, שמלחמה זו היתה בגזר דין קשה, כמבואר ברש"י עה"ת (פי"ז פ"ח), שעמלק בא בסיבת שהיו להם פקפוקים באמונה בהשי"ת. והנצחון שלנו כנגדו הוא, ע"י התחזקות באמונה, וזה שכתוב שם במלחמת עמלק על משה רבינו 'ויהי ידיו אמונה עד בא השמש', שע"י ההתחזקות באמונה החלישו את כוחו של עמלק. ורמזו בזה דהנה אגג והמן עולים בגי' 102, שהוא גי' 'אמונה', רמז לכך שע"י האמונה אפשר למחות אותם.

ג. עמלק, הוא גם בחינת הפירוד, שהוא מפריד אלוף, גם שמפריד בשמות הקודש שיש לו בהם אחיזה, [כמ"ש לעיל שלס"מ יש אחיזה באותיות ו"ה], והוא גורם ביניהם פירוד. ומפריד גם את עם ישראל, שלא תהיה ביניהם אחדות. ובפרט במקום שאין שם אחדות מיד הוא נכנס, וזה שכתוב 'זכור את אשר עשה לך עמלק', דהיינו שעשייתו של עמלק הוא להפריד, שאדם ידאג רק לצרכים האישיים שלו, ולא של חברו, וזהו 'לך' להנאתך ולטובתך בלבד. [וכבר הארכנו בזה בדרוש ג' בס"ד]. וע"י שעמ"י הם באחדות, מרחיקים את עמלק, ואף אומה בעולם אינה יכולה לשלוט בהם, כמאמר הפס', 'חבור עצבים אפרים - הנח לו', דהיינו שכשהם מחוברים - הנח לו, וא"א ליגוע בהם לרעה. ועמלק מחפש את הפירצות ומרבה את המחלוקת בעם ישראל כדי לשלוט בהם, ולנצחם. ב"מ.

ד. כתוב בפסוק, שאמר לו משה ליהושע 'צא הלחם בעמלק מחר', ואמרו רבותינו, שעמלק הוא הס"מ, אשר כל רצונו להחליש את האדם מלעבוד את ה' יתברך, ויש לו בזה דרך נוספת, והיא שיטת 'מחר'. דהיינו, אם עמלק רואה אדם שהחליט לחזור בתשובה ולהתחזק, ומעתה לעבוד את ה' תמידין כסדרן, אומר לו - טוב, תהיה צדיק, אבל היום יש לך עיסוקים וטרדות וכו', לכן כדאי וראוי שתתחיל 'מחר'. ולמחר אומר לו, אתה עסוק עדיין, כדאי שתדחה את התשובה בעוד שבוע שבועיים וכדו'. ובנתיים מכשיל אותו בעוד כמה עבירות, עד שמוריד אותו מדחי אל דחי. ולא רק זה, אלא שמשכנע אותו בטענות של תורה, ואומר לו, עכשיו לך תעבוד תתעשר, ותאסוף לך כל הון שבעולם, ואח"כ תשוב על חטאיך, ותשב על התורה ועל העבודה בנחת ושלוה. וכשהאדם שומע לו והולך בעצתו, הוא מפילו לשאול תחתית. וזה שאמר משה ליהושע, צא להלחם ב - 'עמלק מחר', בעמלק הזה שאומר לאדם מחר... וצריך להתגבר עליו, ולכן כשהאדם מקבל עליו איזה קבלה או חיזוק, מיד יתחיל בזה, לפני שיבוא עמלק לעכבו ולדחות אותו.

ה. 'ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים', ואיכא למ"ד (סנהדרין קו ע"א), רפידים - על שריפו עצמם מדברי תורה, וכן אמר יצחק אבינו לעשיו 'והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך' - דהיינו שכאשר ישראל רפויים מן התורה, אז גוברת ידו. וע"י שמגבירים כח התורה, אז נוצחים את עמלק, כמ"ש ויסעו מרפידים - כשנסעו מהרפיון ידים, ויחן שם ישראל נגד ההר, שהלכו לקבל את התורה, ונצלו עי"ז מעמלק.

ו. הנה, אפי' כשאדם עובד את ה', צריך לעבדו בשמחה ובטוב לבב, אבל כשאדם נמצא בעצבות ח"ו, הכל הולך לטמיון, ולאט לאט יורד ח"ו החשק בעבודת ה'. ויצר הרע, הוא קלי' עמלק, מוביל את האדם לעצבות נוראה, או לאיזה 'מרה' שחורה', המשכנעת את האדם שלא יצליח, ומונעת ממנו לעבוד את ה' באמת.

והנה, בתקופת מרדכי ואסתר, קם עליהם המן הרשע אשר הוא קליפת עמלק, והיו צריכים חיזוק כנגד כל הדברים שנותנים אומץ וכוח לעמלק, שעמלק קירר מאוד את ישראל שבאותו הדור בעבודת ה', עד שנהנו מסעודתו של אותו רשע והשתחוו לצלם (עי' מגילה דף יב ע"א), וכך אמר עליהם המן הרשע, 'מפוזר ומפורד בין העמים' שיש ביניהם פירוד, וגם יש להם רפיון ידיים מן התורה, שאינם מקיימים תורה שבע"פ. וכדי להתגבר על המן הרשע אשר הוא קלי' עמלק, היו צריכים להתחזק בכל הדברים הנ"ל, ואז הכניעו אותו עד התכלית.

ובזה מבואר מה שמובא במדרש (אסתר"ר פרשה ח), על הפסוק (אסתר ד, ז), 'ויגד לו מרדכי (להתך) את כל אשר קרהו', שכוונתו של מרדכי לומר לו, בן בנו של 'קרהו' בא עליהם, דהיינו, שכל הגזירה הזאת, מפני ששלט בהם קליפת עמלק והתקררו מאוד בעבודת ה', לכן קם עליהם המן הרשע שהוא מזרע עמלק. ואז מיד לבש מרדכי שק ואפר ונעשו שם תקנות גדולות כדי לבטל את קליפת עמלק.

א. 'לך כנוס את כל היהודים אשר בשושן ואל תאכלו ואל תשתו וכו', מיד ישבו בתענית ועשו תשובה על כל מעשיהם, ובוזה התנקו מההתקררות של עמלק.

ב. גם ע"י זה שהתכנסו כולם באחדות גמורה, גברו בזה על קלי' עמלק, שדרכו לעשות פירוד, ונתגברו באהבה ואחוה יחד כולם, ועוד, הוסיפו לשלוח מנות איש לרעהו שזה מוסיף אחדות גדולה. [ויש בזה רמזים חשובים עי' בדרוש ג' ומשם תקחנו בארוכה].

ג. גם אמרו רבותינו, 'את כל היהודים אשר בשושן', בשושן אותיות 'בששון', שיכנוס רק את היהודים שהם במצב של שמחה ולא בעצבות. ולזה תיקנו חז"ל כפורים לעשות מעשים המשמחים אותו כגון 'משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים'.

ד. ואם נתבונן נראה עוד, שמרדכי רצה לבטל גם את קלי' עמלק 'מחר', זה שדוחה את האדם למחר כנ"ל. דהנה ביום י"ג ניסן, שזה היה היום שבו התפרסמו האגרות ששלח המן הרשע, והעיר שושן נבוכה ויצא מרדכי לרחוב העיר... באותו יום כינס מרדכי את היהודים, וצמו שלשת ימים לילה ויום, שזה היה י"ג וי"ד וט"ו ניסן, וצמו ביום א' דפסח, כמו שהגמ' (מגילה דף טו ע"א) דורשת מהפס' 'ויעבור מרדכי'. ולכאורה, היה לו למרדכי לחכות מעט, ולדחות את התענית עד שיעבור חג הפסח, ומנ"ל לדחות הפסח בשביל זה. ואפשר לומר, דכוונתו היתה לבטל את קלי' עמלק הזו, ולא לדחות למחר...

ה. והנה, גם את רפיון ידיהם מן התורה חיזקו עמ"י שבאותו הדור, והשלימו את קבלת התורה מאהבה. כמובא בגמ' שבת (דף פח), שבימי אחשורוש 'הדור קבלו ברצון', את התורה שבע"פ, שבמתן תורה קבלוה בכפיה. ובמדרש מובא, שמרדכי היהודי קיבץ עשרים ושנים אלף תינוקות של בית רבן, כמנין כ"ב אותיות התורה. ועי"ז בא הנצחון, בזכות התורה של התינוקות שהיא זכה וברה, ורמזו את זה בפסוק 'לשון רכה תשבר גרם', דהיינו, 'לשון רכה' של 'תשבר' - ר"ת תינוקות של בית רבן, 'גרם' - ר"ת גזירות רעות מבטלים.

וע"י כל אלו התבטלה קלי' עמלק, ומיד ביום ט"ז ניסן תלו את המן על העץ אשר הכין לו... ורמזו אמרו בה 'וישבות המן ממחרת הפסח'...

והנה, כתב רבינו האר"י בשער הגלגולים, סוד מרדכי היהודי והמן הרשע. שמרדכי היהודי היה ניצוץ של משה רבנו. ואסתר המלכה, היתה ניצוץ של בתיה בת פרעה שגידלה את משה רבינו. והמן הרשע, היה גלגול של המצרי שהטמין משה רבינו בחול. ורמזים הרבה נאמרו בו, משה עולה גימטריא 345 וגם 'איש יהודי' עולה גי' 345, ומרדכי היהודי יש בכוחו להכניע את המן, כשם שנלחם משה עם עמלק ונצחו. גם ס"ת משה בן עמרם - המן, לרמוז שיש

בכוחו להכניעו. והנה, בתקופת מרדכי, קם עליו המן הרשע ורצה להשמידו, יען שהמן הוא הניצוץ של המצרי שהרגו משה, ורצה כעת להשיב רעה, להרוג את מרדכי שהוא ניצוץ משה. ולכן מובא במדרשים, שכהגיע לאזני מרדכי שמע הגזירה הקשה, מיד הלך והשתטח על קברי האבות, ואח"כ הלך אל הירדן, והיה צועק אל משה, בא תראה איך בניך גלו וגוזרים עליהם גזירות רעות. והנה אסתר שהיתה ניצוץ של בתיה בת פרעה, והיא גידלה את משה רבינו, כעת מרדכי שהוא ניצוץ משה רבינו, 'לקחה לו לבת'.

וכידוע, משה רבינו הרג את המצרי בשם המפורש, שהוא שם כה"ת [מע"ב שמות], ודבר זה נרמז שם בפסוק (שמות ב, יג), 'ויצא ביום השני וירא שני אנשים עברים ניצים, ויאמר לרשע למה תכ"ה רעך', וכאן נרמז שם זה שהוא השם המפורש, שע"י הרג משה רבינו את המצרי. כמו שכתוב בפסוק שלאחריו: 'הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי', דהיינו שאתה רוצה להרוג אותי באותו שם המפורש שהרגת בו את המצרי. [שם זה כה"ת' הוא שם שמיני משמות ע"ב, והוא ר"ת כל הנשמה תהלל, וע"י השם הזה מכריתים את הס"מ, ובכתבי האר"י מובא, לכיון אותו בתפילת 'ברוך אלהינו', כשאומרים שם "כי לא עזבת דורשיך ה'" - ס"ת כה"ת, ועי"ז ניצולים מאדם רע - הוא הס"מ].

וכששמע מרדכי על הגזירה הקשה, 'ויצא ברחוב העיר ויזעק וזעקה גדולה ומרה', מיד 'ותקרא אסתר להתך... ותצווהו על מרדכי', וזה מפני שאסתר ידעה הסוד הזה, שמרדכי הוא ניצוץ של משה רבינו, והמן הוא ניצוץ של אותו מצרי. ולכן טענה אסתר למרדכי, שאפשר לכלות את המן ע"י השם קדוש הזה, כמו שמשה רבינו הרג את המצרי, וזהו - 'ותקרא אסתר להתך, ותצווהו על מרדכי', דהיינו שקראה לאותו שם קדוש, 'התך' אותיות כה"ת, וצוותה למרדכי להשתמש בשם הקדוש הזה, לכלות את המן הרשע. אך מרדכי השיב לה, שעכשיו לא יועיל להרוג אותו ע"י שם קדוש, כיון שהגזרה באה עליהם, מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ולכן חייבים לחזור בתשובה. דכל זמן שעם ישראל לא יחזרו בתשובה, גם אם נהרוג את המן ע"י שם זה או באופן אחר, יקום רשע אחר במקומו.

וזה נרמז בפסוק (אסתר ד, ז) 'ויגד לו מרדכי (להתך) את כל אשר קרהו' דהיינו, רמז לה שסיבת הגזירה היא משום קרהו. כלומר, ה'קירור' שהצליח המן בן בנו של עמלק לקררם, ע"י שנהנו מסעודתו של אחשוורוש. ולכן לא יועיל שום דבר, אלא רק אם יעשו תשובה, ואז קליפת המן תתבטל מאליה. [וכדאיתא בגמ' (מגילה טו ע"ב), שאחד הטעמים שזימנה אסתר את המן למשתה, הוא כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים. וכשיזמנה אותו אז התחילו לפחד שמא היא בעצה אחת איתו, והבינו שאין הדבר תלוי אלא בתשובתם]. ואז אסף מרדכי את כל היהודים מנער ועד זקן, וציווהם לצום ג' ימים לילה ויום כפי בקשת אסתר, ועשו תשובה גדולה, ועי"ז נתבטל המן, ותלו אותו ואת בניו על העץ. [והמעין במדרשים יראה, איזה התעוררות גדולה היתה בעם ישראל ע"י מרדכי, שעמדו כולם בתפילה צום וככי ומספד, ובקשו רחמים מאת ה' יתברך שיצילם מהמן הרשע, וגם אסתר ונערותיה צמו ועמדו בתפילה, וזכר לזה אנו מתענים תענית אסתר, ללמדנו שעיקר הגאולה וההצלה היתה ע"י ששבו בתשובה].

ולכן, צוה הקב"ה למשה (שמות יז, יד) 'ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים'. ואח"כ כתיב (פסוק טז) 'ויאמר כי יד על כס יה, מלחמה לה' בעמלק מדר דר'. שהמלחמה הזאת עם עמלק, תמשך מדור לדור, עד שהקב"ה ימחה אותם לעתיד בביאת משיחנו, וכשעם ישראל ח"ו רפויים מן התורה, מיד בא איזה עמלק. וברש"י ישעיה (לד, י) כתב 'מדור לדור - מדורו של משה לדורו של שאול, ומשם לדורו של מרדכי, ומשם לדורו של מלך משיחנו'. עכ"ל. הרי שמלחמה זו עדיין נמשכת עד לביאת משיח צדקנו, שאז הקב"ה ימחה את שמם מתחת השמים. ואמרו ברמיזה שבמילת 'אמחה', רמוזים מנהיגי הדורות, שהיו באותם מלחמות עם עמלק. המלחמה שהיתה בימי משה רבינו, ר"ת 'אמח"ה' אהרן, משה, חור, ה' יתברך. וכן מה שהיה בימי מרדכי רמוז בזה, ר"ת אסתר, מרדכי, חרבונא, ה' יתברך. וכמו כן המלחמה שתהיה לעתיד לבוא בביאת המשיח, רמוזה גם כן בר"ת אלו, אליהו הנביא, משיח, ח' נסיכים, ה' יתברך. [ומילת 'אמחה', רומזת ג"כ להמן, שנכתב במגילה נ"ד פעמים, גי' אמחה].

בגמ' (גיטין נו ע"ב) איתא: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. ובעין יעקב נוסף - ומנו, רב שמואל בר שילת. וכן כותב רבינו האר"י ז"ל בליקוטי תורה (שופטים ד), שהוא רב שמואל בר שילת, והוא שורש קין.

ועפ"ז, מבאר ר' צדוק הכהן מלובלין, מה שהיה עם שאול המלך. דהנה יש תימה, שהרי שאול המלך ערך מלחמה רבתי עם עמלק, ונצטוה באזהרה ע"י שמואל הנביא, לא להשאיר מהם שריד ופליט, ולא לחמול על שום נפש מעמלק. ועל שאול המלך כתיב 'בן שנה במלכו', ומבארת הגמ' (יומא כב ע"ב), שהוא היה כבן שנה ללא חטאים. וא"כ

תימה גדולה, איך יתכן שחמל שאול על אגג ועל מיטב הצאן והבקר, כמ"ש (שמואל א טו, ט) "ויחמול שאול והעם על אגג וכו'", ועבר בזה על דברי ה'. אלא, שידע שאול שיתכן שהעמלקים יתחפשו לבהמות ע"י כישוף, והטעם שלא הרגם, משום שידע להבחין בעיניהם, אם זו באמת בהמה או עמלק בכישוף. ומה שריחם על אגג הוא מכיון שראה בו את שורש נשמת ר' שמואל בר שילת. וזה ביאור הפסוק 'ויחמול שאול על אגג', לומר, שריחם על הניצוץ הקדוש הזה שעדיין לא יצא ממנו.

ובזה מבארים ג"כ עוד טעם שזימנה אסתר את המן אל המשתה, שהיא רצתה לעורר אצל המן את הניצוץ הקדוש שיש בו, שהוא שורש נשמת רב שמואל בר שילת, וכוונתה היתה שע"י אותה התעוררות, יעלו בליבו הרהורי תשובה וידבר טוב על ישראל. ובאמת אח"כ 'ויצא המן כיום ההוא שמח וטוב לב' - היינו שהתעורר בו הניצוץ הקדוש, אבל כשראה את מרדכי שלא קם ולא זע ממנו, מיד 'וימלא המן על מרדכי חמה', וכיון שנתמלא כעס, איבד והחשיך את הניצוץ שבער בו, ואז היתה מפלתו...

זכתב ע"ז הרמ"ע מפאנו, בספר צבאות ה' (ח"א סי' יב), שרב שמואל בר שילת, היה תמיד מייחד ומחבר שם הוי"ה ב"ה. לתקן מה שעשו אבות אבותיו להפריד שמו של הקב"ה. ורמזו את זה, דהנה 'שילת' - ר"ת שויתי יי' לנגדי תמיד.

והנה, בא המן הרשע זרע אגג, ו'הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחודש לחודש'. וביארו חכמינו, שהרשע הזה עשה שני גורלות, אחד מיום ליום (גורל על 354 ימות השנה), ואחד מחודש לחודש (גורל על החדשים), ושני הגורלות נפלו לו בחודש אדר. ושמח שמחה גדולה, כיון שבחודש זה מת מושיען של ישראל, אבל לא ידע שבאותו חודש, הוא גם יום לידתו של משה רבינו, ומזלם של ישראל למעלה. ונהפוך הוא, שהוא 'הפיל פור', ובסוף 'הוא הגורל', נהפך עליו שהוא עצמו נתלה על העץ.

יש בזה עוד ביאור נחמד, דהנה 'פור' בלשון ערבי זה 'קוביה'. ומבארים, שהמן הרשע זרק את הקוביה ג' פעמים, ע"מ לעשות הגורל על עם ישראל. ועלה לו בפעם ראשונה מספר 1, ובפעם ב' עלה לו מספר 3, וכן בפעם ג' עלה לו 3, יחד יצא לו, אותיות 'אגג'. והנה כשהקוביה מראה למעלה 1, למטה מספר 6. וכשמראה למעלה 3, למטה יש מספר 4. ושמח ע"ז המן הרשע מאוד, שיצא לו אגג למעלה ודוד למטה. אבל הקב"ה ברחמיו עשה לו 'ונהפוך הוא', הפך לו את הקוביה, ונהיה דוד למעלה ואגג למטה.

והנה, חודש אדר הוא זמן המסוגל לנצח בו את עמלק, ובו יכול האדם לאזור חיל נגד קליפת עמלק. ומצינו, שגם משה רבינו השתמש בכח החודש הזה כדי להכניע את עמלק. כמו שמבארים על הפסוק (שמות יז, יד), 'והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל'. דהנה בכל חודש יש לו צירוף משם הוי"ה ב"ה, השייך לבחינה של אותו חודש. וכל צירוף יוצא מפסוק מסוים, [ג.ב. כוונה זו מכוונת בכל ראש חודש, כשאומרים בתפילת מוסף 'ברוך אתה ה' מקדש ישראל וראשי חדשים', וכן מן הטוב שיצייר האדם לעצמו כל הזמן את צירוף אותו החודש בבחינת 'שויתי ה' לנגדי תמיד', ועי"ז מכניע את צד הרע]. והנה חודש אדר הצירוף שלו הוא ההי"ו, ויוצא מן הפסוק (בראשית מט, יא), אוסרי לגפן עירה' ולשרקה בני' אתונו'. ובגוף האדם רמזו שם הוי"ה באופן זה, הראש הוא כנגד אות י', הגוף הוא כנגד אות ו', ושתי ידיים הם כנגד ב' ההי"ן. וכיון שהצירוף של חודש אדר יש בו כח שעל ידו נוצחים את עמלק, לכן הרים משה רבינו את שתי ידיו למעלה, כדי לרמוז בזה את הצירוף של חודש אדר. וכשהרים שתי ידיו שהם בחינת ב' ההי"ן, ולמטה מכן הראש שהוא כנגד אות י', ויותר למטה הגוף הרמוז לאות ו', נהיה הצירוף ההי"ו, שהוא הצירוף של חודש אדר, ולכן 'כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל'.

לכן זהו הזמן - חודש אדר בכלל וחג הפורים בפרט. לנצח את קליפת עמלק שבתוכינו, ולהגביר חיילים נגד היצר הרע, וגב'ר ישראל. ובודאי שכל זה ע"י שחזור בתשובה, הדק היטב, היטב הדק, ועושה פעולות לבטל את עמלק, כמבואר למעלה.

וידועים דברי חכמינו, שחודש אדר מסוגל מאוד לתשובה, כי 'משנכנס אדר מרבים בשמחה', והשמחה האמיתית היא כשאדם הולך בדרך ה', ולזה ראוי להרכות בשמחה. וכבר דרשו על הפסוק (בראשית מג, ט), 'כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמיים', 'לולא' - אותיות אלול. 'התמהמהנו' - דאם אדם התמהמה באלול מלחזור בתשובה, 'כי עתה שבנו' - כעת יש לו הזדמנות לשוב. 'ז"ה פעמיים' - 'זה' גי' י"ב, וזהו החודש הי"ב של השנה, חודש אדר, שרק בו שייך הענין 'פעמיים' - דהיינו חודש כפול שיש לפעמים אדר א' ואדר ב'. [גם רמזו בו רמז, בקריאת פרשת שקלים, שהוא מרמז ע"ז ששוקלים בחודש זה את המעשים].

והענין בזה, דכמו שבחודש אלול הוא סיום השנה ובו ההכנה לחודש תשרי, כמו כן חודש אדר, שהוא האחרון שבחדשים בו ההכנה לחודש ניסן. אלא, שבאלול שב האדם תשובה מיראה, מפחד יום הדין. לעומתו - בחודש אדר עושה האדם תשובה מאהבה, וזוהי שמחה אמיתית, שע"י תשובה מאהבה נהפכים הזדונות לזכויות, ואדם זוכה למדרגות נעלות.

ונסיים בפסוק 'כי עת צרה היא ליעקב וממנה יושע', ואמרו חכמינו, 'וממנה' אותיות 'ומהמן' - יושע, בכל דור ודור קמים עלינו לכלותינו, וכשאנו נתחזק בתורה ובתפילה ובעבודת ה' יתברך, וגב'ר ישראל'.

פרשת זכור

הסבר פרשת זכור

כדי לקיים את המצוה כתיקנה נסביר בקצרה, בפרשת זכור ישנן שתי מצוות עשה, ואחת לא תעשה, א. לזכור מה שעשה עמלק. ב. למחות את זכר עמלק. ג. לא לשכוח מה שעשה לנו עמלק. הפסוק הראשון זכור את אשר עשה לך וכו'.

כתב החינוך מצוה תפ"ג, שנצטוינו לזכור מה שעשה עמלק לישראל, שהתחיל להתגרות בהם בצאתם ממצרים ובטרם נעשו גוי וממלכה, היתה ידו עליהם, כענין שנאמר "ראשית גוים עמלק", ותרגומו ריש קריבא דישראל הוה עמלק, שהכל היו יראים מהם בשמעם את היד הגדולה אשר עשה להם ה' במצרים, והעמלקים בלבם הרע ובמזגם הרע לא שתו לבם לכל זה ויתגרו בהם, והעבירו מתוך כך יראתם הגדולה מלב שאר האומות. משל לזורה רותחת שאין כל בריה יכולה לירד לתוכה, ובא אחד וירד לתוכה אף על פי שנכוהו קרר אותה לאחריים, עכ"ל.

ועיקר הזכירה היא איננה על המלחמה הגשמית בלבד, כי עמלק כבר נכחד מן העולם בתור עם, אלא מדובר בעיקר על המלחמה הרוחנית של עמלק, שמבחינה זאת כח הטומאה של עמלק עדיין עומד בעוונותינו הרבים. והוא כי עמלק הרוחני הוא דעת דטומאה, ומקומו כנגד דעת דקדושה, וקליפה זאת דעמלק מובילה את האדם לגסות רוח, חוצפה וגבהות הלב, בבחי' יודע את בוראו ומתכוין למרוד בו, וזה מה שעשה כשיצאנו ממצרים, ששמע על מכות מצרים וקריעת ים סוף, ובכל זאת מסר נפשו להלחם בישראל בחוצפה גדולה. וכן היה המן הרשע חצוף ובעל גאווה גדולה מאד, שאמר: יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך וכו', ובגסות לבו, לאחר ששלח ספרים בכל המדינות להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים וכו' ביום אחד, והמלך והמן ישבו לשתות, אינו מתפעל מכלום מכל הדבר הנורא שהוא עומד לעשות.

אשר קרך בדרך - ברש"י ג' פירושים:

א. - צינן את הקדרה, כמו שהסברנו שלאחר מכות מצרים וקריעת ים סוף כולם פחדו להלחם בישראל, ועמלק ירד בתחילה למלחמה בעזות גדולה ומוכן לקפוץ לאמבטיה רותחת רק כדי לקרר את המים לכאים אחריו, והגיע ממרחק עצום של מאה מילין! כדי להלחם בישראל.

ב. "קרך" - מלשון מקרה, קרה כך, ואין השגחה עליונה ח"ו על כל דבר, כי רצה להטיל ספק באמונה ובהשגחה ולומר אשר הכל הוא רק מקרה ודרך הטבע, והיה עושה הפוך של הקדושה, מחמם את האדם לדבר עבירה, ומקרר את האדם לדבר מצוה, וז"ש רש"י לשון קו"ר וח"ס, ציננ"ך והפשיר"ך, ר"ל שציננך לדבר מצוה, והפשירך לדבר עבירה, כי כל אחד מאיתנו, העמלק הפרטי שלו עומד בעורף בדעת דקלי', וכל ההחלטות דקדושה של האדם שרוצה להעבירם מן המוח ללב, עמלק מטיל בהם ספק, ומשלח אותם בחזרה אל המוח. וכמו שכתב רבינו שמשון מאוסטרפולי הי"ד בספר קרנים, שקליפת עמלק היא "זבוב" (שמזה יצאה עבודת האליל בעל זבוב) ונרמז בר"ת כתוב זאת ז'כרון ב'ספר ו'שים ב'אזני יהושע" שהוא גי' י"ז, והוא מתנגד לצד הטוב שגם גי' י"ז, והכח של הזבוב למצוא פרצה קטנה בבשר, כדי לינק שפע, וכן הזבוב נמצא בבתי המלכים ואינו מוותר על המגיע לו לדעתו.

ג. "קרך" לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכ"ז. ובבעל הטורים כתב קר"ך גי' סר"ס, וז"ש "בדרך", לשון דרך גבר בעלמה, כנו' בריש מסכת קידושין, והיא הטומאה שהאדם כל גופו נטמא ממנה, וכל הצרות שבאות לאדם בגלל העוון הזה כנודע, ואין צריך להאריך בזה, כי הארכנו בזה בתיקון שובבי"ם קחנו משם.

ונפלאים דברי הזוה"ק ח"ב דף סה: שכתב וז"ל: בא וראה, מיום שנברא העולם עד אותו זמן, ומאותו זמן עד שיבא מלך המשיח, ואפי' במלחמת גוג ומגוג, לא תהיה עוד מלחמה כמותה, לא בגלל הכוחות החיילים החזקים והרבים שהיה לעמלק, אלא משום שנלחם עם הקב"ה מכל הצדדים, ע"כ.

והפירוש הוא כי עמלק הוא בחי' שער הנ' דקלי', ורצה להשקיע את ישראל בשער הנו"ן, שמשם אין יציאה עולמית, וז"ש זכור את אשר עשה "לך", לך גי' חמשים, שרצה עמלק להתגבר על עם ישראל ע"י שיפילם לתוך חמשים שערי טומאה. "בדרך בצאתכם ממצרים" וז"ש הזוה"ק שהיתה מלחמה של עמלק קשה כזאת שלא היתה מבריאת העולם ועד ביאת המשיח, כי מלחמת עמלק היתה מלחמה כנגד שער הנ' של הקלי', שמלחמה זו תוכרע רק בביאת המשיח כשיבוא הקב"ה ויגלה שער הנ' של הקדושה ויכניע שער הנ' של הקלי', ורק ע"י הקב"ה, כמ"ש "כי מחה אמחה את זכר עמלק" אני הקב"ה, כי רק הוא יעשה זאת בכבודו ובעצמו.

"ויזנב בך כל הנחשלים אחריך".

אומר רש"י, ויזנב בך, מכת זנב, חותך מילות וזורקן כלפי מעלה. כל הנחשלים אחריך - רש"י כותב חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן.

ואתה עייף ויגע - רש"י: עייף בצמא, כמ"ש ויצמא שם העם למים, וכתוב אחריו ויבא עמלק. ויגע - מהדרך, ולא ירא אלהים - זה עמלק, אינו מפחד כלל מהקב"ה.

וכתב האמרי יוסף זיע"א: והנה עמלק גי' א"ל אח"ר, גי' ספ"ק שמכניס ח"ו ספק באמונה, וז"ש "אשר קרך בדרך ויזנב" שפגם ח"ו במלכות שהיא שם ב"ן, והיא מידה השביעית בסוד בת שבע, ובסוף הוי זנב לאריות.

כל הנחשלים אחריך - הנחשלים אותיות נחש - מילה, כלומר שהביא את טומאת הנחש לתוך המילה.

ולכן בהניח ה' אלהיך וכו' מכל אויבך מסביב שהם ז' אומות שבארץ ישראל, בסוד ז' ספירות בסט"א כנודע, עד הגרגשי במלכות דסט"א.

מתחת השמי"ם ר"ל תחת אותיות שמי"ם אותיות ת'נ'כ'נ' גי' עשר שמות ב"ן שבמלכות בסוד ואנכי טוב לך מעשרה בני"ם לא תשכ"ח. תמח"ה א"ת זכ"ר עמל"ק מתח"ת השמי"ם ל"א תשכ"ח, גימ' שלושת אלפים שי"ג, מספר ה"ג מדות של רחמים עם חסד - אל, כי בהתעוררות י"ג מדות של רחמים ימחה זכר עמלק מן העולם אמון.

קודם קריאת פרשת זכור אומרים זה

לְשֵׁם יְחֻד קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהּ,

יאהדונהי

בְּדַחֲלוֹ וְרַחֲמוֹ וְרַחֲמוֹ וְדַחֲלוֹ

יאההויה איההויה

לְיַחְדָּא אוֹתוֹת י"ה בּו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלִים

יהוה

בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָּאִים לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, "זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְּלֶק", זְכוֹר בְּפֶה, וּבֵן מ"ע לְמַחֲוֹת אֵת זִכְרֵ עַמְּלֶק, וּבֵן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׁלֹא לְשִׁבּוֹחַ מֵה שֶׁעָשָׂה לָנוּ עַמְּלֶק לְתַקֵּן אֵת שְׂרָשָׁה בְּמִקּוֹם עֲלִיוֹן, לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵנוּ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵנוּ. וְלַעֲוֹרֵר מְלֹאכֵי מְרוֹם וּמְרַכְּבוֹת עֲלִיוֹנוֹת הַמְּפַקְדִים עַל מִצְוֹת פְּרָשָׁה זֹאת לְנַקֵּם נִקְמַת יְהוָה יֵאֱהָדוֹנָהי מֵאֵת זְרַעוֹ שֶׁל עַמְּלֶק, וְגַם עֵרֵב רַב

מההוא זרעא בישא, להכרית מארץ זכרם עד בלתי השאיר למו שריד, כמו שכתוב "כי מחה אמה את זכר עמלק", ויתקיים בו "אף אלהים ימחין ראש אויביו" בעליונים ובתחתונים. להעביר גלולים וממשלת זדון מן הארץ העליונה והתחתונה. ויתקיים בו ובזרעו "ואשמיד פריז ממעל ושרשיו מתחת". ויהי יהוה יהוה לאהרנהי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי יהוה יהוה לאהרנהי אהר ושמו אהר". ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה לְךָ עֲמָלֶק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: אֲשֶׁר קָרָךְ בַּדֶּרֶךְ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל-הַנּוֹזְשִׁים אֹזְרִיךָ וְאַתָּה עִיף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים: וְהָיָה בְּהַנִּיזוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ | לְךָ מִכָּל-אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה-אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַזִּלָּה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְזָחֶה אֶת-זְכוֹר עֲמָלֶק מִתּוֹת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח:

בשבת זכור יש נוהגים לומר קודם מפטיר פזמון זה

(סימן שלמה)

שימני ראש על כל אויבי. ותשמחני. בימי מרדכי בן יאיר. אל חנון ותנני: מחה תמחהו לאדום. הבהו אם על בני: לבשת מלכות להרסה. והצלתני. בקום הקן האנגי. כתנין לבלעני (מחה): ממרום רוח שלחת. ותושיעני. יפר יפרני זה. למות לא נתנני (מחה): הקן חשב לאבדני. ולהשמידני. דחה דחיתני לנפל. ויהוה עזרני (מחה): חזק לב עבדך בקדם. ואמצני. בזכות יצחק עקדך. השיבני על בני: בזכות אברהם אהובך. (מחה):

ביאור ההפטרה

הקשר בין ההפטרה לפרשה

בהפטרה מסופר על מחיית עמלק כעונש על שיצא למלחמה נגד ישראל, וזה מעין המפטיר פרשת זכור שמסופר על עמלק שיצא לקראת ישראל למלחמה, ועל מחייתו.

תוכן ההפטרה

שמואל אומר לשאול שילך בשליחות ה' וישמיד את עמלק גם ציוהו שלא יקחו מאומה, אלא ישמידו ויחרימו את הכל. שאול אסף חיילים ויצא למלחמה נגד עמלק. הכה אותם והשמידם, אך שאול והעם חסו על אגג מלך עמלק שלא הרגוהו אלא לקהוהו בשביה. גם חמלו על הצאן והבקר ועל הדברים הטובים שלא החרימו אותם, והשחיתו רק הדברים הבזויים והנשחתיים.

ה' הודיע לשמואל שניחם על שהמליך את שאול כי לא קיים את דבר ה', שמואל כעס על עצמו, וי"א על שאול אך התפלל עליו כל הלילה, בבקר נפגש שמואל עם שאול שברך אותו ובישר לו שקיים את דבר ה'.

שמואל הוכיחו על שעטו על השלל ולא החרימו הכל, שאול ענהו שהעם חמל על הצאן כדי לזבחהם לה', אך שמואל אמר לו שנכשל בדבר זה, כי לשמוע בקול ה' זה טוב מזבחים ועולות. לכן לא יועילו הפצרותיו כי ה' מאס בו כמלך.

שאול מבקש משמואל שילך עמו וישתחוהו לה', שמואל מסרב וכשעמד ללכת אחו שאול בכנף מעילו כדי לעכבו, ואז נקרע המעיל. ושמואל אמר לו שזה סימן מה' שקרע ממנו את המלוכה, ונתנה לרעו הטוב ממנו, גם אין לו לצפות לביטול הגזרה כי אין מה לעשות.

עם כל זאת שאול מבקש משמואל שיכבד אותו נגד זקני עמו וישתחוה לה'. שמואל נעתר לו בזה ולאחר כך הרג שמואל את אגג מלך עמלק.

שמואל א' פרק ט"ו, פסוק ב' - ל"ד.

בַּיּוֹמָהּ שָׁמֹעַ אֶל-שְׁמוּאֵל אֵל-שָׁאוּל אֲתִי שְׁלַח יְהוָה לְמֹשֶׁחַךְ לְמִשׁוּחַ אוֹתְךָ לְמַלְךְ: [א] עַל-עַמּוּ

עַל-יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה הוֹאֵה שְׂדֵבֶר זֶה נִתְקִיִּים וְדַבֵּר דְּבַר ה' בְּפִי אֲמֹת, וְלֹכֵן וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דְּבָרֵי יְהוָה וְלֹא

תִּפְקֹדֵךְ בְּדַבְרֵי לְהַחְרִים וְלְהַאֲבִיד מִן הָעוֹלָם כֹּל הַנִּמְצָא לְעַמְלָק (מ"ד): בַּכֹּה אָמַר יְהוָה עֲבָאוֹת פְּקֹדֹתַי [ב] זִכְרֹתַי

אֵת אֲשֶׁר-עָשָׂה עַמְלָק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-שָׂם לוֹ מֵאֲרָבִים וְחַיִּילוֹת (רד"ק) בְּדָרְךָ: [ג] רָמְזוּ לוֹ עַל

עיונים והארות

ותכלית הדבר שאתה יכול למחות זכר עמלק שבנימין לא השתחוה לעשו. והגם דמלכות ישראל צריך שיהיה משבט יהודה מ"מ ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ וכו' וצריך שיהיו כסדרן מלך ולמחות עמלק ובנין בית המקדש ולזה אף שאתה משבט בנימין מוכרח שהמלך בראשונה ואח"ך מחיית עמלק ולזה אותי שלח למשחך למלך שתמחה עמלק שאתה מבנימין שלא השתחוה לעשו. ובחזרתו שסבר שקיים מצות ה' אמר ברוך אתה לה' כי נמחה עמלק ונתקן בשלימות תקון הירך ברוך אתה לה' שיתרבה השפע מהנצח שהוא מקום נבואתך. (חומת אנך).

ב. א"ר אחא הקב"ה בעל פקדונות, עמלק הפקיד אצל הקב"ה חבילה של קוצים, והחזיר לו הקב"ה חבילה של קוצים, שנאמר פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל (ב"ר נ"ג).

א. אפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל דשמואל נקרא רבן של נביאים ומ' שנה קודם שנולד שמואל אומר בת קול עתיד צדיק א' לילד ושמואל שמו והטעם דנגע בכף ירך יעקב ונפגם הנצח ולא הוה נביא עד דאתא שמואל ותקן הנצח זהה"ד בקצור נמרץ וז"ש אותי שלח ה' למשחך למלך שאתה משבט בנימין שלא השתחוה לעשו ועל ידי נתקן מה שלא היו נביאים עד עתה ואותי דייקא שהתחיל התקון על ידי שלח למשחך שאתה משבט בנימין לתקן עולם למחות עמלק שיהיה השם שלם והכסא שלם. והרב עיר וקדיש מהר"א גאלנטי ז"ל פירש בזה בסגנון אחר. ועוד אפשר במ"ש המקובלים דנשמת שם היה בשמואל וזה רמז שמואל שם ואל שהוא חסד וזה ירמוז אותי שלח ה' אותי שאני לוי מבחינת גבורה ונשמת שם שהוא כהן חסד ומשו"ה היה בי כח לתקן הנצח. שלח למשחך מפני שאתה מבנימין

אלפיז ששיגר אותו עשיו להרוג את יעקב אבינו בדרכו לחרון [ג] **בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרַיִם: עֵתָהּ לְךָ וְהִפְיֵאתָ** [ג]
אֶת-עַמְּלִק וְהִחְרַמְתָּם תכלה ותשמיד ותכרות (מ"ז) וי"ט מלשון חרם וקללה (עין ד"ק) **אֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ**
וְלֹא תִחַמְּלֵם וְתִרְחַם עָלֶיךָ וְהִמַּתָּה וְתִמִּית מֵאִישׁ עַד-אִשָּׁה מִנְּעִילָה נער רך בשנים (מ"ז) שגדול מהיונק
וְעַד-יוֹנֵק תינוק שיונק חלב, ואף את הבעלי חיים שלהם תשמיד **מִשׁוֹר וְעַד-שֵׁשׁ מִנְּמֹל וְעַד-חֲמוֹר** מכיון
 שהיו בעלי כשפים ומשנים את עצמם ודומים לבהמה (רש"י) ועוד שהרי כתוב תמחה את זכר עמלק: **וַיִּשְׁמַע** הכריז (רש"י) ואסף (מ"ז)
שְׂאוּל אֶת-הָעָם וַיִּפְקְדֵם קנה אותם **בְּטַלְאִים** [ד] י"ט שם מקום (מ"ז), ורבותינו אמרו שמנה אותם ממש
 בטלאים כי אסור למנות את עם ישראל (רש"י) **מֵאֲתָיִם אֶלְפֵי רִגְלֵי** הולכי רגל לא רוכבים (מ"ז) **וְעִשְׂרֵת אֲלָפִים**
אֶת-אִישׁ יְהוּדָה: הַיָּבֵא שְׂאוּל עַד-עִיר עַמְלֵק וַיִּרְבַּע עם עמלק **בַּנְּחָל** [ה] נלחם איתם
 בנקל כי לפי הטבע העומד בהר הוא המנצח ושאוול עמד בבקעה ובכל זאת ניצח במלחמה (שעי בת רבים): **וַיֹּאמֶר שְׂאוּל**
אֶל-הַקִּינִי לְכוּ סָרוּ בני יתרו (רש"י) **לְכוּ סָרוּ** הפרדו (מ"ד) **רְדוּ מִתַּוְךְ עַמְלֵקִי** כי היו יושבים במדבר יהודה בנגב ערד
 וערד הוא עמלק (רש"י) **פֶּן-אֶסְפְּדָם אֲשֶׁמִּידֶךָ עִמּוֹ** [ו] בעת אחרים: **וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם-כָּל-בְּנֵי**

עיונים והארות

מהכא וישמע שאוול את העם ויפקדם בטלאים, א"ר נהילי בר אידי אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מיד מתעשר, מעיקרא כתיב בבזק, ולבסוף כתיב בטלאים, ודילמא מדידהו, אם כן מאי רבותא דמילתא. (ילק"ש).

אתה מוצא עשרה פעמים נמנו ישראל, אחד בירידתו למצרים בשבעים נפש. וב' בימי שאוול, ויפקדם בבזק, ויפקדם בטלאים (תנחומא).

ויפקדם בטלאים - ערב פסח היה ומנה את טלאי הפסחים (מהר"י קרא)

ה. **וירב** בנחל - א"ר מני על עסקי נחל, בשעה שאמר הקב"ה לשאוול לך והכית את עמלק, אמר, השתא ומה על נפש אחד מישראל אמרה תורה הבא עגלה ערופה בנחל, כל הנפשות האלו כלן על אחת כמה וכמה. אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו, יצתה בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה, ובשעה שאמר לדואג טוב פגע בכהנים, יצתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה (יומא כ"ב).

ו. **ואתה** עשית חסד - פתח רבי יוסי בכבוד אכסניא ודרש קל וחומר, ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבודו, כך, המארח תלמיד חכם בביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מונסיו על אחת כמה וכמה, וכי עם כל ישראל עשה חסד, אלא מלמד המאכיל פרוסה לתלמיד חכם כאלו עשה חסד עם כל ישראל (ברכות ס"ג).

א"נ ודרך מוסר ורמז מצי"ב גימט' נדחף כי כל המתיהר חכמתו מסתלקת וכל הרודף אחר השררה שררה בורחת ממנו אפי' מה שיש לו כמ"ש ז"ל:

תניא ר' יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהם תחלה, כשהוא אומר כי יד על כס י-ה, הוא אומר להעמיד להם מלך תחלה, ואין כס אלא מלך, שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך, ועדיין איני יודע אם להכרית זרעו של עמלק תחלה, או לבנות בית הבחירה תחלה, כשהוא אומר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח, והיה המקום אשר יבחר ה' אלקיכם, הוא להכרית זרעו של עמלק תחלה, וכן בודד הוא אומר, והי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו, כתיב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלקים בתוך היריעה (סנהדרין כ').

ג. **פירש** בס' תפארת הקדש ועתה לך והכיתה בה"א יתירה רמז לשכינה דכתבו ז"ל אמחה ר"ת אותן שעשו מלחמה עם עמלק. אהרן משה חור ה' רומז לשכינה. ואח"ך אסתר מרדכי חרבונה. ה' רומז לשכינה, ולעתידי ב"ב אליהו משיח ח' נסיכי אדם ה' רמז לשכינה. ולכך כתיב לך והכיתה בה"א. עכ"ד. ואפשר דהכונה ברמזים אלו שירמוז ליהושע בן נון דהנה כתיב ושים באזני יהושע כי מחה אמחה. כלומר אחר מלחמה זו שנלחמו דע כי מחה אמחה ובתיבת אמחה רמוזים הנלחמים עם עמלק בין עתה בין לעתיד. ויש לרמוז דלדעת רוב המפרשים אז היה שמו הושע ולא נקרא יהושע עד המרגלים. והנה ר"ת הושע בן נון גימט' נ"ז ועם הכולל נ"ח כמספר אמחה עם ד' אותיות. (חומת אנך).

ד. **ויפקדם** בטלאים - אמר רב יצחק אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, שנאמר ויפקדם בבזק. מתקיף לה רב אשי ממאי דבזק מידי דמיבזק הוא דילמא שמא דאתרא הוא. אלא

מ"ד): טו וַיֹּאמֶר שְׂאוּל הֲאֵת דְּבַר מִעֲמֻלְקֵי הַבִּיאוֹם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל-מִיטֵב הַצֵּאֵן וְהַבָּקָר לְמַעַן זִבְחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא בִשְׂבִיל עֲצֻמְךָ וְאֶת-הַיּוֹתֵר שְׁלֹא רְאוּיִים לְזִבְחַ (מ"ד) הַחֶרֶם מִנּוּ: טז וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל-שְׂאוּל הֲרָף עֲזוּב (מ"ד) וְהַמָּתָן (ת"י, רש"י) וְאֶנְיָדָה לְךָ אֶת אֲשֶׁר דִּבַּר יְהוָה אֵלַי הַלְיָלָה וַיֹּאמְרוּ (וַיֹּאמֶר קְרִי) לוֹ שְׂאוּל דִּבַּר: יז וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל הֲלוֹא אֲפִילוֹ אִם-קָטַן אֶתָּה נַחֲשָׁב בְּעֵינָיִךָ וְאִין אַתָּה מַעֲרִיךְ אֶת עֲצֻמְךָ, מְכַל מְקוֹם הַלֵּא רֹאשׁ וּמִלֶּךְ עַל כָּל שְׂבִטֵי יִשְׂרָאֵל אֲתָה [ו] וְעוֹד וַיִּמְשַׁחְךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה הַקּוֹבֵעַ וַיִּדְךָ חֲזָקָה עֲלֵיהֶם, וּמִדּוֹעַ לֹא מִיַּחֲיִית בִּידֵם שְׁלֹא יִקְחוּ מִהַשְּׁלָל (מ"ד): יח וְהִרִי וַיִּשְׁלַחְךָ יְהוָה בְּדַרְךָ הַטּוֹבָה הַזֹּאת וַיֹּאמֶר וְצִיּוּן (מ"ד) לְךָ וְהַחֶרֶם מִתָּה אֶת-הַחֲטָאִים אֶת-עֲמֻלְךָ וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד פְּלוֹתָם אֲתָם: יט וְלָמָּה לֹא-שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה לְהַחֲרִימָם מְכַל וְכָל, הִיתְכֵן כַּדְּבַר הַזֶּה שֶׁבַעבּוֹר דְּבָרֵי הָעָם לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' וְהִתְעַטְּ מִהַרְתָּ וּרְצַת אֶל-הַשְּׁלָל [דְּמִדְלֵא מִיַּחָה נַחֲשָׁב כְּאִילוֹ הוּא בַעֲצֻמוֹ מִיַּהֲר לְשַׁלֵּל (מ"ד)] וְהִתְעַשׂ הָרַע בְּעֵינָי יְהוָה: כ וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל-שְׂמוּאֵל עֲמַד עַל דַּעְתּוֹ וְאָמַר לֹא כִאֲשֶׁר אַתָּה אוֹמֵר, אֵלֵא אֲשֶׁר אֲנִי כֵן שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וְאַלְךָ בְּדַרְךָ אֲשֶׁר-שָׁלַחְתָּנִי יְהוָה וְאַבִּיא אֶת-אַנְגְּ מֶלֶךְ עֲמֻלְךָ עִם זֶה שְׁלֵא הִרְגַתִּי מִ"ט לֹא שָׁלַחְתִּי לְנַפְשׁוֹ וּבִידֵי לְהוֹרֵגוֹ בְּכָל עַת (מ"ד) וְהַעֲקִיר וְאֶת-עֲמֻלְךָ הַחֶרֶם מִתָּי: כא וְאִנִּי לֹא לְקַחְתִּי מֵאוֹמֵה מִן הַשְּׁלָל, אֵלֵא וַיִּקַּח הָעָם מִהַשְּׁלָל צֵאֵן וּבְקָר רֵאשִׁית [מִמִּיטֵב (רש"י וּמִצֵּא)] הַחֶרֶם וְכוּונָתָם לְטוֹבָה, עֲבוֹר לְזִבְחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּגִלְגָּל (מ"ד): כב וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל הַחֲפִיץ לַיהוָה וְכִי חֲפִיץ הַקְּבִי"ה בְּעֵלּוֹת וּזְבָחִים בְּשָׁמַע כְּלַהֲקִיב בְּקוֹל יְהוָה לֹא כֵן הַדְּבַר הַנֶּה שָׁמַע לְמַצְוֹת ה' וְהַשְּׁלָל (פרשת מקץ בתורה אור) דְּבַנִּימִין נַתְעַלָּה בְּזֵה שְׁלֵא כְרַע לַעֲשׂוֹ, עַל כֵּן לֹו הִיתָה הַמְּלוּכָה וּלְפָנָי יִכְרַע כָּל בְּרַךְ. אֶךְ לֹא נִמְשַׁח בְּקֵרֵן, [כִּי קֵרֵן הוּא דוֹקָא לְדוּד, כִּי דוּד וּמְשִׁיחַ תִּיקוֹן אָדָם, בְּסוּד 'אָדָם' אָדָם דוּד מְשִׁיחַ, וְאִזּוּ יוֹחֲזֵר קֵרֵן אִזּוּ פְּנִי. וּמְלֻכּוֹת שְׁאוּל הִיָּה בְּשֵׁאלָה כְּמוֹ שְׁכַתְּבַתִּי לְעִיל (אוֹת כָּב; כח), וְנִמְשַׁח בְּפֶךְ כִּי עֲדִיין לֹא נִתְקַן אָדָם לְהִיּוֹת קֵרֵן, רַק הוּא פֶךְ כְּלִי חֶרֶס. וְהַמְּלוּכָה זֹו בָּאָה לוֹ, כִּי יָרַךְ בְּנִימִין לֹא כְרַע לַעֲשׂוֹ, וְזֵהוּ סוּד פְּכִים קְטָנִים]. וְהִינּוּ דְכַתִּיב (שְׁמוּאֵל - א טו, יז) 'הֲלוֹא אִם קָטַן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שְׂבִטֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה', רְצָה לוֹמֵר, מֵאַחַר שֵׁאתָה הַקְּטָן בֵּין הַשְּׂבִטִים, עַל זֵה זְכִית לְמְלוּכָה לְהִיּוֹת רֹאשׁ שְׂבִטֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי לֹא נוֹלַדְתָּ עֲדִיין בַּעַת שְׁכַרְעוֹ לַעֲשׂוֹ. וְזֵהוּ סוּד נִשְׁאָר עַל פְּכִים קְטָנִים, כִּי עֲדִיין לֹא נוֹלַד בְּנִימִין שְׁהוּא הַקְּטָן, וְעִלּוֹ אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא (בְּרֵאשִׁית לָהּ, יא) 'מְלָכִים מִחֲלָצִיךָ יִצְאוּ, זֵהוּ שְׁאוּל וְאִישׁ בּוֹשֵׁת וְנִמְשַׁח בְּפֶךְ. וְדוּד וְשִׁלְמָה נִמְשַׁחוּ בְּקֵרֵן, וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים 'גַּדַע בְּחַרִי אֶךְ כָּל קֵרֵן יִשְׂרָאֵל' (אִיכָה ב, ג), עַד לְעַתִּיד

עִיּוּנִים וְהַאֲרוּחַ

יורים קרן משיחו' (שמואל - א ב, י). ובספר שם משמואל (שמות פרשת תצוה וזכור) כ' דאם ה' שאל מקיים כפי הציווי ולא השאיר את הבהמות והי' נעשה התיקון הכללי, הי' באמת נצרך להרוג את אגג למען לא יהי' להם שם ושארית כמו לעתיד, אבל אחר שבעונותונתו הגדולה כנ"ל השאיר הבהמות ולא שמר מצות הש"י ולא נעשה התיקון הכללי, שוב יפה עשה שלא המית את אגג כנ"ל למען תשאר שארית עד התיקון הכללי. וע"כ שמואל לא הוכיחו אלא על הבהמות אבל על אגג לא הוכיחו, דמאחר שהשאיר הבהמות שוב אין עליו תפיסה על אגג. וזה שאמר לו שמואל אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה, מזה נראה בעליל שכל החסרון הי' מחמת עונותונתו הגדולה. ובהו יובן נמי מאמר הש"ס יומא (כ"ב ב) מפני מה נענש שאל מפני שמחל על כבודו, והיינו שעונותונתו היתירה שהיתה בו מאז היא היתה לו למוקש שהי' לו טעות בדברי שמואל כנ"ל.

י. כ' השל"ה (פרשת מקץ בתורה אור) דבנימין נתעלה בזה שלא כרע לעשו, על כן לו היתה המלוכה ולפניו יכרע כל ברך. אך לא נמשח בקרן, [כי קרן הוא דוקא לדוד, כי דוד ומשיח תיקון אדם, בסוד 'אדם' אדם דוד משיח, ואז יחזר קרן אור פניו. ומלכות שאל היה בשאלה כמו שכתבתי לעיל (אות כב; כח), ונמשח בפך כי עדיין לא נתקן אדם להיות קרן, רק הוא פך כלי חרס. והמלוכה זו באה לו, כי ירך בנימין לא כרע לעשו, וזהו סוד פכים קטנים]. והיינו דכתיב (שמואל - א טו, יז) 'הלווא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה', רצה לומר, מאחר שאתה הקטן בין השבטים, על זה זכית למלוכה להיות ראש שבטי ישראל, כי לא נולדת עדיין בעת שכרעו לעשו. וזהו סוד נשאר על פכים קטנים, כי עדיין לא נולד בנימין שהוא הקטן, ועליו אמר הקדוש ברוך הוא (בראשית לה, יא) 'מלכים מחלצין יצאו', זהו שאל ואיש בושט ונמשח בפך. ודוד ושלמה נמשחו בקרן, ובעונותינו הרבים 'גדע בחרי אף כל קרן ישראל' (איכה ב, ג), עד לעתיד

אֱלֹהֵי אֶת-אַנְגַּל מַלְאָךְ עִמָּלְךָ וַיִּלְךָ אֵלָיו אַנְגַּל מֵעֲדַנְתָּ קְשׁוֹר בְּשִׁלְטָאוֹת (רבינו ישעיה, מ"ד) וַיֹּאמֶר
 אַנְגַּל אַכֵּן בְּאֵמַת סָר אֵלַי וְקִרַב מֵרִירוֹת הַמָּוֹת [יד] (רש"י) כִּי יִדַע שְׂמֵבִיאִים אוֹתוֹ לְהוֹרְגוֹ: לֵב וַיֹּאמֶר
 שְׂמוּאֵל פֶּאֶשֶׁר שִׁפְלָה נָשִׁים חֲרָפָה כִּמוֹ שֶׁהַנְּשִׂים הֵיוּ שְׂכוֹלוֹת מִבְּעִלְיָהֶן וּמִיִּלְדֵיהֶן שְׁנֵהֲרָגוּ בַחֲרָב
 בֶּן-תְּשֻׁפָל מִנְּשִׁים אֲמָה [טו] כֵּן אֲמַךְ תִּהְיֶה שְׂכוֹלָה מִמֶּךָ וַיִּשְׁפָּה חֲתָךְ אוֹתוֹ לָאַרְבַּע חֲלָקִים (רש"י) שְׂמוּאֵל
 אֶת-אַנְגַּל לְפָנָיו יְהוֹנָה בְּגִלְגָּל: לֵב וַיִּלְךָ שְׂמוּאֵל הָרְמַתָּה וְשֹׂאֵל עָלָה אֶל-בֵּיתוֹ
 וַבֵּעַת שֹׂאֵל:

עיונים והארות

ר' יוחנן מה היו עושיני בני ביתו של עמלק לישראל, היו מחתכין מילותיהן והיו זורקין כלפי מעלה, והיו אומרין, בזו בחרת הילך מה שבחרת. בא שמואל ופרע להם, שנאמר וישסף שמואל את אגג. מה עשה לו, ר' אבא בר כהנא אמר היה מחתך מבשרו זיתים זיתים ומאכיל לנעמיות, הדא הוא דכתיב יאכל בדי עוור, ברר לו מיתה מרה, ורבנן אמרין העמיד ארבע קונדיסין ומתחו עליהן, והוא אומר אכן סר מור המות, וכי כך ממיתין את השרים מיתות חמורות. ר' שמואל בר נחמני אומר בדיני עו"א דנו, לא בעדים ולא בהתראה (פסיקתא ותנחומא).

יד. כותב החיד"א ולי ההדיוט אפשר כי עמלק גימט' מר, ורצה לומר שעתה שמושאיך זרע נתבטל מעמלק המות שלא נמחה עמלק כאשר דימה שאול וכאשר נצטוה, וז"ש אכן סר מ"ר המות נסתלק מעמלק המות כאמור. א"נ במ"ש הרב מנות הלוי שכל שררת המן הרשע הי' ע' יום וביום ע"א נתלה וזה כיון ברשעו דתלית המן ביום ע"א כמספר אכ"ן זהו מור המות במרירות יאנח דידע בכשוף מסט"א או איליא נפל בפומיה דהמות העיקרי ביום ע"א שנתלה המן הרשע. (חומת אנך).

טו. וישסף שמואל - (ילק"ש) זה שאמר הכתוב והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם, זכור מה שעשו לנו במילה שהיא נתונה בחיקו של אדם, ואתיא כי הא דא"ר לוי בשם